

169 90

15/9-90

समुद्रकिनारींचा वादविवाद.

DISCUSSIONS

BY THE

SEA-SIDE.

BOMBAY TRACT AND BOOK SOCIETY.

MARATHI 12MO. SERIES. 2ND EDITION, REVISED.

1,000 COPIES. A. D. 1885.

मुंबईमध्ये

“ अंग्लो-वर्नाक्युलर ” छापखान्यांत छापिला.

इसवी सन १८८५.

Price 6 Annas.

किंमत ६ आणे.

प्रस्तावना.

विष्णु भिकाजी गोखले या नांवाचे ब्राह्मण ब्रह्मचारी बावा १८९६ या वर्षी मुंबईस येऊन दाखल झाले, आणि आपण हिंदुधर्माचे मोठे रक्षक, व ख्रिस्ती धर्माचे खंडण करणारे आहोंत असा बराच लौकिक मिळविला. त्यांच्या सभेस लोकांचा मोठा मेळा मिळत असे, आणि त्यांच्या भाषणाच्या सरळपणाविषयी व तर्कबुद्धीविषयी मोठी प्रशंसा करीत असत. हिंदु धर्म व ख्रिस्ती धर्म यांच्यामध्ये कोणता परस्पर गुणदोष आहे यांविषयी प्रसिद्धपणे त्यांच्याशी वाद-विवाद करण्यास सर्व जगास व विशेषकरून पाद्री लोकांस आमंत्रण केले. १८९६ या वर्षी सप्टेंबर महिन्यांत परभु लोकांच्या विद्यालयांत मी त्यांशी वादविवाद करण्यास पुष्कळ वेळां गेलों. १८९७ या वर्षी मुंबई बेटाच्या पश्चिमेस समुद्रकिनारी बावानें सभा चालू केल्या. ज्यानुआरीच्या १९ व्या तारखेपासून पाऊसकाळ लागेपर्यंत मी त्या सर्व सभांस गेलों. ख्रिस्ती धर्म योग्य व अगत्याचा आहे आणि तो ईश्वरप्रणीत आहे हें दाखविण्यास मिळालेला प्रसंग मी व दुसऱ्या पाद्री लोकांनीं जाऊं दिला नाहीं. प्रत्येक भाषणाची हकीकत लागलीच इंग्रजीमध्ये लिहून ठेवीत असे, आणि पुढील आठवड्यांत " बांबे गार्ड्यन " नांवाच्या वर्तमानपत्रांत छापून प्रसिद्ध करीत असे. या सभेंतील कित्येकांस इंग्रजीची माहिती होती आणि जर ह्या हकीकतीमध्ये कांहीं

न्यूनता असती तर त्यांनीं तेव्हांच तिचा शोध करून प्रसिद्ध केली असती. परंतु त्या हकीकती सर्व खऱ्या होत्या. माझ्या प्रतिपक्षकाराने ज्या शंका काढिल्या त्या निःपक्षपाताने प्रसिद्ध करण्यास मी फार काळजी घेतली. ज्या शंकांची निवृत्ति होणार नाही अशा शंका ख्रिस्ती धर्माविरुद्ध काढणे कठीण अशी माझी पूर्ण खातरी होती.

या वादविवादाच्या हकीकती नेहमीं राहणाऱ्या पुस्तकांत छापव्या अशी “ट्र्याक्ट आणि बुक सोसायटीने” इच्छा दर्शविल्यावरून प्रथम त्या इंग्रजींत पुस्तकरूपाने छापिल्या त्यांचे हे भाषांतर आहे.

जी. बीएन.

दुसऱ्या आवृत्तीची सूचना.— ह्या आवृत्तींत जे फेरफार केले आहेत ते येणेंप्रमाणें:—किलेक ठिकाणीं मूळ ग्रंथाचें भाषांतर बराबर नव्हतें तें नीट केलें. २ किलेक ठिकाणीं भाषा सुधरली. ३ शास्त्रवचनांचा उतारा नवीन भाषांतराप्रमाणें केला. ४ टैपासंबंधी चुक्या दुरुस्त केल्या. ५ क्वचित्स्थळीं उत्तरांस नवीन मजकूर घातला.

एडिटर, ना. सो.

ब्रह्मचारी बावांशां धर्मसंबंधी

वादविवाद.

तारीख १५ ज्यानेवारी सन १८५७.

या तारिखेस सायंकाळीं पांच वाजतां समुद्राचे कांठीं भी आणि दुसरे मिशनरी लोक ब्रह्मचारी बावांशीं वादविवाद करण्यास गेलों. त्या ठिकाणीं लोकांचा मोठा समुदाय मिळाला होता. त्यांचा व आमचा बराच वादविवाद झाला. बावांची स्वारी संकेताप्रमाणें आली. लोकांनीं त्यांस खुरची बसायास दिली. मिशनरी लोकांसाठींही खुरच्या ठेविल्या होत्या. बावांचे संग्रहास मराठी भाषेंत जुना व नवा करार यांचीं पुस्तकें होतीं, तीं त्यांनीं बरींच वाचून ठेविलीं होतीं असें दिसलें. हिंदु धर्माचा पूर्वपक्ष एकीकडे ठेवून त्यांनीं या प्रसंगीं ख्रिस्ती धर्माचा मोड करण्यास कंबर बांधिली. परंतु जसे ते हिंदु धर्माचें रक्षण करण्यांत कुशल होते तसे ख्रिस्ती धर्माचा मोड करण्यास अगदीं शक्तिमान नव्हते असें तेव्हांच दिसून आलें. युरोपियन नास्तिक लोकांनीं ज्यां शंका ख्रिस्ती धर्माविरुद्ध काढिल्या आहेत त्यांचीं जशी बावांस माहिती होती तशी त्या सभेंतील लोकांसही

होती व निस्संशय कियेकांस असेंच वाटलें असेल. परंतु हिंदु धर्माचा पक्ष धरून वादविवाद करण्यास जसे बाबा मोठे चतुर व दक्ष होते तसे लोक थोडेच निघतील, ह्मणून कदाचित् कोणी त्यांस हा क्रम चाळविण्यास सांगितलें असेल. परंतु ही गोष्ट आह्मा ख्रिस्ती लोकांस आनंदाचीच आहे. ज्या शंका व प्रमाणें ख्रिस्ती धर्माविरुद्ध ते ओढून ताणून काढतील त्याच शेवटीं आमच्या हातांत उत्तम प्रकारचीं शस्त्रें होतात असें त्यांच्या प्रतीतीस येईल. ज्या धर्मांत धरवंध नाही व जो धर्म सृष्टि, विद्या, नीति, ईश्वर-भक्ति, लोकहित यांशीं विपरीत आहे, तो धर्म मनुष्यकृत व खोटा आहे असें पदरीं घेतल्यावांचून कोणाच्यानै हीं प्रमाणें व शंका काढून वादविवाद करवणार नाहीं. भूरचनाविद्या, भूगोलविद्या, व ज्योतिःशास्त्र यांशीं मोशाचे लेख विपरीत आहेत, व त्या लेखांमध्ये देवाविषयांचें वर्णन मिथ्या आहे, व ख्रिस्ती शास्त्रांत पुरतीं प्रमाणें नाहीत, असें सिद्ध करण्याचा उद्योग त्यांस खुशाल करूं द्या; जेव्हां आह्मी त्यांच्या शंकेची निवृत्ति करितों तेव्हां मजीं असल्यास ते आपले कान झांकोत व आह्मी मोठा जय मिळवीत आहों अशी ते आपल्या मनाची समजूत करोत; परंतु जें शास्त्र वर सांगितलेल्या विषयांत डोळ्यांत तेल घालून कसोटी पाहिली असतां कसोटीस उतरत नाहीं तें ईश्वरापासून नाहीं, आणि ख्रिस्ती शास्त्र या कसोटीस उतरण्यास व सर्व शंकांची निवृत्ति करण्यास समर्थ आहे, असें सर्वांच्या दृष्टोत्पत्तीस येईल अशी आह्मांस पक्की आशा आहे. अशा क-

सोटीस उतरणें हें केवळ ईश्वरप्रेरित शास्त्राचेंच काम आहे. आपण काय करतो हें त्यांस ठाऊक नाही, पण हें त्यांचें कृत्य हिंदु धर्माचा समूळ नाश करणारें आहे असें पुढें त्यांस दिसून येईल. मुंबईतील तरुण लोकांस वाटते कीं, पुस्तकालयांमध्ये नास्तिक मतांचीं पुस्तकें ठेवल्यानें व त्यांचीं भाषांतरे करून प्रसिद्ध केल्यानें आह्मी फार चांगलें काम करित आहों; परंतु असें केल्यानें ते मिशनरी लोकांप्रमाणें हिंदु धर्माचा पाया ढासळण्याच्या उद्योगास मात्र लागले आहेत असें शेवटीं त्यांच्या अनुभवास येईल.

बाबांनीं ज्या शंका काढिल्या त्या येणेंप्रमाणें.

बाबा ह्मणाले कीं, योहानानें आपले शिष्य ख्रिस्ताकडे पाठवून ह्मटले कीं, “जो येणार तो तूंच आहेस किंवा आह्मी दुसऱ्याची वाट पाहावी?” यावरून उघड आहे कीं, मशिहाचा राज्याधिकार व गुणलक्षणें यांविषयीं योहानास संशय होता. मग निर्गम याचा १९ वा अध्याय वाचून बाबांनीं असें स्थापित करण्यास यत्न केला कीं, सिना पर्वत केवळ ज्वालामुखी होता, आणि ज्वालामुखीच्या संबधानें होणारे भयंकर चमत्कार देवाच्या प्रकट होण्याचीं लक्षणें आहेत अशा कल्पना लोकांच्या मनांत भरवून मोशानें त्यांस

फसविलें. त्या काळीं हिंदु धर्म प्रसिद्ध होता, व मोशास त्याची वरीच माहिती होती, व आपला मतलब साधण्याकरितां त्यानें त्यांत फेरफार केला हें उघड आहे. सारांश, मोशे पूर्वीं हिंदु असून पुढें इस्त्राएलू झाला असें समजलें पाहिजे. मोशाच्या पांच पुस्तकांत हिंदु धर्माची मिसळ आहे आणि मोशे केवळ ठक व पाखंडी होता, आणि त्यानें आपलें पाखंडमत व हिंदु धर्म मिळून एक वेगळेंच मत चालू केलें; असें सिद्ध करण्याकडे बाबाच्या मनाचा रोख दिसला. मग त्यानें उत्पत्तीचा पहिला अध्याय वाचून ह्मटलें कीं, त्यांतील गोष्ट हिंदु लोकांतील अवतारांच्या कथेसारखी दिसती. अणखी त्यानें असें ह्मटलें कीं, उत्पत्तीचा इतिहास आणि स्वगोल व भुगोल शास्त्रें यांमध्ये मोठें वैपरीत्य आहे.

उत्तर. योहान्न चुकणारा मनुष्य होता. तो कैदेत पडला होता. त्यास त्या वेळच्या विद्वान यहुदी लोकांप्रमाणें मशिहा येऊन काय करणार याविषयीं पुरता समज होता असें नाहीं. ते त्याच्या राजकीय वैभवाविषयींचें भविष्य पूर्ण होण्याची मात्र वाट पाहत होते. ख्रीस्तानें आपल्या शत्रूंवर एकदम जय मिळवून आपला अमल बसविला नाहीं, यावरून त्यास (योहान्नास) व त्याच्या शिष्यांस मोठें आश्चर्य वाटलें. त्यानें आपल्या शंका दुसऱ्या कोणास न कळवितां ख्रीस्तासच कळविल्या; आणि ख्रीस्तानें लोकांसमक्ष बहुत चमत्कार करून त्याच्या शंकेची निवृत्ति केली.

मोशाच्या लेखांविषयीं त्यांनीं ज्या शंका काढिल्या होत्या त्या सर्वांची उत्तरे आह्मी दिलीं. उत्पत्तीच्या पहिल्या अ-

ध्यायांतील शंकेचे मात्र उत्तर दिले नाही. आहोती त्यांस सांगितले कीं सिना पर्वत ज्वालामुखी नव्हता. सूक्ष्मदृष्टीने पाहिले असतां मोशाने ज्वालामुखीचे अद्भुत कृत्यावरून देवाने आपणास त्या पर्वतावर दर्शन दिले असें यहूदी लोकांच्या मनांत भरवून त्यांस ठकविले असें ह्मणण्यास किंचितही आधार नाही. कारण, पर्वतावर हा चमत्कार होईल अशी पूर्वीच तीन दिवस मोशाने लोकांस सूचना केली होती. आणखी इस्राएल लोक रानांत चाळीस वर्षे भटकत फिरत होते त्या वेळीं त्यांचा मुकाम कोठें व कूच केव्हां व्हावा याचा निर्णय करण्याकरितां देवाने असे चमत्कार त्यांच्या बरोबरच ठेवले होते. जिकडे ते जात तिकडे त्यांच्यापुढे अग्नीचा व ढगाचा खांब चालत असे.

बा० इस्राएल लोकांचा रानांतील वृत्तांत, आणि इराण देशांतून पारशी लोकांचे अग्नि घेऊन पळणे, भटकणे, व पश्चिमहिंदुस्थानांत येऊन वसणे या दोन्ही गोष्टी एक मिळतात.

रे० बालंटैन साहेब. या दोन गोष्टींमध्ये एक मोठा भेद आहे; तो असा कीं, पारशी लोक आपल्या अग्नीचे रक्षण करून घेऊन आले; अशी इस्राएल लोकांची गोष्ट नव्हती. त्यांनीं त्या अग्नीच्या खांबाचे रक्षण केले नाही; परंतु तो अग्नीचा खांब त्यांस मार्ग दाखवी व संकटसमयी त्यांचे रक्षण करी.

रा० हरी केशवजी. यावरून देव पंचभूतात्मक आहे असे सिद्ध होते.

वालं० सा० त्या खांबास देव असें कोठेंही लहलें नाहीं; परंतु देव आपल्या बरोबर आहे असें एखाएल लोकांनीं समजावें इतकेंच त्यावरून दर्शविलें आहे.

रे० नारायण शेषाद्रि. हिंदु धर्मांत पंचमहाभूतांची आणि विशेषकरून अग्नीची भक्तिभावे पूजा करावी अशी आज्ञा केली आहे. यावरून देव पंचभूतात्मक आहे असें कोणी लहलेंच तर त्यास दोष लावण्यास हिंदु लोकांस कांहीं जागा नाहीं.

वा० तत्वांची प्रार्थना किंवा भक्ति करावी असें हिंदु शास्त्रांमध्ये कोठें सांगितलें नाहीं.

उ० वेदांत अग्नीच्या प्रार्थनेचे मंत्र पुष्कळ आहेत [त्यांतून मि० नारायण शेषाद्रि यांनीं एक लक्षण दाखविला.]

मोशास जीं दूषणें लाविलीं होतीं त्यांचीं उत्तरे दिलीं तीं येणेंप्रमाणें—मोशाच्या लेखांमध्ये अशा कित्येक गोष्टी अढळतात कीं त्यांवरून तो पाखांडी व ठक होता अशी कल्पना करतां येतच नाहीं. पाखांडी मनुष्याचें लक्ष केवळ आपला फायदा व्हावा या गोष्टीकडेसच असतें; आणि आपली अप्रतिष्ठा होईल अशा गोष्टी लोकांच्या दृष्टोत्पत्तीस येऊं नयेत लक्षण तो फार जपत असतो. मोशाची गोष्ट अशी नाहीं. मोशानें आपल्या लेखांत स्पष्ट सांगितलें आहे कीं, एका वेळीं देवाच्या समक्ष मीं अघोर पाप केलें लक्षण देवानें मला सांगितलें कीं, मी वचन दिलेल्या देशांत दुसऱ्या सर्व यहूदी लोकांस जाऊं देईनं, पण तुला जाऊं दे-

णार नाहीं. आणखी, जर कोणी एखादा पाखांडो ठक आपल्या लोकांचे गुणवृद्धीकडेस लक्ष लावितो, आणि जे नियम असत्य व दुष्टाई यांस प्रतिकूल होतील ते चालू करितो, तर हा एक मोठा चमत्कारच समजला पाहिजे. द-गडी पाख्यावर कोरलेल्या ज्या दहा आज्ञा मोशानें पर्वता-वरून खाली आणिल्या त्यांचा सारांश हाच होता कीं, लोकांनीं चोरी, व्यभिचार, खाटीसाक्ष, लोभ, आईबापांची अवज्ञा, आणि मूर्तिपूजा यांपासून दूर असावे. पाखांडी मनुष्य लोकांमध्ये अधिकारानें चालू करण्यास उत्सुक होईल अशा प्रकारचे हे नियम नाहीत.

मग बाबा बोलले कीं, जे हिंदु धर्माचा त्याग कारितात ते आपल्या आईबापांचा आज्ञाभंग करितात.

याचें त्यांस समपक उत्तर दिलें.

नंतर बाबांनीं नवा करार घऊन त्यांत येशू ख्रीस्तानें जीं दुःखें सोसलीं त्यांविषयीं वाचून ह्मटलें कीं, तो सर्वशक्तिमान नसावा. शेवटीं शेवटीं सभेमध्ये एकच ब्रह्मघोळ होऊन गेला, आणि बाबानें सभ्यपणाचा आविर्भाव आणून आह्वास ह्मटलें कीं, तुम्ही पोट्याचेदास, रानटी व ढोंगी आहां.

तारीख २२ जानेवारी सन १८५७.

आज पुनः बाबांसां संवाद करण्याकरितां एका मिशनरी भावासंगतीं गेलीं. बाबानें प्रथमारंभीं पुष्कळ गोष्टा सांगित-

ल्यावर लहलहें कीं, तीस वर्षांच्या आंत धर्मांतर करणें मनुष्यास उचित नाहीं. कारण, तोंपर्यंत तो अल्पवयी, चुकी करण्यास पात्र व बालवृद्धांत असतो. धर्म हा गहनविषय आहे, लक्षण त्याचा यथार्थ शोध करणें हें मनुष्याच्या पोक्त विचाराचें काम आहे. जे स्वधर्माविषयीं अज्ञान व निरानेराळ्या धर्माच्या गुणदोषांविषयीं यथायोग्य विचार करण्यास असमर्थ असतात, अशा तरुण व अज्ञान मनुष्यांस उपदेश करणें हा मिशनरी लोकांचा मोठा दोष आहे. नंतर बाबा ख्रिस्ती धर्माविषयीं व विशेषतः मोशाच्या लेखांविषयीं बोलूं लागले, आणि लणाले कीं, हे लेख अर्वाचीन विद्येच्या शोधांसीं विपरीत आहेत. आतां ज्ञानाची वृद्धि फार होत आहे. एखादी गोष्ट कोणी बोलला नाहीं ती सर्व जगभर प्रसिद्ध होती. सर्व गोष्टींविषयीं वारीक चौकशी व शोध होत आहेत. परंतु मोशाच्या वेळेस अशी कांहीं गोष्ट नव्हती. तो अज्ञानाचा काळ होता. जसें या देशांतिल हजारों लोक कोणत्याही अकटोविकट गोष्टीवर भरंवसा टेवण्यास एका पायावर उभे असतात तसें त्यावेळचे लोक अज्ञानी व भोळे होते; यास प्रमाण-नोहानें आकाशांत धनुष्य पाहिलें त्याची गोष्ट उत्पत्तीच्या पुस्तकांत सांगितली आहे ती वाचून पहा. ती असी कीं, पुनः जलप्रलयानें पृथ्वीचा नाश होणार नाहीं, त्याचें स्मरण नोहास व त्याच्या संततीस राहावें लक्षण ईश्वरानें धनुष्य उत्पन्न केलें. पण मेघधनुष्य सूर्याचीं किरणें ढगांतील धुक्यावर पडून उत्पन्न

होते हैं विद्येच्या शोधावरून समजते. पण मोशे व त्याचे लोक याविषयी अज्ञानी होते.

धर्माचा शोध करून धर्मांतर करण्याकरितां मनुष्याचे वय किती असले पाहिजे याचे उत्तर देतांना मी ह्मटले कीं, जसे दीर्घ अभ्यास केल्यावांचून व पोक्त बुद्धि झाल्यावांचून तत्वविद्येचे ज्ञान होणे कठीण आहे तसे धर्मसंबंधी गोष्टींविषयी नाही. मनुष्यास धर्माचे ज्ञान प्राप्त करून घेण्यासाठीं सत्याचे ग्रहण करण्याची इच्छा, ईश्वरावर विश्वास ठेवणे, त्याची प्रार्थना करणे व त्याच्या प्रेरणेने चालण्याची इच्छा असण याचीच काय ती आवश्यकता आहे. देव पवित्र, न्यायी व सत्यशील आहे हे तास वर्षांचे झाल्यावरच समजेल असे नाही. तसेच कित्येक ग्रंथांत देव लबाड, चोर, व्यभिचारी व शापग्रस्त आहे असे जे वर्णन केले आहे ते खोटे आहे हे समजण्यासही तेवढे वय नको. मी पापी आहे, पाप हे अघोर, दवाचा क्रोध सहन करणे कठीण, पवित्र व सर्वसत्ताधारी तारणाऱ्याचे आणि पापापासून शुद्ध होण्याकरितां पवित्र आत्म्याचे अगत्य आहे, हे सर्व समजण्यास मनुष्य तीस वर्षांचा असला पाहिजे अस नाही. ज्याचे वय बीस किंवा तीस वर्षांचे नाही असे या समाजांत पुष्कळ आहेत. तर ते या विषयावर विचार करण्यास असमर्थ आहेत काय? तेहे अशा अज्ञानाच्या कर्दमांत पडले आहेत, असे त्यांजविषयी समजावे काय? सर्वच तीस वर्षांपर्यंत वांचतात असे नाही. बहुत तर तीस वर्षांच्या आंतच काळाच्या दाढेत पडतात. तर तीस वर्षांच आंत मनुष्यांस

धर्माची परीक्षा करून देणें व त्यांच्या खात्रीप्रमाणें चालण्यास मना करणें ही मोठी दुःखाची गाष्ट आहे.

मेघधनुष्याच्या उत्पत्तीविषयीं विद्वान लोकांनीं जो शोध केला आहे त्याच्याविरुद्ध ख्रिस्ती शास्त्रांत एक शब्द देखील नाही. उत्पत्तीच्या पुस्तकांत असें वर्णन केले आहे कीं, जलप्रलयानंतर देवानें नोहास अभय वचन दिलें कीं, याप्रमाणें पृथ्वीचा नाश मी पुनः कधीं करणार नाहीं, आणि धनुष्य हें त्याची खूण आहे. जेव्हां तूं व तुझें संतान तें पाहतील तेव्हां पृथ्वीचा पुनः जलप्रलयानें नाश होणार नाहीं, या वचनचें तुह्मास स्मरण व्हावें. त्या वेळींच देवानें धनुष्य उत्पन्न करून आकाशांत ठेवले असें कोठें सांगितलें नाहीं.

पुष्कळ नामांकित विद्वान लोकांचा ख्रिस्ती धर्मावर दृढ विश्वास होता, आणि ते याविषयीं मोठे अभिमानी असत. मोठमोठाले ज्योतिषी व भूरचनाशास्त्रवेत्ते यांनीं दुसऱ्या लोकांप्रमाणें ख्रिस्ती शास्त्र ईश्वरप्रणीत आहे असा दृढ भाव धरून ते तत्वविद्यांच्या शोधास अगदीं अनुसरून आहे असें सिद्ध करण्याकरितां ग्रंथ लिहिले आहेत. सर ऐझाक न्यूटन हा सर्वांत मोठा विद्येचा शोध करणारा होता. त्यानें ख्रिस्ती धर्माचें सत्यतेचें प्रतिपादन मोठ्या आवेशानें व सामर्थ्यानें केले. भूदरज्ञात्यांपैकीं बकलांड, काक्स, हिचकाक, मिलर व दुसरे कित्येकांनीं भूस्तर शास्त्राचे सिद्धांत खरे मानूनही ख्रिस्ती धर्म ईश्वरप्रणीत व निर्वाद आहे असें मानिले. तर यावरून उघड आहे कीं, जर कोणास ख्रिस्ती शास्त्र व सृष्टीसंबंधी शास्त्रें यांमध्ये वैपरीत्य आहेसें वाटतें तर आ-

धन पुरता शोध केला नाही हणून आपल्यास असे वैपरीत्य दिसते असे त्याने समजावे हे योग्य आहे.

सांप्रतचा काळ चमत्कारिक आहे हे खरे, कारण आतां सर्व गोष्टींची परीक्षा होऊन त्या प्रसिद्धीस येत आहेत; कांहींच लपले जात नाही. ह्या काळामध्ये जे शोध व वादविवाद होत आहेत, तेणेकरून जीं मते पूर्वी लोक मनांत शंका न आणिताने स्वीकारित असत तीं आतां रद्द झालीं आहेत, किंवा रद्द होण्याच्या रंगास आलीं आहेत. जे धर्म ईश्वरप्रणीत नाहीत व ज्यांमध्ये केवळ अज्ञान मनुष्याच्या चुका व पाखंडी मनुष्यांचे कुतर्क भरले आहेत त्या धर्मांचीं पोमे आतां बाहेर पडून ते नापसंत होत चालले आहेत. परंतु जो धर्म ईश्वरप्रणीत आहे त्यास या काळीं जो शोध होत आहे त्यास भिण्याच कांहीं कारण नाही; असे दिवस येतील हे येशू ख्रिस्तास माहित होते, व त्याने त्यांविषयीं आपल्या शिष्यांस पूर्वीच सूचना करून ठेविली होती. “ गुप्त गोष्टी उजेडास येतील ” असा बोध करून त्यांस ढोंगाविषयीं त्याने सावध रहाण्यास सांगितले (लूक . १२: २, ३). या काळांतिल ज्ञानाच्या प्रकाशासो सामना करायास ख्रिस्ती धर्म भीत नाही. आलीं निर्भयपणे लोकांस शोध करण्यास सांगतो.

एका पारशास वाटले कीं, ही वादविवाद करण्याची व्यवस्था बरोबर नाही, आणि बावापेक्षां मी फार चांगल्या रीतीने वाद चालवीन असे समजून तो बोलू लागला, मोशाच्या लेखांविषयीं “ ही शंका आहे, व ती शंका आहे,” असा

वाद करीत वसण्यांत अथे नाही. हीं पुस्तके मोशानेंच लिहिलीं, व केव्हां, कोठें, आणि कोणत्या प्रसंगां लिहिलीं हें सिद्ध करा ह्मणजे झालें.

हा गृहस्थ वाद करण्यास जरी फार उत्सुक दिसला तरी आह्मी जीं उत्तरे त्यास दिलीं त्यांकडे त्यानें अगदींच लक्ष दिलें नाही. जे प्राचीन ग्रंथ ज्या मनुष्याच्या नांवानें चालत आले आहेत व ज्यांवर दुसरा कोणी आपला हक्क दाखविला नाही, ते ग्रंथ त्या मनुष्यानें केले नाहींत असें ज्यांचें ह्मणणे असेल त्यांनींच या गोष्टीचा पुरावा दिला पाहिजे. त्याविषयीं परंपरागत आलेला इतिहास आहे तो कां न मानावा याचीं कारणे त्यांनींच सांगितलीं पाहिजेत. मोशाच्या ग्रंथांचा कर्ता कोण होता हें सवळ प्रमाणांनीं सिद्ध आहे. यापेक्षां सवळ प्रमाणें दुसऱ्या कोणत्याही ग्रंथाच्या कर्त्याविषयीं अढळत नाहींत.

मग पृथ्वी, सूर्य, चंद्र, आणि तारे यांविषयीं हिंदूच्या पुराणांत जें वेडेपणानें वर्णन केलें आहे त्याविषयीं पुष्कळ वाद झाला.

दा० पुराणांमध्ये व शास्त्रांमध्ये ज्या युगांचें वर्णन केलें आहे त्या युगांमध्ये पृथ्वी मोठी होती, पण आतां ती फार लहान झाली आहे. ह्या सांप्रतच्या पृथ्वीवर मेरू पर्वत रहावयाचा नाही हें उघड आहे. कारण तो कोठ्यावाधे कोस उंच होता व आपल्या पृथ्वासारखे असंख्य गोल त्यावर राहिले असते. त्याप्रमाणें दूध, दही, घृत, मद्य इत्यादिकांच्या सप्तसमुद्रांची गोष्ट आहे, म्हणजे पूर्वी ते होते, आतां

नाहींत. सूर्य मेरूस प्रदक्षिणा करतो याचा अर्थ असा आहे कीं, तो आपल्याच आंसासभोंवता फिरतो. तो आंस वास्तविक जड द्रव्याचा फार लांब कणा असून सूर्यातून पार जाऊन पृथ्वीवर टेंकला आहे. त्यावेळीं इंग्लिश शिकलेल्यांपैकीं तेथला एक गृहस्थ उठून झणाला कीं, मेरू पर्वत नाहींसा झाला खरा, तरी सृष्टिनियमांकडून पृथ्वीच्या पृष्ठभागाच्या उलटापालटी कशा होतात हे ज्यांस माहीत आहे त्यांस विलक्षण वाटूं नये.

तारीख २९ जानेवारी १८५७.

या तारिखेस मी एका एतदेशीय मिशनरी बरोबर समुद्रावर गेलों, आणि पाहतों तों बाबा व मिस्तर नारायण शेषाद्रि यांचा वादविवाद चालला आहे त्यावेळीं सुमारे पांचशें लोकांचा जमाव जमला होता. संभाषण वेदांविषयीं चालले होते.

मि० ना० शे० वेद ईश्वरप्रणीत आहेत यास प्रमाण काय ?

बा० ते निर्दोष व सर्व मानवी ग्रंथांपेक्षां अति प्राचीन आहेत, यावरून ते ईश्वरप्रणीत आहेत, हे सिद्ध होते.

मि० ना० शे० त्यांच्या प्राचीनत्वावरून ते ईश्वरप्रणीत आहेत असें कांहीं सिद्ध होत नाहीं. कारण, दुसरे पुष्कळ ग्रंथ अति प्राचीन आहेत तरी त्यांमध्ये मनुष्यांनीं केलेल्या

इतर ग्रंथांप्रमाणे दोष आढळतात. इसापनीति हा फार प्राचीन ग्रंथ आहे, तरी त्याला कोणी ईश्वरप्रणीत म्हणत नाहीत. वेद निर्दोष आहेत असे अगदीं दिसून येत नाही. कारण, त्यांमध्ये ईश्वराचे जे वर्णन केले आहे ते अगदीं मिथ्या आहे, व जी भक्ति देवास मात्र योग्य ती सृष्टीतील अग्नि, वायु, इंद्र इत्यादि पदार्थांस चैतन्यरूप मानून त्यांच्या नांवांनीं करण्यास आज्ञापिले आहे.

बा० (हा विषय सोडून बाबा भलतीकडेच भटकले व लणाले) ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार करण्याकरितां रस्तो-रस्तो व गळोगळीं ख्रिस्ती लोक पुस्तके वांटोत फिरतात हे फार वाईट आहे. मी जो ग्रंथ केला आहे त्याचे उत्तर बा पाहू !

मि० ना० शे० भगवद्गीतेचे सार, ब्राह्मणाचे महत्व, मतपरीक्षा, आणि हिंदु धर्म व ख्रिस्ती धर्म यांची तुलना इत्यादि पुस्तकांचे खंडण तुम्ही केले काय ?

बा० पाद्री (मिशनेरी) लोकांनीं पढविले त्यापेक्षां अधिक न जाणतां तुम्ही धर्मांतर केलेत, व ख्रिस्ती धर्म कशासाठीं स्वीकारावा हे बरोबर न समजतां तो स्वीकारलात.

मि० ना० हिंदुधर्मत्याग करण्याचीं कारणे चार आहेत तीं येणेंप्रमाणे:— १ हिंदु शास्त्रांत देवाचे वर्णन यथायोग्य केले नाही. २ त्यांत पापाविषयीं जे मत सांगितले आहे ते अगदीं खोटे आहे. ३ त्यामध्ये खात्री होण्याजोगा उद्धाराचा उपाय सांगितला नाही. ४ त्यामध्ये आकाश व नरक यांचे यथार्थ वर्णन नाही.

या प्रत्येक विषयाचे प्रतिपादन मिस्तर नारायण शेषाद्री यांनी असे केले कीं तेणेंकरून लोकांचे मनांत सहज आले असावे कीं, मि० ना० शे० यांनी पुरता विचार करून धर्मांतर केले. शिवीगाळी व विषयांतर न होतां वादविवाद योग्य रीतीनें चालावा ह्मणून उभय पक्षांच्या लोकांनीं खरा धर्म पारखून काढण्याचे कांहीं नियम करावे असें वारंवार सांगितले, पण वावा व त्यांचे लोक अगदीं ऐकेनात.

वा० देव निराकार आहे काय ?

उ० होय, तो निराकार आहे खरा, तरी तो मनुष्यास प्रगट होण्याकरितां आकार घेऊं शकतो; आणि हे जर तुम्ही मान्य करणार नाहीं तर तुम्हांस हिंदु धर्माचा त्याग करावा लागेल. कारण त्यामध्ये देव या रीतीनें प्रगट होतो असें सांगितले आहे.

वा० मी आतां हिंदु धर्माविषयीं नाहीं, पण ख्रिस्ती धर्माविषयीं बोलत आहे. देवानें आपल्या बोटानें दगडाच्या पाऱ्यांवर आज्ञा लिहिल्या असें सांगितले आहे. ही गोष्ट तर देवाच्या निराकारत्वास बाधक आहे.

उ० आत्मी प्रथमच सांगितले कीं, ईश्वर आपल्यास प्रगट करण्याकरितां व आपली इच्छा विदित करण्याकरितां आकार घेऊं शकतो. आणखी, ही गोष्ट ध्यानांत आणा कीं, दुसऱ्या सर्व धर्मपुस्तकांत ईश्वराविषयीं सांगतांना लक्षणीक भाषेची योजना केली आहे. त्याप्रमाणें ख्रिस्ती धर्मपुस्तकांतहि केली आहे. जसें आकाशमंडळ देवाच्या हा-

तचें काम आहे, असें सांगितलें आहे ह्मणून देवास आकार आहे असें कोणी ह्मणेल काय? याप्रमाणें ख्रिस्ती शास्त्रांत आणखी वाक्यें अढळतात. निर्गम ८: १९:— “ तेव्हां जोशी फारोला ह्मणाले कीं, हें देवाचें बोट आहे. ” लूक १९: २०— “ मी देवाच्या बोटानें जर भूतें काढितों, ” इत्यादि उदाहरणें अगत्य पडलें असतां काढून दाखविलीं असतीं.

बा० उत्प. १: २१. “ देवाचा आत्मा पाण्याच्या पाठीवर हालत होता, ” असें सांगितलें आहे, हें तर देवाचे निराकारत्वास न जाणून लिहिलें आहे.

उ० तेथें एवढेंच जाणविलें आहे कीं, त्या प्रसंगीं व त्या स्थळीं देवाच्या शक्तींचा व्यापार होत होता, तो व्यापार कोणता होता हे आमच्यानें सांगवत नाहीं. तरी देवाचा आत्मा त्या वेळीं व त्या स्थळीं कांहीं विशेष रीतीनें व रूपानें प्रगट झाला होता. देव सर्वत्र आहे खरा, तरी तो कधीं कधीं कांहीं विशेष रूपानें व रीतीनें प्रगट होतो. मजमध्ये आत्मा आहे व तो आतां येथें आला आहे. यावरून आत्म्यास चलनवलन नाहीं असें कोणाच्यानें सिद्ध करवणार नाहीं.

बा० आत्मा व शरीर यांमध्ये श्रेष्ठ कोण?

उ० आत्मा श्रेष्ठ आहे.

बा० तर मग उत्पत्तीच्या पहिल्या अध्यायांत जो ईश्वर सांगितला आहे तो आपल्या आत्म्यापेक्षां नीच असें सिद्ध होतें.

उ० हा तुमचा विलक्षण तर्क आहे. मनुष्याच्या शरीराप्रमाणे देवपणामध्ये कांहीं नाही. देवाचा आत्मा लटला ल्हणजे देव जो बाप तो आत्मा नाही असे कांहीं सिद्ध होत नाही.

बा० देवाचा आत्मा ख्रीस्ताच्या शिष्यांवर पडला असे सांगितले आहे. आत्मा कसा पडतो? या बोलण्यावरून देवास रूप आहे असे सिद्ध होते.

उ० पन्नासावे दिवशीं शिष्यांवर देवाचा आत्मा उतरला असे सांगितले आहे. या वेळेस आत्मा दृष्टिगोचर ल्हणजे अग्नीच्या जिह्वांनीं प्रगट झाला खरा, तरी तो अग्नि आत्मा नव्हता. तारणाच्याने आपल्या वचनाप्रमाणे आपल्या शिष्यांस अधिकाराने आत्मा दिला. मग ते निरनिराळ्या भाषा बोलू लागले, आणि त्यांस खरोखर पवित्र आत्मा मिळाला. ज्यांनीं हे सर्व स्वतां पाहिले व ऐकिले त्यांची याविषयी खात्री झाली, तथापि त्यांनीं आत्मा पाहिला नाही.

बा० देवाचा पवित्र आत्मा येशू ख्रीस्तावर खबुतराच्या रूपाने उतरला असेही सांगितले आहे. ल्हणजे तो शारीरी व दृश्य होता.

उ० तसें अगदीं नाही. खबुतरास मात्र रूप असून ते दिसत होते. येशू ख्रीस्तास पवित्र आत्मा मिळाला ही गोष्ट लोकांस समजावी ल्हणून अशा प्रसिद्ध रीतीने त्यास पवित्र आत्मा मिळाला; परंतु तो खबुत्रापासून भिन्न होता. खबुत्र ख्रीस्ताजवळ नेहमीं राहिले नाही, परंतु आत्मा राहिला.

पुढें सुमारें एक तासभर पांकळ वाद केल्यावर ते ख्रीस्ताविषयीं बोलूं लागले.

बा० ख्रीस्त हणतो कीं, “मी शांते करायास आलों नाहीं, परंतु तरवार गाजवायास आलों.” (माथी १०)

ना० शे० या वाक्याचा अर्थ उघड आहे. तेथेंच आपल्या शंकेची निवृत्ति केली आहे. तेथें जो कलह सांगितला आहे तो सत्याचा विरोध केल्यानें होणार आहे. तो उत्पन्न होण्यास जरी शुभवर्तमान निमित्तमात्र आहे तरी तो उत्पन्न करावा हा कांहीं त्याचा मूळ हेतु नाहीं. ख्रिस्ती लोकांनीं तरवार गाजवून आपल्या धर्माचा प्रसार केला नाहीं हें सर्वास माहितच आहे.

बा० वरें वरें! पण प्रेषितांजवळ तरवारी होत्या व पेत्रसानें तर ती चालविलीच असें तुमच्या शुभवर्तमानांत सांगितलें आहे.

ना० शे० पेत्रसानें तरवार चालविली खरी. जे लोक ख्रीस्तास धरावयास आले होते त्यांतील त्यानें एकाचा कान कापिला, पण ख्रीस्त त्या प्रसंगीं काय हणाला तें ऐका— “जे तरवार चालवितात ते तरवारीनें नाश पावतील. तूं आपली तरवार म्यानांत घाल.” ख्रीस्तानें त्या माणसाचा कान बरा केला असेंही सांगितलें आहे. त्या माणसाचें नांव मालखस होतें. ख्रीस्तास शांतीचा राजा ह्मटलें आहे. त्याचें राज्य शांतीचें आहे. परंतु जेव्हां कोणी एखादा हिंदु ख्रिस्ती धर्म स्वीकारतो तेव्हां या देशांतील लोकांची मनोवृत्ति कशी होती हें आपणास विदितच आहे. ते त्याचा त्याग

करितात व तो मेला असें समजून त्याची क्रिया करितात. कोणी हिंदु ख्रिस्ती झाल्यावरून जो प्रकार घडून येतो त्यावरून ख्रिस्ताच्या बोलण्याचा अभिप्राय काय होता तो दिसून येतो.

बा० ख्रिस्त रागे भरून लोकांस शिव्या देत असे. दारू पिऊन मस्त होत असे. एक वेळेस त्यानें यहूदास शाप दिला. [हे सिद्ध करण्याकरितां शुभवर्तमानांतून वाक्य काढावे लक्षण दिवे आणले. पहिली गोष्ट सिद्ध करण्याकरितां येशू ख्रिस्ताने परोशी लोकांचा निषेध केला तो वाचून दाखविला.]

उ० आपण वाचून दाखविलें त्यावरून हेंच सिद्ध होतें कीं, त्याला गरीबांची कीव येत असे, व त्यांचा पक्ष धरून तो परोशी लोक जे त्या बापड्यांस प्रापंचिक व धर्मसंबंधी गोष्टींत फसवीत व त्रास देत असत, त्या दुष्ट लोकांवर रागे भरत असे. तो जें खरें तें सांगण्यास आला होता. तुम्हां जें दुसरें दूषण ख्रिस्तास लाविलें त्यास कांहीं आधार तुम्हास सांपडला नाहीं.

जो यहूदास शाप दिला लक्षणतां तो हा असावा—“ जो माणूस मनुष्याच्या पुत्रास स्वाधीन करितो त्यास हाय हाय!” पण हा शाप नव्हे. हाय हाय या शब्दाचा अर्थ दुःख असा होतो. आणि यहूदा जें दुःख सोसणार त्याचा तोच सूचक होता. यशाया ६. १५ यांत हा भविष्यवादी आपणाविषयीं लक्षणतो कीं, “मला हाय हाय कीं मी नष्ट झालों आहे.” आतां यशाया आपणासच शाप देतो असें लक्षण शोभत नाहीं. वर सांगितलेल्या वाक्याचा उच्चार केल्याबरो-

वर येशू ख्रीस्त मोठ्या ममतेने यहूदास बोलला कीं, "मित्रा, तूं कशाकरितां आलास?" मला वाटते हैं यहूदास येशू ख्रीस्ताचें शेवटचें बोलणें होते. आणि त्याच घटकेस यहूदा ख्रीस्तास परस्वाधीन करण्याच्या वेतांत होता.

या विषयावर होय, नाही, करण्यांतच अर्धा तास गेला, शेवटीं सभा विसर्जन झाली, आणि आह्मी निघून गेलों. व्यर्थ शंकांची पुनरुक्ति करून काळ घालविला. तथापि वेळ कांहीं व्यर्थ गेला नाही; कारण, बात्रांच्या ख्रिस्ती धर्मा-विरुद्ध शंका व हिंदुधर्माविरुद्ध आमच्या शंका यांमध्ये जमीन असमानचा फरक होता असे विचारी मनुष्यांच्या लक्षांत आलेच असेल. आमच्या शंकेने हिंदु धर्माचा समूळ छेद होतो; हिंदु धर्मांत ज्यांची भक्ति करण्यास सांगितली आहे ते लबाड, चोर, आणि व्यभिचारी होते, अशी आह्मी शंका घेतों. पण ते ख्रिस्ती धर्माचें खंडण करूं लागले ह्मणजे पोरकट शंका काढतात व क्षुल्लक गोष्टींकरितां आपल्या रक्ताचें पाणी करितात. पुढील दुःखाची सूचना करणें ह्मणजे शाप देणें, असा व्यर्थ वाद करून हाडाचे मणी आणि रक्ताचें पाणी करण्यांत काळ व्यर्थ घालवितात. परंतु आह्मी तसे न करितां प्रमाणें देऊन सांगतो कीं, पुराणांत खोटी नीति शिकविली आहे, व मोठ्या अगत्याच्या विषयांवर परस्परांस विरुद्ध अशीं मते त्यांत भरली आहेत; आणि त्यांमध्ये सृष्टि, पाप, नीतिमत्व, तारण, दिव्यलोक न्याय, दूत, भूतें वगैरे विषयांचें वर्णन अगदीं खोटे केले आहे.

तारीख ५ फेब्रुवारी १८५७.

आज समुद्रावर बावांशीं संभाषण करण्यास गेलों. एका-पाठीमागें एक अशीं चोहोंवाजूनीं बाकें मांडून एकांत एक दोन चौक केले होते. तीं सर्व बाकें लोकांनीं भरलीं होतीं, आणि ते बावांची मार्गप्रतीक्षा करीत होते. बावांकरितां मध्यभागीं एक खुर्ची व मेज मांडिले होते. पाठीमागली भित्त जरी फार उंच होती तरी थोड्या वेळांत निरनिराळ्या जातीच्या लोकांनीं ती भरून गेली; तेथें सुमारे हजार बाराशें लोक जमले होते. बावांची स्वारी आली तोंच मी त्यांस हललें कीं, तुम्ही एकदम बहुत शंका काढितां आणि आम्ही तुमच्या बोलण्यांत आड येत नाहीं. त्याप्रमाणें आम्ही त्या शंकांचीं उत्तरें देतांना तुम्हाकडून कांहीं प्रतिबंध होऊं नये. नाहीं तर तुम्ही एक एक शंका काढावी व तिचें उत्तर घेत जावें. यांतून दुसरी गोष्ट बावानें मान्य करून संभाषण सुरू केलें.

बा० जुना आणि नवा करार हे दोन्ही ईश्वरप्रणीत आहेत ?

उ० होय, आहेत.

बा० दोन्ही करारांतील आज्ञा ईश्वरापासून आहेत ?

उ० होय.

बा० जुन्या करारांतील नीतिमार्ग देवापासून आहे ?

उ० होय. पण देवाच्या आज्ञा सर्व सारख्याच नाहीत;

कांहीं आज्ञा सर्व लोकांस व सर्व काळांस लागू आहेत आणि कांहीं विशेष काळांस व विशेष लोकांस मात्र लागू आहेत. उदाहरणार्थ “ तूं चोरो करूं नको, तूं जारकर्म करूं नको, ” ह्या आज्ञा सार्वजनिक आहेत; पण “ तुम्ही अमुक झाडाचें फळ खाऊं नका ” अशी जी आज्ञा आदाम व हावेस दिली होती ती त्यांसच व त्या काळासच लागू होती. त्याप्रमाणेंच कांहीं विशेष कारणास्तव यहूदी लोकांनीं दुसऱ्या लोकांपासून वेगळें राहावें ह्मणून त्यांस ईश्वरानें कांहीं नियम लावून दिले होते. ते नियम त्या लोकांसच दिले होते व ते ख्रिस्ताच्या येण्यापर्यंत मात्र चालू होते.

बा० (निर्गम २०) या अध्यायांत असें सांगितलें आहे कीं, “ तूं आपल्यासाठीं कोरीं व मूर्ति करूं नको, आणि जें वर्तीं आकाशांत अथवा जें खालतीं पृथ्वींत अथवा जें पृथ्वीच्या खालतीं पाण्यांत त्याचो प्रतिमा करूं नको, त्याच्या पायां पडूं नको, आणि त्याची सेवा करूं नको, कां कीं मां परमेश्वर तुझा देव अविशी देव आहे, जे माझा द्वेष करितात त्यांच्या तिसऱ्या व चौथ्या पिढीपर्यंत बापाच्या अन्यायामुळें लेकरांचें शासन करितों, आणि जे मजवर प्रीति करितात व माझ्या आज्ञा पाळितात त्यांच्या हजारांवर मी दया करितों. ” यावरून उघड आहे कीं लेकरें आईवापांच्या पातकामुळें दुःख भोगतात. पण नव्या करारांत पे-त्रस १:१७ या ओर्वींत असें सांगितलें आहे कीं, “ आणि जो बाप पक्षपातावांचून प्रत्येकाच्या कर्माप्रमाणें न्याय ठरवितो, ” या वाक्यावरून असें समजतें कीं, मनुष्याचा न्याय

त्याच्या स्वतःच्याच कर्मावरून होईल, दुसऱ्यांच्या कर्मावरून नाही. या दोन्ही गोष्टींतून खरी कोणती ?

उ० दोन्ही खऱ्या. सर्व मनुष्यांचा न्याय करण्यासाठी एक दिवस परमेश्वराने नेमला आहे. त्या दिवसांत तो त्यांचा न्याय त्यांच्या कर्मावरून मात्र करील. हे जरी खरे आहे तरी तो सांप्रतकाळीं पाप आणि दुःख यांमध्ये निकट संबंध ठेवून मनुष्यांच्या अपराधांची कांहीं अंशी शिक्षा करितो. लेकरे बापाच्या कर्मांमुळे पिढोपिढीं दुःख भोगितात हे सत्य आहे. ख्रिस्ती शास्त्रच असे लक्षणते असे नव्हे, तर सर्व जग असे सांगते; ही गोष्ट दररोज आमच्या प्रतीतीस येते. कोणी मनुष्य उधळपणाने आपल्या द्रव्याचा अपव्यय करू लागला तर त्याची लेकरे भिकारी होतात व त्याच्या घरांत नकाराचा घंटा वाजतो. आणखी दुसरी ही गोष्ट आहे की, लेकरे स्वभावैकरून बापाच्या चालीची होतात. या देशचे लोक मूर्तिपूजक आहेत. कारण त्यांचे वाडवडील मूर्तिपूजक होते. यहूदी लोकांनी हा निषेध जर मनांत ठेवला असता तर बरे झाले असते. कधीं कधीं ते मूर्तिपूजा करू लागत, आणि एकदां ते या पापाच्या गर-क्यांत पडले ह्याणजे त्यांतून मुक्त होण्यास त्यांस फार कठीण पडे. ह्याच कारणास्तव त्यांस बाबेलोनीया देशास बंदीबान होऊन जावे लागले. त्यांतून कित्येकांस पुष्कळ पिढ्या व कित्येकांस शेकडों वर्षे बंदांत राहावे लागले.

बा० जर परमेश्वर इहलोकीं आह्मांस शिक्षा करितो तर त्यानें परलोकीं आगचा न्याय कां करावा ? आणि जर

तो परलौकी न्याय करील तर इहलौकीं त्यानें कां शिक्षा करावी ?

उ० शेवटल्या दिवशीं परमेश्वर मनुष्याचा न्याय पुरते-पणीं सर्वांच्या समक्ष करील. जर तो आतां अगदींच शिक्षा करणार नाही तर लोकांस वाटूं लागेल कीं, देव आमच्या कर्माकडे कानाडोळा करितो, आणि मग लोक निर्भयपणें पाप करूं लागतील. यास्तव आतां जो परमेश्वर परिमितानें न्याय करितो, तो मोठा उपयोगी आहे हें उघड आहे. यावरून परमेश्वर पापाचा कंटाळा करितो व पाप केलें असतां आत्मावर त्याची अवकृपा होईल हें मनुष्यांस समजूं लागतें. कारण मनुष्यांचें तारण व्हावें लक्षण तो आतां मनुष्यांचा न्याय पुरता करित नाही. मनुष्यांनीं पश्चात्ताप करून त्यास शरण यावें लक्षण तो रागही दाखवितो व दयाही दाखवितो.

हें उत्तर दिल्यावरहि बाबा आपला पक्ष सोडावयास अमान्य होते. आणि जरी त्यांनीं पुनः पुष्कळ लांबलचक बोलणें केलें तरी त्यांच्यानें आपला पक्ष सिद्ध करवला नाही, व वर सांगितलेल्या वाक्यांत कांहीं विपर्यास आहे हेंहि त्यांच्यानें अगदीं दाखवले नाही.

बा० ख्रीस्त दारूबाज होता हें माथी ११:१९ या ओर्वीत सांगितलें आहे. तें येणेंप्रमाणें—“मनुष्याचा पुत्र येऊन खात पीत असतो, आणि ते लक्षणतात, पहा, हा माणूस खादाड व दारूबाज, जकातदारांचा व पाप्यांचा मित्र.”

यास मि० दाजी पांडुरंग यांनीं असें उत्तर दिलें कीं,

हैं ब्रोलणें ख्रीस्ताच्या शत्रूंचें होतें असें ख्रीस्त स्वतः सांगतो. तो वरकड लोकांसारिखा खात पीत होता ह्मणून त्याच्या शत्रूंनीं त्याची याप्रमाणें निंदा केली. तो दारूबाज होता यास तिलप्राय प्रमाण नाहीं.

बा० ख्रीस्त द्राक्षारस प्याला व त्यानें आपल्या शिष्यांसही पिण्यास दिला असें स्पष्ट सांगितलें आहे (मा० ११).

नंतर मि० दाजी पांडुरंग यांनीं यावर थोडा वेळ भाषण केलें, त्यामध्ये त्यांनीं वरील वाक्याचा अर्थ सांगून वल्हांडण सण व प्रभुभोजन या विषयांची व्याख्या केली.

बा० बरें तर, तो सणाचा दिवस होता आणि सर्वास माहित आहे कीं, सणाच्या दिवसांत ख्यालीखुशाली करण्याची चाल असती.

उ० सणांविषयीं ख्रिस्ती लोकांची समजूत हिंदु लोकांच्या समजूतीहून अगदीं वेगळी आहे. हिंदु लोक सणाच्या दिवशीं मोठी ख्यालीखुशाली करितात, आणि आपल्या वासना यथेच्छ तृप्त करितात, पण ख्रिस्ती लोक अशा रीतीनें सण पाळीत नाहींत.

बा० नीतीच्या पुस्तकांत असें लिहिलें आहे कीं (नी. २३: २०) “ द्राक्षारस पिणाऱ्यांची व जे ख्यालीखुशालीनें मांस खाणारे त्यांची संगत करूं नको, कां कीं मद्यपी व खादाड दरिद्री होतील.” ख्रीस्त अशा लोकांचा संबंध ठेवीत असे असें शुभवर्तमानांत सांगितलें आहे. जुन्या करारांत ही आज्ञा दिली आहे, आणि नव्या करारांत ख्रीस्तानें ती मोडली.

३० जे द्राक्षारस पितात ते सर्व दारुत्राज नसतात, तर ज्यांस अपरिमित दारु पिण्याचें व्यसन लागलें आहे ते असतात. ख्रीस्त द्राक्षारस प्याला हें मी कबूल करितों, द्राक्षारस पिणें पाप आहे असें शास्त्रांत कोठें सांगितलें नाहीं, पण अति पिणें पाप आहे. जर मनुष्य दारु पिऊन मस्त न होते तर दारु पिण्यांत कांहीं दोष नसता. एक-एका शब्दाचे अनेक अर्थ होतात त्याचें कारण असें आहे कीं, शब्दांपेक्षां विचार पुष्कळ आहेत. आह्मी आमच्या भाषेमध्ये जेव्हां एखाद्या मनुष्याविषयीं ह्मणतो कीं, 'ही ट्रिक्स' (तो पितो) तेव्हां त्याचा अर्थ कधीं कधीं अपरिमित पिणें असा होतो. "दारु पिणाऱ्याची संगत धरूं नको" असें जें नीतींत सांगितलें आहे त्याचा अर्थ असा आहे कीं, दारुत्राजांची ह्मणजे अपरिमितीनें पिणारांची व छाकट्यांची संगत धरूं नको. ख्रीस्ताच्या शत्रूंनीं त्यावर पुष्कळ आरोप आणिले, आणि हें त्यांनीं द्वेषबुद्धीनें केलें. त्यांनीं ह्मटले कीं त्यास भूत लागलें आहे, तो भूतांचा अधिपति बेलजेबूल त्याच्या योगानें भूतें काढितो, तो लोकांस फंदफितूर करण्यास चेतवितो, तो लबाड आहे, शाब्बाथ दिवस पाळीत नाहीं. हे सर्व आरोप निराधार होते हें सर्वांच्या लक्षांत सहज येईल. तर मग तो दारु पिणारा ह्मणजे दारु पिऊन मस्त होणारा किंवा दारुत्राज होता हा आरोप अगदीं खोटा आहे हें उघड आहे.

३१० पण नीतीच्या पुस्तकांतील वाक्यावरून मांस खाणें अयोग्य आहे असें सिद्ध होते.

उ० जे ख्यालीखुशालीने मांस खातात हणजे जे अ-
धाशी व खादाड आहेत त्यांचा निषेध तेथे केला आहे.

बा० मांस खाणे ख्रिस्ती शास्त्राच्या विरुद्ध आहे
(उत्प. १.२९). “आणि देव हणाला, पहा, संपूर्ण
पृथ्वीच्या पाठीवर जी बीज देणारी अवघी हिरवळ, आणि
बीज देणाऱ्या ज्या सर्व झाडांवर झाडाचे फळ आहे ते म्यां
तुम्हास दिले आहे, खाण्यासाठी तुमचे हेईल.” या वा-
क्यांत मांस खाण्याविषयी एक शब्दही अढळत नाही.

उ० खरे, पण ईश्वराने नोहास काय सांगितले ते
वाचून पाहा.

बा० मी वाचून दाखवितो, “प्रत्येक जंतु जो जगतो
तो तुमचे खाणे असा व्हावा; जसी कोंवळी हिरवळ, तसी
म्यां तुम्हास अवघी दिली आहेत, तथापि कशाचा जीव
हणजे त्याचे रक्तसुद्धां मांस खाऊं नका ” (उत्प.
९: ३, ४).

उ० त्यामध्ये मांस खाण्यास परवानगी दिली आहे,
व आणखी असे सांगितले आहे की, खाण्यापूर्वी पशूचा
वध करून त्याचे रक्त टाकून द्यावे. ख्रिस्ती लोकांनी
मांस खाल्लेच पाहिजे असे काही नाही. तरी मांस खा-
ण्याची मनाई नाही.

बा० पुष्कळ दारू पिण्यांत पाप आहे, तर थोडी
पिण्यांतही पाप असावे. विष पुष्कळ प्या अथवा थोडे
प्या ते विषच. पुष्कळ घेतल्याने त्याचा गुण पालटत
नाही.

उ० दा० पा० पुष्कळ दारू पिणें पाप आहे म्हणून थोडी पिणें पाप आहे असें होत नाही. कित्येक औषधें थोडीं दिव्यानें गुण येतो, पण तींच जर पुष्कळ दिलीं तर प्रकृतीचें मान विघडून जाते.

बावानें दुसऱ्या आज्ञेविषयीं पुनः संभाषण चालू करून म्हटलें कीं, ही आज्ञा आणि पेत्रसाच्या पत्रांत सांगितलेल्या गोष्टी परस्परांशीं विपरीत आहेत. याप्रमाणें सर्व संभाषण पुनः चालू झालें. मग “ देव आवेशी देव आहे ” याविषयीं कांहीं वेळ संभाषण झालें. देव मनुष्यांचीं गुणलक्षणें यांविषयीं निःस्पृह नाही; पण त्यांच्या अनन्यभक्तीची अपेक्षा व पापाचा अतिद्वेष करितो असें सिद्ध करून दाखविलें.

ह्या सभेंत एक दुःख मानण्याजोगी गोष्ट घडून आली, ती अशी कीं ज्यास वाद करण्याची शक्ति नव्हती अशा माणसानें बावात्रात्रर संभाषण करण्यास यत्न केला. तेव्हां लोकांस तर मोठी गमत वाटली. या माणसास चुप्प करण्याचें मोठें कठीण पडलें. बावानें विचारिलें कीं हा मनुष्य ख्रिस्ती आहे काय ? मी म्हटलें, मला माहीत नाही. शिवाय सर्वच वादविवाद करण्यास योग्य नाहीत. कोणी अज्ञानी ख्रिस्ती मनुष्यांनीं नम्रतेनें व भाविकपणें धर्माविषयीं भाषण केलें असतां चिंता नाही. अशा मनुष्यांकडून धर्मास कांहीं धोका नाही. पण जर कोणी आपल्या विरोध्यावर शिव्यागाळीचा वर्षाव करूं लागतो तर त्याचा परिणाम मोठा वाईट होतो. सभा विसर्जन होते वेळेस

एका प्रख्यात पारशाने सभा आठवड्यांतून दोन वेळां व्हावी असें म्हटलें. मी त्या गोष्टीस मान्य झालों, पण बावाने मान्य केलें नाहीं. आम्ही घरीं जातांना आमच्या मागून हुरे हुरे करीत मोठा घोळका आला. एतद्देशीय ख्रिस्ती लोकांवर त्यांनीं शिव्यांचा मोठा मारा केला. “घे पाव, घे पाव” असें एकसारखें ओरडत मागे आले.

तारीख १२ फेब्रुआरी, सन १८५७.

बावासंगतीं संभाषण करण्यास समुद्रावर पांच वाजतां गेलों. रेव० दाजीबा पांडुरंग व दुसरे कित्येक ख्रिस्ती लोक तेथे होते, आणि दुसऱ्या लोकांचा फारच जमाव जमला होता. बावा अनेक विषयांवर बोलत होते. शेवटीं त्यांनीं देवाच्या निराकारत्वावर बोलणें लाविलें.

बा० देव निराकार आहे काय ?

उ० होय, आहे. पण मी पूर्वी आपणास सांगितल्याप्रमाणें तो सर्वशक्तिमान् आहे. त्यास आकारद्वारे मानव जातीस दर्शन देण्यास कांहीं अडचण नाहीं. पण जें रूप त्यास शोभेल व जेणेंकरून त्याचे सर्व गुण यथायोग्य प्रगट होतील असें रूप मात्र तो घेईल. देवाने पुष्कळ अवतार घेतले असें हिंदु लोक बोलतात, परंतु त्या अवतारांचें वर्णन जें हिंदु शास्त्रांत केलें आहे तें देवास शोभत नाहीं व त्यावरून त्याचे गुण बराबर दिसून येत नाहींत.

देवानें आपले सर्व गुण प्रगट करण्यास ही दृष्टिगोचर सृष्टि उत्पन्न केली आहे, पण मनुष्यास कांहीं विशेष समजण्याचें अगत्य होतें ह्मणून त्यानें मनुष्यावतार घेतला.

बा० तुम्ही ह्मणतां देव निराकार आहे; पण उत्पत्तीच्या पुस्तकांत सांगितलें आहे कीं देवानें आपल्या प्रतिमेप्रमाणें मनुष्यास उत्पन्न केलें. आतां त्याचें निराकारत्व कोठें राहिलें ? देवास माणसासारखें शरीर आहे असें मानावें काय ?

उ० मनुष्यास शरीरापेक्षां आणखी कांहीं विशेष आहे, त्यास आत्मा आहे. देवानें मनुष्यास आपले प्रतिमेप्रमाणें उत्पन्न केलें असें जें, शास्त्रांत सांगितलें आहे तें मनुष्याच्या आत्म्याविषयीं सांगितलें आहे. देवामध्ये न्याय, सत्यता, पवित्रता, दया आणि स्वतंत्रता इत्यादि गुण आहेत ते गुण त्यानें आदामास दिले, तेणेंकरून आदाम त्याच्या सारखा दिसूं लागला व सर्व निर्माण केलेल्या प्राण्यांमध्ये श्रेष्ठ झाला. पण जेव्हां त्यानें पाप केलें तेव्हां ही त्याची प्रतिमा नष्ट झाली. त्याला पुत्र झाला तो त्याच्या प्रतिमेप्रमाणें झाला असें सांगितलें आहे. ह्मणजे तो आदामासारखा पापी स्वभावाचा झाला, आणि आदाम जसा प्रथमतः देवाच्या प्रतिमेसारखा होता तसा तो नव्हता. आणखी नव्या करारांत सांगितलें आहे कीं, जे कोणी देवाच्या पुत्रावर विश्वास ठेवितात त्यांस ही प्रतिमा पुनः मिळते, ह्मणजे त्यांस पवित्र आत्मा मिळून त्यांचा स्वभाव पालटतो.

बा० हें तुमचें बोलणें सयुक्तिक नाही. प्रतिमा या शब्दाचा अर्थ काय होतो हें आली सर्व जाणतो; जसा

तुम्ही अर्थ करितां तसा अर्थ दुसरा कोणी करीत नाहीं. त्याचा उघड अर्थ असा आहे कीं देवानें आपल्या आकार-रूप प्रतिमेप्रमाणें मनुष्यास उत्पन्न केलें, आणि संदर्भावरूनही दिसून येतें कीं ग्रंथकर्ता देवास साकार मानितो. निर्गमाच्या विसाव्या अध्यायांत लोकांस अशी आज्ञा आहे कीं, तुम्ही आकाशातील अथवा पृथ्वीतील कोणत्याही पदार्थाची मूर्ति करूं नका व त्याची पूजा करूं नका. तसेंच अनुवाद ४: १७ यांत सांगितलें आहे. आतां यावरून प्रतिमा या शब्दाचा अर्थ काय आहे हें उघड आहे. त्याचा अर्थ एखाद्या दृश्यपदार्थाची दृश्यप्रतिमा असा आहे व उत्पत्तीच्या पहिल्या अध्यायांत हाच अर्थ असावा.

उ० आम्ही पूर्वीच आपणास कळविलें कीं, हरएक भाषेमध्ये विचारांपेक्षां शब्द थोडे असतात, आणि एकेका शब्दाचा उपयोग निरनिराळ्या रीतीनें करितात. प्रतिमा या शब्दाचा अर्थ केव्हां केव्हां दृश्य प्रतिमा असा होतो, तरी त्याचा अर्थ केव्हां केव्हां आत्मिकप्रतिमा असा केला असतां कांहीं बाध येत नाहीं. शास्त्राचा अर्थ शास्त्रावरून करावा. “ देवाची प्रतिमा ” म्हणजे देवाची आत्मिक प्रतिमा असा अर्थ शास्त्रांत कोठें आढळतो काय ? होय, कारण, जेव्हां कोणी येशू ख्रीस्तावर विश्वास ठेवितो तेव्हां त्यांचें शरीर पालटतें असें कोणी ह्मणत नाहीं, तर त्याचा आत्मिक स्वभाव मात्र पालटतो, आणि देवाची प्रतिमा मिळणें तें हेंच आहे. एफ० ४:२४ या ओवीत असें सांगितलें आहे कीं, “ नवें मनुष्यपण, देवानुसारें न्यायी-

पण व खरी पवित्रता यांत उत्पन्न केलेले तें तुम्ही धारण करावे. ” येथे मनुष्याचा पालट होऊन तो देवासारखा होतो असें मात्र सांगितले आहे. तसेंच २ क० ३: १८ येथे सांगितले आहे की, “ तर आम्ही सर्व उघड्या तोंडाने प्रभूचे गौरव जसे आरशांत तसे पहात असतां प्रभूच्या आत्म्याकडूनच त्याच रूपाने पालटून उत्तरोत्तर गौरवयुक्त होतो. ” देवाचा पवित्र आत्मा विश्वसणाराच्या अंतःकरणाचा पालट करून त्यास देवाच्या प्रतिमेप्रमाणे करितो असें सांगितले आहे.

बा० हा गोष्ट मरणानंतर घडणार वाटते.

उ० नाही, तिचा प्रारंभ या लोकीं होतो.

बा० कलसै० १: १५ येथे सांगितले आहे की, ख्रिस्त अदृश्य देवाची प्रतिमा आहे. याचा अर्थ काय करीतां?

उ० या वाक्यांत देवाचे निराकारत्व व त्याची प्रतिमाही सांगितली आहे. या दोन्ही शब्दांमध्ये कांही विपर्यास नाही हें उघड आहे.

बा० बरे, असो. ख्रिस्ती शास्त्रांत देव साकार आहे असें सांगितले आहे हे ग्यां आतां सिद्ध केले. प्रतिमा हणजे ज्या वस्तुस आकार आहे याच्या सारिखी आत्मो मूर्ति करितो; पण त्या निराकार परमेश्वराच्या मूर्ति नव्हेत. तुम्हीही मूर्ति करितां. त्या तुमच्या देवळांत असतात. वधस्तंभीं दिलेली अशी ख्रिस्ताची मूर्ति तुम्ही करितां.

उ० ही तुमची गैरसमजूत आहे. आमच्या देवळांत मूर्ति नाहीत. जे मूर्तिची पूजा करितात त्यांस आत्मो मूर्ति-

पूजक ह्मणतो. पण जे शास्त्रास अनुसरून चालतात त्यांस मात्र आत्मो ख्रिस्ती समजतो.

एक हिंदु० तुम्ही कधीं पाप करीत नाहीं काय ?

उ० मी माझ्या कर्माचा हिशेब ईश्वरास देईन. मी पाप करीन तर मला शिक्षा मिळेल. परंतु या गोष्टीची तुम्हांस कांहीं गरज नाहीं. मी कोण कसा आहे हा कांहीं आपला विषय नाहीं, तर शास्त्र कसे आहे व त्यांत उद्दाराचा खरा उपाय सांगितला आहे किंवा नाहीं हा आपला चालू विषय आहे.

बा० तुमच्या शास्त्रांत एक विपर्यास आहे, आणि त्यावरून तें देवापासून नाहीं असें सिद्ध होईल (उत्प० ६: ६). “ यामुळे त्याला पश्चात्ताप झाला, आणि तो आपल्या अंतःकरणांत दुःखी झाला. ” या वाक्याचा अर्थ उघड आहे माणसास उत्पन्न केलें ह्मणून देवास पश्चात्ताप झाला व मनुष्याच्या दुष्टाईमुळे तो आपल्या मनांत दुःखित झाला. पहिल्या वाक्यावरून देव अनात्मा आहे असें सिद्ध झालें. आतां आपणांस असें दिसते कीं, ईश्वर मनुष्यासारखा दुर्बल आहे. त्याचें काम वाईट निघालें ह्मणून त्यास पश्चात्ताप झाला.

उ० ज्याप्रमाणें मनुष्य पश्चात्ताप करितो त्याप्रमाणें देवानें पश्चात्ताप केला असा जर त्या वाक्याचा अर्थ असला तर तुमच्या शंकेस चांगला आधार आहे. कारण, सर्वसाक्षी असा जो अपारज्ञानी ईश्वर व ज्याला सर्व वस्तु प्रारंभापासून अवगत आहेत तो पश्चात्तापास कसा पात्र होईल ?

याचा उलगाडा असा आहे—वायव्रल (पवित्र शास्त्र) मानवी भाषेत लिहिले आहे, ह्मणून मनुष्यांमध्ये बोलण्याच्या ज्या साधारण रीति आहेत त्या रीतींनीच ईश्वराचे वर्णन त्यांत केले आहे. उदाहरणार्थ—जेव्हां देवाने सर्व पदार्थ उत्पन्न केले तेव्हां ते पाहून त्यास संतोष झाला. जेव्हां ख्रीस्त जगांत आला तेव्हां “हा माझा पुत्र आहे” असे ह्मणून त्याच्या विषयी आपली प्रसन्नता दर्शविली. पण आदामाच्या दुष्टसंततीने जग जुलमाने व अन्यायाने भरले होते, ह्मणून देवाला त्यांच्या विषयी त्रास वाटला. देवाची प्रसन्नता मनुष्यांवरून गेली, आणि अशा लोकांचे रक्षण करू नये हे त्यांस वरें वाटले. तुम्ही जे वाक्य वाचून दाखविले त्याचा अर्थ हाच आहे.

वा० या शब्दावरून देवाने मनुष्यांस उत्पन्न केले ह्मणून त्यांस पश्चात्ताप झाला एवढेच काय ते आत्मांस कळते. गणना २३: १९. ही ओवी वाचून पाहाल काय? उ० होय, मोठ्या खुशीने वाचू. “देव माणूस नाही कीं त्याने लबाडी करावी; तो तर आदामाचा वंशस्थ नाही कीं त्याने पश्चात्ताप करावा,” हीं दोन वाक्ये परस्परांशी विरुद्ध आहेत असे तुम्हास वाटत असेल. या दुसऱ्या वाक्यांत सांगितले आहे कीं, ज्याप्रमाणे पापी मनुष्य आपल्या पापाकरितां पश्चात्ताप करितो त्याप्रमाणे देव पश्चात्ताप करित नाही. कारण, तो तर सर्व भ्रंतिविरहित आहे प्रारंभापासून त्यास सर्व वस्तूंचे ज्ञान आहे. तो कधीही चुकी करित नाही; आणि अर्थातच त्याला आपल्या कर्मांचा पश्चा-

त्ताप कधीं करणें नको. निरनिराळ्या प्रसंगीं निरनिराळ्या प्रकारची त्याची करणी असली तरी त्याला कांहीं दोष नाहीं. बहुत काळपर्यंत मानवी जातीचें रक्षण केल्यावर त्यास त्यांच्या पापामुळें सोडून देणें कांहीं अयोग्य नाहीं. ईश्वराची करणी वारंवार पालटते. तो चंचळ आहे लक्षण नव्हे, तर त्यास मनुष्याशीं वागण्याचे निरनिराळे प्रसंग येतात लक्षण. त्यानें पुष्कळ दिवस (वर्षे) हिंदु लोकांस आपल्या देशांत स्वस्थपणें राहूं दिलें. नंतर एकामागें एक असे परदेशीय लोक आणिले. एकाद्या मनुष्यास पुष्कळ वर्षे शरीरसंपत्ति, धन आणि सुख असतें; नंतर त्याचें सर्व जातें. देवाच्या सहनशीलतेस कांहीं मर्यादा असली लक्षण त्याला चंचलत्वाचा दोष ठेवत नाहीं. दुसऱ्या वाक्यावरून असें समजतें कीं, पातकी व क्षणिक बुद्धीच्या मनुष्याप्रमाणें देव पश्चात्ताप करितो असा अर्थ पहिल्या वाक्याचा होत नाहीं. शास्त्राचा अर्थ शास्त्रांतच उघड केला आहे.

वा० श्रोते या गोष्टीचा निवाडा करतील. उत्पत्तीच्या पुस्तकांत सांगितलें आहे कीं देवानें पश्चात्ताप केला. गणनेच्या पुस्तकांत सांगितलें आहे कीं, देव पश्चात्ताप करित नाहीं. यापेक्षां उघड विपर्यास काय असावेत !

उ० होय, हें उघड दिसतें. मी जर लक्षणेन कीं मी मरणार आहे आणि पुनः लक्षणेन कीं, मी अमर आहे तर हें उघड विपरीत दिसतें. तरी सर्व जाणतात कीं, ह्या दोन्ही गोष्टी खऱ्या आहेत. योनाच्या पुस्तकांतिल एक वाक्य वाचून दाखवितां तें ऐका. [हें वाक्य लोकांनीं

ऐकावें हणून पुष्कळ प्रयत्न केले; पण कांहीं चालेना. बावानें व त्याच्या मित्रांनीं मोशाच्या पांच पुस्तकांतील वर सांगितलेलीं दोन वाक्ये पुनःपुनः वीस पंचवीस वेळ वाचलीं. त्यांस आह्मी हेंच उत्तर केले कीं, आमचा व लोकांचा वेळ व्यर्थ घालविण्याची जर आपली मर्जी असेल तर आणखी दाहा बारा वेळां कां वाचीत नाहीं? एवढ्या मोठ्या समुदायाच्या कार्नीं शास्त्र पडतें हणून आह्मास मोठा आनंद आहे. आमच्या उत्तराकडे लक्ष न दिल्यास आमचा कांहीं जुलूम नाही. आह्मी तुमच्या शंकेची निवृत्ति करण्यास आलों आहों. ती केल्यावर काम झालें. नुसता वितंडवाद करणें किंवा कोणास चेतविणें हें आमचें काम नव्हे. मनुष्यास डोळे पाहण्याकरितां, कान ऐकण्याकरितां, पाय चालण्याकरितां दिले आहेत, आणि शास्त्रांत सांगितले आहे कीं, देव पाहतो, बोलतो, चालतो, यावरून देवास अवयव आहेत असें कोणी हणतो काय? देवाविषयीं आह्मी अशा शब्दांचा व्यापार करितों, कारण आमच्या भाषेत दुसरे शब्दच नाहीत. ईश्वर निराकार आहे असें जरी सर्व जाणतात तरी ते अशा शब्दांचा उपयोग करितात.

बा० ख्रीस्त हा देव आणि मनुष्य यांमध्ये मध्यस्थ आहे असें नव्या करारांत सांगितले आहे.]

उ० तिमथ्यासास पाऊलसाचें १ लें पत्र ह्यांत तें वाक्य आहे.

बा० होय, तें येणेंप्रमाणें— (तिम० २: ९) “ कां तर एकच देव, आणि देव व माणसें यांमध्ये ख्रीस्त येशू

हा माणूस एकच मध्यस्थ आहे, ” व १ तिम० १. १७ या ओवींत सांगितले आहे कीं, “ एकच ज्ञानी देव. ” यावरून उघड आहे कीं, देव एकच आहे. आणि त्यापासून वेगळा असा ख्रीस्त मनुष्यांमध्ये व देवांमध्ये मध्यस्थ आहे. तर मग ख्रीस्त हा देव नाहीं हें सिद्धच आहे.

उ० शास्त्रांत सांगितले आहे कीं, ख्रीस्तामध्ये ईश्वरी व मानवी असे दोन स्वभाव आहेत. तो देव असून त्यानें कांहीं महत्वाच्या कार्याकरितां मानवी स्वभाव धारण केला. मानवी स्वभावाशीं ईश्वरी स्वभाव जोडल्यानें ईश्वरी स्वभाव नष्ट होत नाहीं, किंवा ईश्वरी स्वभावाशीं मानवी स्वभाव जोडल्यानें मानवी स्वभाव नष्ट होत नाहीं. त्याला मनुष्य व देवही ह्मटले आहे. तो या जगांत होता तेव्हां तो मनुष्यासारखा खात, पीत, व निजत असे, देवाची प्रार्थना करीत असे. त्याला भूक व तहान लागत असे व तो श्रमीही होत असे. आणि शेवटीं तो वधस्तंभावर मरण पावला. तदनंतर तो देहासुद्धां स्वर्गां गेला. तो जगांत असतां त्यानें आपल्या देवपणाविषयीं अनेक प्रकारचीं प्रमाणें दिलीं. त्याच्याविषयीं भविष्ये सांगितलीं आहेत, त्यांतून एकामध्ये त्याला इम्मानुवेल अशी संज्ञा दिली आहे, आणि त्या संज्ञेचा अर्थ ईश्वरी आणि मानवी स्वभावांचा संयोग असा होतो.

बा० त्याला इम्मानुवेल ह्मणतील असें जर भविष्य होतें, तर त्यास येशू ख्रीस्त ह्मणण्याचें कारण काय ?

उ० इम्मानुवेल या शब्दानें त्याचें वर्णन केले आहे. त्याला ईश्वरी पुरुष मानावें असें त्याजविषयीं भविष्य कथून

ठेविलें आहे. येशू ह्या नांवाचाही हाच अर्थ आहे. हिब्रू भाषेत त्याचा अर्थ “ तारणारा देव ” असा होतो.

बा० ख्रीस्त ओरडून काय बोलला तें एका.— (माथी. २७: ३६—५०) “ माझ्या देवा, त्वां मला कां टाकिलें ” इत्यादि. जो असें ओरडला त्यास ईश्वरी पुरुष ल्पणावें काय?

उ० हे शब्द गीत २२: १ यांत आहेत. बहुत-करून या सर्व गीतांत ख्रीस्ताच्या मरणाविषयी व दुःखा-विषयी वर्णन केलें आहे. आणि तें गीत तर येशू ख्रीस्ताच्या पूर्वी एक हजार वर्षांवर लिहिलें होतें. ख्रीस्त ईश्वरी स्वभावेकरून मरण पावला असें आह्मी ल्पणत नाहीं. त्याच्या देवपणास दुःख आणि मरण सोसणें अशक्य आहे. तो मानवी देहांत मरण पावला. त्याला आमच्या पापाकरितां शासन भोगावें लागलें; आणखी त्या शासनांत हें एक होतें कीं, ईश्वरानें त्याजवर आपलें मुखतेज पडण्याचें बंद केलें.

नंतर देवानें पश्चात्ताप केला याविषयीं दोन वाक्यें बावानें पुनः काढिलीं. एका एतद्देशीय ख्रिस्ती मनुष्यानें आह्मी पूर्वी दिलेलीं उत्तरे संक्षेपानें पुनः दिलीं. मग आम्ही निघून आलों.

कोणी एक मुलगा एका पाद्रीपाशीं बाप्तिस्मा घेण्यास गेला होता. त्याच्याशीं संभाषण करण्यास बावा गेले म्हणून त्यांच्यावर त्या पाद्रीनें फिर्याद केली, असें बावानें वादविवाद करण्याच्या प्रारंभीं सांगितलें. आणि उपहास केल्यासारखें हांसून म्हटलें कीं, “ मज बापड्याचीं लढण्याचीं शस्त्रें

शब्द मात्र आहेत, पण ज्यांस दुसरीं शस्त्रें हवींत त्यांनीं तीं घ्यावींत. या विषयावर येशू ख्रीस्ताच्या उपदेशामध्ये कांहीं आहे त्याविषयी पुढच्या खेपेस वोलूं. ” मीं म्हटलें कीं जवरी व जुलूम करूं नये असें माझेही मत आहे. मला याच जाग्यावर व दुसऱ्या किलेक ठिकाणीं पुष्कळ वेळां मार मिळाला, तरी तो मीं मुकाऱ्यानें सहन केला.

तारीख १९ फेब्रुवारी, सन १८५७.

नेहेमीप्रमाणें बाबापुढें मेजावर ख्रिस्ती शास्त्राचें पुस्तक व एक वही ठेवली होती त्यामध्ये ख्रिस्ती शास्त्रांतून कांहीं वाक्यें टिपलीं होतीं असें वाटलें.

बा० याकोबाच्या दुसऱ्या अध्यायांत विश्वास आणि कर्म यांविषयीं लिहिलें आहे तें येणेंप्रमाणें—केवळ विश्वास उपयोगीं, नाही, आणि मनुष्यास कर्म आणि विश्वास दोन्ही असलीं पाहिजेत.

उ० कर्मावांचून विश्वास निर्जाव आहे; म्हणजे तो मुळींच विश्वास नाही म्हटलें असतां चालेल. देवाच्या आज्ञा पाळण्यास प्रवृत्त होणें हे त्याच्या विश्वासाचें लक्षण आहे.

बा० वरें, मी आतां समजलों. ज्याप्रमाणें वोलतो त्याप्रमाणें त्यानें वागणूक केली पाहिजे. माथी ९: २२ या ओर्वीत लिहिलें आहे कीं, “ जो कोणी अरे मूर्खा हणेल तो नरकाग्नीच्या दंडास योग्य ठरेल. ” हा येशूचा उपदेश

आहे. दुसऱ्या ठिकाणीं तो असें बोलतो कीं (लूक. ११: ४०) “ अहो मूर्खानों, ज्याने बाहेरचे केले त्याने आंतले केले नाहीं काय ? ” यावरून स्पष्ट दिसते कीं, ख्रीस्ताने जिचा निषेध केला तीच गोष्ट त्याने केली.

उ० ख्रीस्ताने परोशी लोकांस मूर्ख ह्मणले खरे, त्याप्रमाणे आपल्या शिष्यांसही मूर्ख ह्मणले. उदाहरण ख्रीस्त मेल्यांमधून उठल्यावर दोघां शिष्यांवर चालत असता त्यांस ह्मणाला, “ अहो मूर्ख व अल्पविश्वासी. ” माथीच्या पुस्तकांतील वाक्यांत ख्रीस्ताने कोणता व कशाचा निषेध केला हे आपणास समजले ? नुस्ता मूर्ख हा शब्द उच्चारण्यांत पाप नाही. या शब्दाचा उपयोग कधीं कधीं करणे अवश्य आहे. जगांत मूर्ख आहेत, आणि जे मूर्ख आहेत त्यांस सुज्ञ ह्मणण्यास व त्यांची मिथ्या प्रशंसा करण्यास आपणास कोठे आज्ञा दिली नाही. आईवापांस आपल्या लेकरांस मूर्ख, व गुरूस आपल्या शिष्याला मूर्ख ह्मणण्याचा अधिकार आहे. द्वेषाने किंवा क्रोधाने कोणास मूर्ख ह्मणणे याचा मात्र निषेध केला आहे. अशा गोष्टी तर येशू ख्रीस्ताच्या अंतःकरणांत अगदीं नव्हत्या.

वा० तुम्ही ह्मणतां ते मी कबूल करीत नाहीं. येशू ख्रीस्ताचे शिष्य हात धुतल्यावांचून जेवले ह्मणून परोशी लोकांनीं त्यावर दोष लाविला, तेव्हां ख्रीस्तास राग येऊन तो त्यांस मूर्ख, व ढोंगी अशा शिष्या देऊं लागला.

उ० परोशी खरोखर कोणत्या चालीचे होते हे त्यांस

सांगणें मोठें अगत्याचें होतें. ते आपणास गुरू ह्मणवीत आणि लोकही त्याप्रमाणें त्यांस मानून त्यांचें ऐकत असत. ते विधवांचीं घरें लुटीत असत. ते अंधळ्यांचें अंधळे वाटाड्ये होते. त्यांच्याकडून खऱ्या धर्माप्रमाणें आचारण करण्यास मोठा अडथळा होत असे. या देशांतही असे लोक आहेत. ते आत्मी पुण्यवान आहों असा अभिमान धरून लोकांकडून प्रतिष्ठा मिळवितात; ते त्यांस आपल्या पायां पडावयास लावितात, व ते आपले पाय धुतलेले पाणी त्यांस तीर्थ ह्मणून प्यायास देतात, व त्यांच्याकडून पैसा उपटतात. ख्रीस्तानें अशा लोकांचें खरें स्वरूप उघडें केलें. येणेंकरून आपण लोकांचा मित्र व कैवारी आहे असें त्यानें दर्शविलें. “ तो कठोरपणानें बोलला ” असा जो दोष तुम्ही त्यावर आणितां तो खोटा असें त्याच्या सर्व आचरणावरून दिसतें. शुभवर्तमानांत त्याचा जो वृत्तांत सांगितला आहे त्यावरून सिद्ध होतें कीं, तो लीन व नम्र होता. त्यानें दुष्टांचें अतिकठोर भाषण सहन केलें. त्यांनीं त्याची निंदा केली असतां त्यानें उलटून धमकाविलें नाहीं. जेव्हां लोक त्यास धरायास आले, तेव्हां त्यानें त्यांस धरूं दिलें. त्याला मारिलें तेव्हां त्यानें सहन केलें. ते त्याजवर थुंकले, त्यास चाबकानें मारिलें, खांबावर खिळ्यांनीं खिळिलें तरी तो उगाच राहिला.

बा० पण तुम्ही एक गोष्ट विसरलां. त्यानें एक वेळ बारीक दोरीचा कोरडा करून व देवळांत जे लोक होते त्यांवर तुटून पडून त्यांचे वसावयाचे चौरंग पालथे करून त्यांस पिटवून लाविलें; यामध्ये लीनता व सौम्यता कांहीं

फारसी दिसत नाहीं. (हें ऐकून लोक मोठे खुशी झाले व टाळ्या पिटू लागले.)

उ० ख्रिस्त एकटाच होता व यरूशलेमांत तो परका होता, त्याजबळ तरवार नव्हती, तरी देवळाच्या अंगणांत देवघेव करण्याचा मोठा समुदाय मिळाला असतां त्यानें तो हाकून लाविला. ही जागा विदेशी लोकांकरितां भक्तीसाठीं नेमिली होती. यावरून शास्त्राचा प्रकाश सर्व जगाच्या लोकांस प्राप्त होईल असें ईश्वरानें सुचविलें. यहूदी लोक दुसऱ्या लोकांचा मोठा तिरस्कार करीत असत. हा त्यांनीं आपला मनोभाव त्यांच्या जाग्यावर वैलांचा, व मेंढरांचा व खबुतरांचा बाजार भरून दाखविला. हें पाहून ख्रिस्तास फार दुःख वाटलें. तो विदेशी व परदेशी लोकांचा मित्र होता व देवळाच्या पवित्रतेविषयीं फार जपत असे. तुम्ही आपलें देऊळ भ्रष्ट होऊं नये ह्मणून किती जपतां? तर मग यरूशलेमांतिल हजारों लोक आपणांस धर्ममार्ग सांगणारे मानीत असत त्यांतून एकही सुधारणा करण्यास धजला नाहीं. एकच्या ख्रिस्तानें लहानशा कोरड्यानें एवढ्या लोकांस हाकून लाविलें ही गोष्ट कशी घडली असावी? लोक थरथरां कापू लागले. देवाचें सामर्थ्य व गौरव त्यांच्या मध्ये प्रगट होऊन लोक अगदीं भयाभीत झाले; आणि हेंच त्या गोष्टीस कारण असावें.

वा० त्याचे शिष्य त्याजबराबर होते. ते कोळी होते, आणि कोळी तर मोठे ताठर असतात व बळकटही असतात.

ठ० याच्या शिष्यांनी या कामांत अगदी आपला हात घातला नाही. ख्रिस्ताने स्वतां ते केले. हा ख्रिस्ताचा आवेश पाहून त्यांस मोठे आश्चर्य वाटले. त्यांचा वृत्तांत पाहिला असतां ते ख्रिस्ताच्या वेळीं अगदीं भित्रे होते असें दिसून येते.

बा० परंतु ख्रिस्त स्वतः लगतो कीं मी शांति करण्यास नव्हे, तर तरवार चालवायास आलों आहे. यावरून तर अगदीं उघड आहे.

उ० शुभवर्तमानाकडून मंडळ्यांत व कुटुंबांत द्वैतभाव उत्पन्न होईल हें मात्र या वाक्यांत सुचविलें आहे. जेव्हां लोक ख्रिस्ताला अनुसरतात तेव्हां ते आपल्या आप्तांपासून विभक्त होतात व त्यांचे आप्तच त्यांचे शत्रु होतात. सर्वास माहित आहे कीं ख्रिस्ता धर्म जबरदस्तीनें चालविला नाही. उलटा ख्रिस्ताच्या शिष्यांसच जुलूम सोसावा लागला. सगळे वाक्य वाचून पाहा, त्यांतच सर्व उलगाडा आहे.

बा० ख्रिस्ताने आपल्या शिष्यांस आपलीं पांघरुणे विकून तरवारी विकत घेण्यास सांगितले नाहीं काय ?

उ० जेव्हां ख्रिस्ताने आपल्या शिष्यांस यहूदा देशांत उपदेश करण्यास पाठविले, तेव्हां त्यानें त्यांस आपले सामर्थ्य व अनुग्रह दिला म्हणून त्यांस कांहीं उणे पडले नाही. त्यानें त्यांस याची आठवण शेवटच्या भोजनांत केली. त्यांस नेहेमीं त्याचा आश्रय होता हें त्यांनीं मान्य केले. नंतर त्यानें त्यांस सांगितले कीं मी तुझापासून वेगळा होणार आहे. मी मरेन व मला पुरतील त्या वेळांत तुम्ही एक-

टेच राहाल व शत्रु तुझांस त्रास देतील. त्यावर शिष्यांनीं झटले कीं, ह्या पाहा दोन तरवारी आहेत. तो झणाला, तेवढ्या पुरे. यावरून उघड दिसते कीं त्यांनीं खरोखर तरवारी ध्याव्या असा त्याचा अभिप्राय नव्हता. पेत्रसानें जेव्हां तरवार चालविली, तेव्हां ख्रीस्तानें त्याचा निषेध करून झटले कीं, “जे तरवार चालवितात ते तरवारीने नाश पावतील.” योहान्न १८. ३६. ही ओवी वाचून पाहा. “माझे राज्य या जगाचें नाहीं”—इत्यादि.

बा० “आह्लास बाप दाखीव” असें फिलीपसानें येशू ख्रीस्तास विचारलें. जर ख्रीस्तास सामर्थ्य होते तर त्यानें फिलीपसाची तृप्ति कां केली नाहीं?

उ० ईश्वरानें आपणास डोळे मात्र दिल्ले आहेत असें नव्हे, तर बुद्धिही दिल्ली आहे. आणि तो आपल्यास इंद्रियद्वारे दर्शन न देतां बुद्धिद्वारे देतो. जरी तो आपणांस डोळ्यानें दिसला तरी कांहीं विशेष लाभ व्हावयाचा नाहीं. आपणांस ईश्वराचे गुण व आज्ञा जाणण्याची फार गरज आहे. आह्मीं त्यास असें जाणिलें पाहिजे कीं, त्याचें भय आमच्या मनांत उत्पन्न होऊन त्याच्यावर आमचा भाव बसावा. ईश्वराचें रूप ख्रीस्ताच्या आचरणांत दृष्टीस पडतें. त्याची दया, पवित्रता, सत्यता आणि दुसरे सर्व गुण ख्रीस्तामध्ये असे दिसून येतात कीं ते अगदीं आमच्या मनांत विंबून जातात.

बा० (ख्रिस्ती शास्त्र उघडून वाचतात). यशा. ९. ६. यांत असें लिहिलें आहे. “त्याचें नाम आश्चर्यवान,

मंत्री, समर्थ देव, अनंतकालचा बाप, शांतीचा सरदार असे ठेवण्यांत येईल.” हे भविष्य ख्रिस्तामध्ये पूर्ण झाले नाही.

उ० त्या वाक्याचे पहिले चरण वाचून पाहा. ते असे आहे.—“आह्लांकरितां एक बाल जन्मला आहे. आह्लाला एक पुत्र दिल्ला आहे.” या भविष्यांत ख्रिस्ताचे दोन्ही स्वभाव प्रगट केले आहेत. तो देव होता ह्मणून तो मनुष्य नव्हता असे आम्ही ह्मणत नाहीं.

बा० “बापा, त्यांची क्षमा कर. ते काय करतात हे त्यांस समजत नाहीं.” अशी ख्रिस्ताने प्रार्थना केली, तेव्हां तिचे उत्तर त्याला मिळाले नाहीं.

उ० उत्तर मिळाले नाही असे ह्मणवत नाहीं. थोडक्याच दिवसांनीं त्या शहरांत तीन हजार यहूदी लोक एका दिवसांत ख्रिस्ती झाले, आणि त्यांच्या पापाची क्षमा झाली. अणखी दुसरे पुष्कळ ख्रिस्ती झाले.

तारीख २६ फे० सन १८५७.

बाबांसंगतीं वादविवाद करण्यास आज पुनः समुद्रावर गेलो. प्रथम सुमारे पांचशें लोक होते, परंतु शेवटीं सुमारे दोन हजार लोक जमले. यांपैकीं बहुतेक पारशी होते.

बा० ख्रिस्ती धर्माची परीक्षा करण्याकरितां आह्मी जमलों आहो. कोणी ह्मणतात, तो ईश्वरप्रणीत धर्म आहे,

आणि कोणी म्हणतात कीं तो ईश्वरप्रणीत नाही. कांहीं दिवसांमागे बोएन साहेबाने मजकडे जुना व नवा करार यांच्या प्रती पाठविल्या, त्या मी वाचिले असतां. दुसरे मिशनेरी (पाद्री) लोक मजशीं वाद करण्यास कां खुशी नाहींत हें मजला समजत नाहीं परभु सिमिनेरीमध्ये महार ख्रिस्ती लोकांस येण्यास परवानगी नसल्याने ते तेथें आले नाहींत. पण येथें समुद्रावर येण्यास सर्वास मोकळीक होती. मी एकदां नास्तिक होतो असें बोएन साहेबाने परभु विद्यालयांत सांगितले. हें खरें आहे कीं ते आतां एका खऱ्या देवाला भजतात तर त्यांचा उद्धार होईल, पण ख्रिस्तावर विश्वास ठेवल्याने त्यांचा व दुसरे कोणाचा उद्धार होईल हें म्हणणे मोठी चूक आहे. जो नम्र व शांत मनुष्य निराकार व निर्गुण देवाची भक्ति करितो तो वास्तविक उद्धार पावेल. तुम्हीं मजसंगतीं संभाषण करून ख्रिस्ती शास्त्र देवापासून आहे अशी माझी खातरी करण्यास झटतां हा तुमचा उद्योग उत्तम आहे. कारण जर मी ख्रिस्ती झालों तर मजबरोबर दुसरे पुष्कळ ख्रिस्ती होतील.

उ० तुम्ही बोललां त्यांतून एका गोष्टीविषयीं माझे मत वेगळें आहे. मनुष्य आपल्या सद्गुणाने उद्धार पावत नाहीं. सर्व मनुष्ये पापी आहेत. मनुष्यास देवाने आज्ञा दिल्या आहेत आणि ते त्याप्रमाणे वागत नाहींत. मनुष्ये कोणत्याही स्थितींत असोत तीं सर्व देवाच्या कृपेस मुकलीं आहेत. “ कोणी नीतिमान् नाही, एकही नाही. ” हा एक ख्रिस्ती शास्त्राचा मुख्य सिद्धांत आहे. म्हणून उद्धारदात्याची

गरज आहे. कोणाही आपल्या स्वकर्माने तरत नाही. मनुष्यांच्या अंतःकरणाचा पालट झालाच पाहिजे. तारणाचा उपाय येणेप्रमाणे—मी पापी व निराश्रित आहे असे मनुष्यांस वाटले पाहिजे. ईश्वराने जगाचा उद्धार करण्याकरितां तारणारा नेमिला आहे, त्यावर विश्वास ठेविला पाहिजे व पवित्र आत्म्याकडून आपले अंतःकरण शुद्ध व्हावे म्हणून त्याच्या नावाने प्रार्थना केली पाहिजे. देव निर्गुण आहे असेही तुम्ही म्हटले, आणि वरकड हिंदु लोकांचेही मत असेच आहे. तुम्हां लोकांस वास्तविक देवांचे ज्ञान नाही असे म्हटल्यावांचून परिणाम नाही. ज्या देवाने सृष्टि उत्पन्न केली तो निर्गुण नाही, तर तो उत्तम गुणांनी परिपूर्ण आहे. त्याने आपले गुण प्रगट होण्याकरितां जग उत्पन्न केले व त्याच कारणास्तव ख्रिस्त जगांत आला आणि ख्रिस्ती शास्त्र दिले आहे. तुम्ही देवास निर्गुण म्हटल्याने तो पाषाणासमान होतो, इतकेच नाही, तो पाषाणापेक्षाही नीच होतो. कारण, पाषाणांत कांहीं तरी गुण आहेत. यांत तुम्ही त्याची निंदा करितां. ईश्वर तर सर्व सद्गुणांचा उगम आहे. पृथ्वीवरील मनुष्य व आकाशातील दूत यांच्या गुणांचा दाता तोच; आणि जो दुसऱ्यास चांगले गुण देतो; तो स्वतः निर्गुण आहे ही मोठी आश्चर्याची गोष्ट आहे.

बा० तुम्ही लक्षणतां कीं ख्रिस्तावर विश्वास ठेवल्याने तारण होतें. खरेच ना ?

उ० होय, तारण होण्याचा दुसरा मार्गच नाही.

बा० पण ख्रिस्ताने स्वतः वेगळीच गोष्ट शिकविली.

माथी ७. या अध्यायांत त्याने विदित केले आहे कीं, “जो मला प्रभू प्रभू ह्मणतो तो देवाच्या राज्यांत जाणार नाही, परंतु माझ्या बापाच्या इच्छेप्रमाणे चालतो तो.” दुसरे एका वेळीं कोणी ख्रीस्ताचा सन्मान केला ह्मणून त्याने त्याचा निषेध करून ह्मटले, तूं “मला चांगले कां म्हणतोस? देवावांचून कोणी चांगला नाही.”

उ० ख्रीस्तावर विश्वास ठेवितो असें नुसतें ह्मटल्यानें कोणाचें तारण होत नाही. जीं खऱ्या विश्वासाचीं फळे ह्मणजे सत्कर्म तीं दृष्टीस पडलीं पाहिजेत. ही गोष्ट आपल्या श्रोत्यांच्या मनांत विंबावी ह्मणून ख्रीस्तानें असें ह्मटले. सर्व स्थळ वाचून पाहूं या—(१५—२३). जे कोणी आपला विश्वास ख्रीस्तावर आहे असें मानून पाप करितात त्यांचा अंगीकार तो करित नाही; परंतु जे देवाच्या इच्छेप्रमाणे वागतात तेच मात्र त्याचे खरे शिष्य आहेत. आणि देवाची इच्छा प्रगट करण्याकरितां ख्रीस्त जगांत आला. त्याच्या बाप्तिस्म्याच्या वेळेस आकाशवाणी अशी झाली कीं “हा माझा प्रिय पुत्र आहे, त्यावर मी फार संतुष्ट आहे.” आणि जेव्हां डोंगरावर त्याचें रूपांतर झालें तेव्हांही अशी वाणी झाली कीं, “त्याचें तुम्ही ऐका.” ख्रीस्तानेंही स्वतः ह्मटले कीं, “जो माझे ऐकतो तो माझ्या पाठविणाऱ्याचें ऐकतो,” व शुभवर्तमानांतही उघड सांगितले आहे कीं, ख्रीस्ताच्या आज्ञा पाळणें हे देवाच्या इच्छेप्रमाणें आहे. त्याच्याच योगानें देवाची इच्छा प्रगट होते.

बा० जेव्हां उपाध्ये व लेवी यांनीं योहान्न बाप्तिस्मा

करणारास विचारिलें, “ तूं एलिया आहेस काय ? ” तेव्हां तो हणाला, “ मी तो नाही. ” (योहान्न. १. २१). पण ख्रीस्तानें आपल्या शिष्यांस सांगितलें कीं, योहान्न बाप्तिस्मा करणारा हा एलिया आहे (माथ्यो. ११. १४). या दोन्ही गोष्टींतून एक तरी खोटी असावी.

उ० तुमची शंका माझ्या ध्यानांत आली. योहान्न स्वतः हणतो कीं, “ मी एलिया नाही; ” येशूनें म्हटलें कीं, “ योहान्न हा एलिया होता. ” योहान्न एलिया असावा, नाही तर नसावा. जर तो एलिया होता तर मी तो नाहीं असें कां म्हणाला? व जर तो एलिया नव्हता तर तो एलिया होता असें ख्रीस्त कां म्हणाला? ह्या शंकेची निवृत्ति करणें सोपें आहे. ख्रीस्ताच्या पूर्वी पुष्कळ शतकांवर एलिया झाला. तो सदेह आकाशांत गेला. यानंतर मलाखीनें भविष्य सांगितलें कीं एलिया हा ख्रीस्ताच्या पूर्वी पुनः येईल. योहान्नाच्या जन्मापूर्वी दूतानें जखार्या जो त्याचा बाप त्यास दर्शन देऊन सांगितलें कीं, “ तुझा पुत्र एलियाच्या आत्म्यानें व सामर्थ्यानें ” परिपूर्ण होऊन ख्रीस्ताच्या पुढें त्याचा मार्ग सिद्ध करण्यास येईल. भविष्यवाद्याचा हा अर्थ दूतानें स्पष्ट करून दाखविला आहे. योहान्न बाप्तिस्मा करणारा एलियाच्या रूपानें हणजे त्याच्या आत्म्यानें व सामर्थ्यानें येणार होता. यहुदी लोकांतून बहुतेकांस हें भविष्य यथार्थ समजलें नाही, हणून त्यांस वाटत होते कीं एलिया स्वतः येईल. जेव्हां त्यांनीं योहान्नास विचारिलें कीं, “ तूं एलिया आहेस

काथ ? तेव्हां त्यानें ल्हटलें, मी नाहीं. कारण, तो एलिया नव्हता, तर तो योहान्न होता. परंतु जेव्हां ख्रीस्त आपल्या शिष्यांस बोलत होता तेव्हां त्यानें त्यांस सांगितलें कीं योहान्न हा एलिया आहे, ल्हणजे मलाखी भविष्यवाद्यानें ज्याविषयीं भविष्य सांगितलें तो हा. योहान्न खरोखर देहानें एलिया नव्हता. आणि योहान्नाच्या उत्तराचा अर्थ हाच होता, परंतु त्या उभयतांच्या साम्यतेवरून येशू ख्रीस्तानें लाक्षणिक अर्थानें योहान्नास एलिया ल्हटलें.

ब० हीं वाक्यें व्हावीं तशीं उघड आहेत. योहान्न आपल्या शुभवर्तमानांत सांगतो कीं, योहान्न बाप्तिस्मा करणाऱ्यानें मी एलिया नाहीं असें स्पष्ट सांगितलें. माथी आपल्या पुस्तकांत सांगतो कीं, ख्रीस्तानें त्यास एलिया म्हटलें. हीं दोन शुभवर्तमानें परस्परांशीं विरुद्ध आहेत.

उ० हा विपर्यय दिसण्यांत मात्र आहे. योहान्न हा जरी साक्षात् देहानें व मूर्तिमंत एलिया नव्हता तरी त्यास एलिया ल्हटलें असतां कांहीं विपरीत नाहीं. ख्रीस्त आपल्या शिष्यांस ल्हणाला, “जर तुझी अंगिकार कराल तर एलिया जो येणार तो हाच आहे.” जेव्हां ख्रीस्ताचें रूपांतर झालें तेव्हां त्याजवरोबर दोन तेजस्वी मनुष्यें होतीं, त्यांतून एक एलिया होता. त्यानंतर ख्रीस्त आपल्या शिष्यांस ल्हणाला, योहान्न बाप्तिस्मा करणारा जो सांप्रत जगांत आहे तो एलिया आहे. आतां येथें दोन एलिया सांगितले आहेत. हा एक नो खरोखर एलिया होता व

जो पुष्कळ वर्षांमार्गे या जगांत राहून स्वर्गास गेला तो होता, व दुसरा लाक्षणिक अर्थानें मात्र होता.

ब० वरें, आमच्या श्रोत्यांनीं याचा निर्णय करावा. मीं दोन वाक्यें वाचून दाखविलीं. एकांत सांगितलें आहे कीं, एलिया होता, आणि दुसऱ्यांत सांगितलें आहे कीं, तो एलिया नव्हता. तुह्यास देववलें तसें उत्तर दिल्लें. आतां दुसरा विषय सुरू करूं. ह्या योहान्न वाप्तिस्मा करणाऱ्यानें येशूविषयीं अशी साक्ष दिल्ली कीं, यहूदी लोक ज्या मशिहाची वाट पाहतात तो हाच आहे. त्याची ही साक्ष पाहा येणेंप्रमाणें आहे;— (योहा. ३.२५, ३०) अणखी असें सांगितलें आहे कीं, जेव्हां ख्रीस्ताचा वाप्तिस्मा झाला, तेव्हां अशी आकाशवाणी झाली कीं, “ हा देवाचा पुत्र आहे. ” आणि ही गोष्ट सर्वासमक्ष झाली असें असतांही थोड्याच वेळानें ह्या योहान्न वाप्तिस्मा करणाराला ख्रीस्ताच्या मशिहापणाविषयीं शंका आली. तो बंदांत असतांना त्यानें आपल्या दोघां शिष्यांस ख्रीस्ताकडेही पूसतपास करण्याकरितां पाठविलें. “ जो येणारा तो तूंच आहेस किंवा दुसऱ्याची वाट पाहावी. ” जर योहान्नानें खरोखर देवाचा आत्मा खत्रूपानें उतरतांना पाहिला, आणि तो देवाचा पुत्र आहे अशी आकाशवाणी ऐकिली तर त्यास या गोष्टीविषयीं त्याच्या मनांत संशय उत्पन्न व्हावा हें मोठें आश्चर्य आहे.

उ० मी पूर्वीं आपणांस सांगितलें कीं भविष्यवादी सर्वज्ञानी नाहींत. देव त्यांस अगत्याच्या गोष्टीविषयीं मात्र

ज्ञान देतो. सर्वच गोष्टी त्यांस शिकवीत नाही. तो त्यांच्या मनांत कधी कधी दृढ भाव उत्पन्न करितो, परंतु तो भाव नेहमी राहातो असे नाही. एलीयाची गोष्ट पाहा. जेजीवेल आपणास मारणार असे जेव्हां त्यास कळले तेव्हां त्याचा विश्वास खुंटला, आणि तो घाबरून देशांतून निघून गेला. ख्रीस्ताच्या अंतकाळापर्यंत त्याच्या शिष्यांसही त्याच्या राज्याविषयी अपूर्ण ज्ञान होते. ख्रीस्ताने जो क्रम धरिला होता त्यावरून योहान्नास शंका आली यांत कांहीं आश्चर्याची गोष्ट नाही; कारण त्याच्या शिष्यांस देखील आश्चर्य वाटले. जरी योहान्न कैदेत पडला होता व त्याचा शिरच्छेद होण्याचा समय आला होता तरी ख्रीस्त गांवोगांवी उपदेश करित होता. कदाचित् योहान्नास वाटत होते कीं, ख्रीस्त शक्तिमान् असल्या कारणाने आपल्यास हरएक रीतीने बंदिखान्यांतून मुक्त करील; पण तशी गोष्ट घडून आली नाही. यावरून कदाचित् योहान्नाचा विश्वास कांहींसा डळमळला असावा व आणखी कांहीं प्रमाणे मिळण्याची अपेक्षा केली असावी; किंवा आपल्या शिष्यांची खातरी करण्याकरितां त्याने त्यांस ख्रीस्ताकडे पाठविले असावे. असो, त्याने आपले शिष्य ख्रीस्ताकडेसच पाठविले, दुसरे कोणाजवळ नाही. त्यांनी त्यास विचारले कीं, “जो येणार तो तूच आहेस काय ?” ख्रीस्त देवापासून आलेला उपदेशक आहे असे त्याने मानिले, आणि त्याची आज्ञा पाळण्यास तो सिद्ध होता. योहान्नाची शंका ऐकून ख्रीस्ताने काय केले ? त्याने आपल्या शक्तीने मोठमोठाले

चमत्कार केले; त्याने अंधळ्यांस, लंगड्यांस, भूत ला-
 ब्यांस, बहिऱ्यांस व मुक्यांस बरे केले. त्यांनीं जें सर्व
 पाहिलें तें योहान्नास सांगायस आज्ञा देऊन त्यांस निरोप
 दिलहा. योहान्नास कांहीं विशेष प्रमाण पाहिजे होतें तें
 त्यास ख्रीस्तानें दिल्लें. (सारांश, ख्रीस्त इस्रायल लोकांस
 तारील अशी त्यांची पहिल्यानें खातरी झाली होती, पण
 ख्रीस्ताच्या चालीवरून त्यांस उलटेंच दिसून आलें; तेणें-
 करून याचा विश्वास कांहींसा डळमळला ह्मणून त्यानें
 कांहीं विशेष प्रमाणें मिळण्याची इच्छा धरिली, आणि
 तीं त्यास मिळालीं. ख्रीस्त जो अति थोर कृत्ये करीत
 असे त्याची अशी नीच अवस्था असावी, ह्या दिसण्यांत
 विपरीत व विलक्षण गोष्टीचा उलगडा शेवटीं त्याच्या मर-
 णानें व पुनः उठण्यानें झाला.)

रे. दा. पां. यांनीं या विषयावर संभाषण केलें आणि
 त्यामध्ये असें सुचविलें कीं आपल्या शिष्यांच्या विश्वासाची
 वृद्धि व्हावी ह्मणून त्यानें त्यांस ख्रीस्ताकडे पाठविलें.

शुभवर्तमान कांहीं लपविलें नाहीं, ख्रीस्ताच्या शिष्यांचा
 व दुसऱ्यांचा अल्पविश्वास व त्यांच्या मनांतिल संशय हे
 निःपक्षपातानें लिहून ठेविले आहेत. यावरून उघड दिसतें कीं
 शुभवर्तमान कोणी ठक मनुष्यानें लिहिलें नाहीं, तर को-
 णी प्रामाणिक मनुष्यांनीं लिहिलें असावें. अशा गोष्टी को-
 णी ठक लिहिणार नाहीं. मीठभिरची लावून गोष्टी लिहि-
 ण्याचा ख्रीस्ताच्या शिष्यांचा हेतु नव्हता, खरें काय तें सां-
 गायाचा होता.

वा० तें आमच्यानें सांगवत नाहीं. लुकानें ख्रीस्तास पाहिलें होतें काय ?

उ० तें आमच्यानें सांगवत नाहीं. मी लुकाचे शुभवर्त्तमानांतील पहिली ओवी वाचून दाखवितों ती ऐका. आपल्या शिष्यांस सत्य समजावें ह्मणून त्यांस पवित्र आत्मा देण्याचें ख्रीस्तानें वचन केलें होतें. आणि त्या पवित्र आत्म्याच्या मूचनेनेंच पवित्र शास्त्र लिहिणारे विनचूक लिहिण्यास समर्थ झाले.

वा० ख्रीस्तानें योहान्नाविषयीं साक्ष दिल्ली व तिजमध्ये योहान्नानें जी आपणाविषयीं साक्ष दिल्ली यांमध्ये मोठें विपर्यय आहे.

उ० ज्या मनुष्यासारिखा कोणी मनुष्य आहे त्यास त्याचे नांवानें हाक मारण्याचा प्रघात लोकांमध्ये आढळतो. बायरन या नांवाचा एक कवि होता, तो वाशिंगटन सेनापतीस पश्चिमेकडील सिसिनाटस ह्मणतो. याचें कारण एवढेंच आहे कीं सिसिनाटस ह्मणून एक रोमी होता, तो दोन हजार वर्षांमागे होऊन गेला व त्यानें आपला देश स्वतंत्र केला; त्यासारिखा वाशिंगटन होता. अणखी शास्त्रांत असें भविष्य आहे कीं ख्रीस्ताची साक्ष पटविण्याकरितां ज्यांचा शिरच्छेद झाला ते पुन्हा उठून या जगांत येतील. कित्येक ख्रिस्ती लोक या भविष्याचा असा अर्थ करितात कीं ज्या मनुष्यांनीं धर्माकरितां जीव अर्पण केले त्यांसारिखे पुन्हा या जगांत भक्तिमान् पुरुष उत्पन्न होतील.

तारीख १ मार्च सन १८५७.

आज सायंकाळीं पांच वाजतां समुद्रावर गेलों.

बा० तुह्मी ह्मणतां येशू हा ख्रीस्त होता. पण यहूदी लोक असें मानीत नसत, ह्मणून तो ख्रीस्त नव्हता हें उघड आहे. मार्क. ११. १२ यांत सांगितलें आहे कीं, परोशी लोकांनीं तूं ख्रीस्त आहेस असें चमत्कार करून सिद्ध करण्यास सांगितलें पण त्यानें एकही चमत्कार केला नाही. तो स्वतः आपणाविषयीं काय ह्मणतो तें ऐका. ही पिढी चमत्कार कां मागती? मी खचीत सांगतो कीं या पिढीस चमत्कार मिळणार नाही. यापेक्षां काय उघड पाहिजे? हें वाक्य उघड आहे. त्यानें स्वतःच सांगितलें कीं मी चमत्कार करीत नाहीं, तर त्याच्या चमत्कारांविषयीं जें सांगितलें आहे त्यावर आपण भरवसा ठेवूं नये.

उ० मूळभाषेत जो अर्थ आहे तो मराठी भाषेत बराबर करून दाखविला नाहीं ह्मणून मला वाईट वाटते. ज्या शब्दाचा अर्थ चमत्कार असा केला आहे, त्याचा अर्थ निराळाच होतो. इंग्रजीमध्ये या शब्दाचा अर्थ सैन (चिन्ह) असा केला आहे, मिरेकल (चमत्कार) असा केला नाहीं. आकाशातील कांहीं चिन्हे दाखवावीं अशी परोशी लोकांनीं त्याजपाशीं विनंती केली. लूक. १२. १६ या ओवींत बरोबर अर्थ केला आहे. चमत्काराबद्दल चिन्ह हा शब्द लिहिला आहे. त्यांच्या मनांत असें होते कीं, ख्रीस्त ज्या रीतीनें आपल्या अद्भुत कृतीचा पराक्रम दाखवीत असे त्या-

प्रमाणें न दाखवितां आकाशामध्ये कांहीं थोर चमत्कार दाखवावे; तरी त्यांच्या बोलण्याचा काय अर्थ होता हें आमच्यानें बरोबर सांगवत नाहीं. पण हें खचित आहे कीं ख्रिस्तानें चमत्कार केले हें त्यांनीं नाकबूल केलें नाहीं हे उघड आहे. चमत्कार मान्य करून कांहीं अणखी पाहाण्याची इच्छा धरिली. मात्थीच्या शुभवर्तमानावरून स्पष्ट दिसतें कीं, ख्रिस्तानें चमत्कार केल्यावर लागलेच त्यांनीं आकाशांतील कांहीं चिन्ह मागितलें. भूत लागलेल्या कोणीएका मुक्या माणसास ख्रिस्तानें बरें केलें, आणि तो मुका बोलूं लागला हें परोशी लोकांनीं पाहिलें. त्यांमधून कित्येक झणाले कीं त्यानें हा चमत्कार बेलजेबूलच्या साद्वानें केला व दुसऱ्यांनीं त्याच्या जवळ आकाशांतील चिन्ह मागितलें. जेव्हां कोणी खऱ्या गोष्टीवर विश्वास न ठेवण्याचा निश्चय करितो, तेव्हां त्यास कितीहि प्रमाणें पटविलीं तरी तो विश्वास ठेवीत नाहीं. अणखी प्रमाणें मागतो आणि अणखी दिल्लीं तरी तो अधिकच मागतो. त्यास कितीही प्रमाणें दिल्लीं तरी त्याची कांहीं खातरी होत नाहीं.

बा० खरें, पण त्या लोकांस शास्त्राचें ज्ञान होतें आणि येजू जर खरोखर ख्रिस्त असता तर त्यांनीं त्यास स्वीकारिलें असतें. योना भविष्यवाद्याच्या चिन्हांवांचून दुसरें चिन्ह मिळावयाचें नाहीं. याचा अर्थ काय करितां ?

इ० मी सांगतो, आपण लक्ष द्यावें (योनाचा वृत्तांत सांगितला.) जसें योनास समुद्रांत टाकिलें व त्यास माशानें गिळिलें, व तेथें तो मेळ्याप्रमाणें राहिला, व या रीतीनें जरी

तो समुद्राच्या पोटांत राहून जगास मुकल्या तरी तो तीन दिवसांनीं पुन्हा सजीव होऊन पृथ्वीवर आला, आणि निनवे शहरास गेला. त्याप्रमाणें ख्रीस्त मेल्यावर व पुरल्यावर तिसरे दिवशीं विदेशी लोकांस शुभवर्तमान पाठविणार होता. ख्रीस्त ज्या वेळेस मरून पुन्हा उठला त्यावेळेस आकाशांत कांहीं चिन्हे दिसूं लागलीं; काळोख पडला व भूकंप झाला.

४० जेव्हां ख्रीस्तास हेरोद राजापुढें नेलें तेव्हां हेरोद फार खुषी झाला. कारण ख्रीस्त कांहीं चमत्कार करून दाखवील असें त्यास वाटलें. चमत्कार करून हेरोदाची खातरी करण्यास हा चांगला प्रसंग होता पण येशूनें कांहीं केले काय? कांहीं केले नाही.

३० येशूच्या चमत्काराची कीर्ति हेरोदानें ऐकिली होती, पण योग्य बुद्धीनें चमत्कार पाहण्याची त्याची इच्छा नव्हती. चमत्कार पाहून आपली हौस पुरी करावी इतकेंच मात्र त्याच्या मनांत होतें. केवळ चमत्कारानें मन पालटतें असें नव्हे. ख्रीस्त हेरोदापुढें कैदीदाखल आला होता, आणि आपल्या चमत्कारानें हेरोदाचें कांहीं हित होईल असें त्याला त्याच्या कृतीवरून वाटलें नाहीं. शिवाय त्याच्या मरणाची वेळ जवळ आली होती आणि तो मरणास तयार होता. कोणाची व्यर्थ जिज्ञासा तृप्त करण्याकरितां त्यानें कधीं चमत्कार केले नाहीं.

४० योहान्न १०. २४ या ओवींत काय लिहिलें आहे हे वाचून पाहा. यहूदी लोकांनीं ख्रीस्तास हटलें, तूं कोठपर्यंत आमचा जीव संशयांत घालितोस? तूं ख्रीस्त

असलास तर आह्लास उघड सांग. हें सांगणें त्यास अवश्य होते. तो आपणास ख्रीस्त मानी किंवा नाही हें जाणण्याची त्यांना इच्छा होती. यावरून उघड दिसतें कीं आपण ख्रीस्त आहों असें ख्रीस्तानें उघडपणें सांगितलें नाहीं. दुसरे ठिकाणीं असें सांगितलें आहे कीं, मी ख्रीस्त आहे असें कोणास सांगूं नका, असें आपल्या शिष्यांस निक्षून आज्ञापिलें.

६० जर तो खोटा उपदेश असता व जगांतील मनुष्याप्रमाणें असता तर मी ख्रीस्त आहे असें सर्व ठिकाणीं व सर्व प्रसंगीं प्रसिद्ध करण्यास व आपल्या कीर्तीचा डंका गाजविण्यास त्यानें आपल्या शिष्यांस सांगितलें असतें. पण शिष्यांनीं आपणाविषयीं साक्ष द्यावी या पेक्षां आपल्या आचरणावरून व आपल्या कृत्यांवरून साक्ष पटावी व आपल्या ख्रीस्तपणाविषयीं लोकांची खातरी व्हावी हें त्यास बरें वाटलें. त्याचीं कामें त्यास प्रसिद्ध करीत होतीं. ह्मणून त्यास आपल्या कीर्तीचा डंका गाजविण्याची गरज नव्हती. ख्रीस्ताचीं लक्षणें जुन्या करारांत स्पष्ट सांगितलीं आहेत. येशू यहूदी लोकांस ह्मणाला, “ मी सांगितलें तरी तुम्ही विश्वास धरीत नाहीं. जीं कामें मी आपल्या बापाच्या नांवानें करीत आहे तीं मजविषयीं साक्ष देतात.” त्याचीं कामें त्याजविषयीं साक्ष देतात, आणि त्यानें भरवशानें लोकांस आपल्या कामांकडे पाहण्यास सांगितलें.

बा० ख्रीस्ताचे चमत्कार शुद्ध गारुड्याचे खेळाप्रमाणें होते. उदाहरणार्थ एके वेळीं त्याजवळ सरकारानें कर मा-

गितला, तेव्हां त्यास वाटलें कीं मजवर हा मोठा जुलूम आहे ह्मणून त्यानें पेत्रसास समुद्रावर जाऊन व त्यामध्ये गळ टाकून मासा धरावयास व त्याच्या पोटांत नाणें मिळेल तें घेऊन कर देण्यास सांगितलें. हा शुद्ध गारुड्याचा खेळ होता.

उ० असें अगदीं नाहीं. ख्रीस्तानें त्या प्रसंगां काय केलें? त्यानें कांहीं केलें नाहीं. नुस्तें त्यानें पेत्रसास समुद्रावर जाऊन गळ टाकण्यास सांगितलें. तो जागचा हल्ला सुद्धां नाहीं. गारुडी लोकांच्या करामती व ख्रीस्ताच्या चमत्करांमध्ये जमीनअस्मानाचा भेद आहे. त्याचे चमत्कार सर्व लोकांसमक्ष घडले. पांच हजार भुकेल्या माणसांस अन्न देऊन तृप्त केलें, अशी गारुड्याच्यानें पांच हजार माणसांची तृप्ति करवेल काय? त्यानें एक दोघांस निरोगी केलें असें नाहीं, तर जे सर्व अंधळे, रोगी व बहिरे, त्याजवळ आले, त्या सर्वांस त्यानें बरे केलें. मुंबईत पुष्कळ गारुडी आहेत व धर्मशाळेंत पुष्कळ अंधळे व मुकेही आहेत; तरी अंधळे व मुके आहेत तसेच आहेत.

बा० छे, छे ! सर्व ठकवाजी. छां लूं ! अणखी काय ? योहान्नाच्या नव्या अध्यायांत काय लिहिलें आहे तें वाचून पाहा. एका अंधळ्या मनुष्याच्या डोळ्यांस ख्रीस्तानें चिखल लावून त्याला तळ्यावर धुण्यास सांगितलें; मग तो धरा झाला. पण कित्येक लोक ह्मणाले कीं, जो पूर्वी अंधळा होता तो हाच मनुष्य आहे असा आह्मांस भरवसा येत नाहीं; त्याचे आईबाप देखील कबूल करीनात.

उ० ख्रीस्ताची चमत्कार करण्याची हीच केवळ एक रीत होती असे नव्हे. तर कधीं कधीं शब्द उच्चारून, स्पर्श करून व दुसऱ्या किलेक रीतींनीं तो बरे करीत असे. तो पूर्वी आंधळा होता आणि त्यास आतां दिसूं लागलें, हें त्याच्या आईबापांच्यानें नाकत्रूल करवलें नाहीं. [यो० अ० ९ वाचून पाहावा, त्यांत ह्या चमत्कारविषयीं अशा प्रकारची स्पष्ट प्रमाणें आहेत कीं त्यांवरून कोणत्याही न्यायाच्या कोर्टांत तो खर्चीत झाला असें शास्त्रीत करून देतां येईल.]

हिं० जादू मुळींच नाहीं असें तुमच्यानें ह्मणवणार नाहीं. तुमच्या शास्त्रांत ती खरी आहे असें सांगितलें आहे. जादुगिरांनीं आपल्या काठ्या फारोपुढें टाकिल्या आणि त्यांचें सर्प झाले.

उ० जादू खरी आहे किंवा खोटी आहे त्याविषयीं आपला वाद नाहीं. पण ख्रीस्ताचे चमत्कार जादूप्रमाणें होते काय ? हा आपला विषय आहे. आह्मी ह्मणतो कीं, ते तसे नव्हते. ते चमत्कार ईश्वरीशक्तीवांचून कधीं व्हावयाचे नाहींत.

बा० जेव्हां ख्रीस्त पिलातसापुढें उभा होता, आणि पिलातसानें त्यास विचारलें, तूं यहूद्यांचा राजा आहेस काय ? तेव्हां यानें त्यास प्रश्नाचें उत्तर सरळ न देतां म्हटलें कीं, “ तूं म्हणतोस तसेंच. ”

उ० ही इब्री लोकांची उत्तर देण्याची रीत असे. ख्रीस्ताच्या बोलण्यांत द्वैतार्थ नव्हता. (मद्यपान व मांसभक्षण करण्याविषयीं वादविवाद बावानें पुन्हा उपस्थित केला.)

बा० जुन्या करारांत “तूं हत्या करूं नको” अशी आज्ञा आहे. पण तुम्ही तर तिजकडे दुर्लक्ष्य करून रोज पशुवध करितां.

उ० ख्रिस्ती शास्त्रांत पशुवध मना केला आहे असें ज्यांनीं तें शास्त्र वाचिलें ते ह्मणतील काय? मोशाच्या लेखांत देवास पशुयज्ञ करण्याविषयीं पुष्कळ आज्ञा नाहींत काय? जो नाहीं तोच तुम्ही आज्ञांचा अर्थ करितां. मांस भक्षण करण्यास पाप नाहीं. देवाची आज्ञा भंग करणें पाप आहे. पण मांस भक्षण करूं नये अशी देवाची आज्ञा कोठें नाहीं.

बा० उत्प. ९, ४. या ओवींत काय सांगितलें आहे तें ऐका. “तथापि कशाचा जीव ह्मणजे त्याचें रक्तासुद्धां मांस खाऊं नका.”

उ० खरी गोष्ट. रक्त खाण्याविषयीं मात्र मनाई होती. पशु अशा रीतीनें मारायाची आज्ञा होती कीं सर्व रक्त त्यांतून वाहून जावें.

पारशी. मुंबईतील ख्रिस्ती लोक रक्त खातात हैं मी सिद्ध करून देतो, आणि जे पशु ते खातात त्यांतून ते रक्त काढीत नाहींत.

उ० ख्रिस्ती धर्म हा मनाचा धर्म आहे हे आपणास समजलें पाहिजे. याचा संबंध अंतःकरणाशीं आहे. ईश्वर मन पारखितो, आणि त्यास मानसिक भक्ति आवडती असें शास्त्रांत सांगितलें आहे. ख्रिस्त येण्याच्या पूर्वी जे लोक होते

व त्यांस ज्या आज्ञा दिल्या होत्या त्या केवळ नियमित काल-पर्यंत दिल्या होत्या. आम्ही यहूदी नव्होत, पण ख्रिस्ती आहोत. मोशाचे अनुसारी नाहीं, पण ख्रिस्ताचे. मोशाने स्वतः इस्राएल लोकांस सांगितले कीं देव त्यांच्यासाठीं मजसारिखा एक भविष्यवादी उत्पन्न करील, आणि तो आल्यावर तुम्ही त्याचे ऐकावे. हे मोशाने ख्रिस्ताविषयीं म्हटले, कारण मोशासारिखा त्याने एक नवीन विधि चालू केला.

बा० माथी ९.१७ यामध्ये ख्रिस्त काय म्हणतो ? “ मी नेमशास्त्र रद्द करायास नाहीं परंतु पूर्ण करायास आलों आहे.” तुम्ही नेमशास्त्राचा अर्थ मोशाने जो विधि चालू केला तो समजतां कीं नाहीं ?

उ० त्या ठिकाणीं नेमशास्त्राचा हाच अर्थ आहे.

बा० पाहा, ख्रिस्त म्हणतो कीं मी नेमशास्त्र रद्द करण्यास आलों नाहीं, पण तुम्ही लक्षणतां कीं त्यानें केले.

बा० नेमशास्त्र ख्रिस्ताने पूर्ण केले. ख्रिस्ताच्या आज्ञा मोश्याच्या नेमशास्त्राशीं विपरीत नाहींत, पण जसें आजचा दिवस कालच्या दिवसाशीं विपर्यय करीत नाहीं, परंतु कालच्या दिवसाच्या ठिकाणीं येतो त्याप्रमाणे त्या ख्रिस्ताच्या आज्ञा नेमशास्त्राच्या ठिकाणीं येतात. विधिमार्ग केवळ स्वभावतः नियमित काळापुरता व नव्या करारांतील सिद्धांतांची छाया असा होता. नेमशास्त्र व भविष्यशास्त्र हीं सर्व ख्रिस्ताविषयीं सांगतात. जेव्हां ख्रिस्त मेल्यांमधून उठून आकाशांत गेला व सर्व जगास शुभवर्तमान सांगण्याची तयारी झाली तेव्हां नेमशास्त्र पूर्ण झाले आणि त्याच्या ठिकाणीं

आत्मिक विधि स्थापित झाले, हें सिद्ध करणें सहज आहे. पेत्रसास जो दृष्टांत झाला तोच पाहूं या. तो असा कीं, आकाशांतून एक पात्र उतरलें, त्या पात्रांत सर्व जातींचां जनावरें होतीं आणि त्या वेळीं अशी आकाशवाणी झाली कीं, ऊठ आणि मारून खा. तेव्हां पेत्रसानें उत्तर केलें कीं, असें नको प्रभू, कारण कीं, अशुद्ध पदार्थ मीं कधीं भक्षिला नाहीं. नंतर पुन्हा वाणी झाली कीं, जें देवानें शुद्ध केलें आहे तें तूं अपवित्र मानूं नको.

वा० यावरून मला दोन विचार सुचतात, ते येणेंप्रमाणें—(१) पेत्रस जातीचा कोळी होता, आणि मासे मारून खाण्यांत त्याचें आयुष्य बरेंच गेलें होतें; तर मी अशुद्ध पदार्थ कधीं खाल्ला नाहीं असें त्याच्यानें कसें ह्मणवलें ? (२) पेत्रसाची साक्ष मी अगदीं कबूल करीत नाहीं. तुमच्या शास्त्रांतच सांगितलें आहे कीं, तो लबाड होता. त्यानें एका रात्रींत तीनदां मी ख्रीस्ताचा शिष्य नाहीं असें ह्मटलें, आणि जाणून बुजून प्रतिज्ञा केली कीं, ख्रीस्त कोण आहे हें मी जाणत नाहीं. जो मनुष्य अशा लबाड्या सांगण्यास मार्गें पुढें पाहत नाहीं, तो अगदीं विश्वासास पात्र नाहीं.

उ० पण शास्त्र असेंही सांगतें कीं, सर्व मनुष्यांच्या अंगां लबाडीचा दोष आहे. सर्व लोक पातकी आहेत. शास्त्र पवित्र लोकांकरितां नाहीं. तारणोपाय कोणासाठीं ? पाप्यांसाठीं. कशापासून तारण ? पापापासून. ख्रीस्त पुन्हा उठल्यावर पेत्रसास पवित्र आत्मा मिळाला आणि मग त्याचे गुण अगदीं पालटले. त्या वेळेपासून पुढें त्यानें ख्रीस्ताचा

अनन्यभावे अंगीकार केला. त्याला पुन्हा न नाकारतां सर्व प्रकारच दुःख सहन केलें. त्या वेळेपासून त्याने आपल्या स्वहितापेक्षां आणि आपल्या जिवापेक्षां सत्यतेची आवड अधिक धरिली, असें त्याने आपल्या वर्तणुकीने उत्कृष्ट रीतीने दाखावेलें; त्यापेक्षां दुसरा कोणी मनुष्य विश्वासास योग्य नाही.

बा० कित्येक गोष्टी अशा आहेत कीं, त्यांवरून ख्रीस्त व त्याचा धर्म यांचें स्वरूप चांगलें दिसत नाही. मार्क १५. ६. यांत लिहिलें आहे कीं, जो कोणी ख्रीस्तावर विश्वास ठेवणाऱ्यांतिल लहानास देखील अडथळा करितो, त्याच्या गळ्यांत जात्याची तळी बांधून त्याला समुद्रांत टाकावें. ख्रीस्त आपल्या मुखानेच आपल्या धर्माचें खंडण करितो.

उ० तुम्ही अगदीं आधार नाहीं असा वाक्याचा अर्थ करितां. ही कांहीं आज्ञा नाही. त्यावरून इतकेंच दर्शविलें कीं जो कोणी ख्रीस्तावर विश्वास ठेवणाऱ्या माणसास अडथळे आणितो व त्यास धर्मभ्रष्ट करण्यास यत्न करितो तो आपल्यावर मोठा दोष आणितो, आणि समुद्रांत टाकण्यापेक्षां विशेष दंडास पात्र होतो. ही गोष्ट चांगली समजली पाहिजे. कारण वर सांगितलेला अपराध करणारे पुष्कळ आहेत. उदाहरणार्थ जर एखादा मनुष्य प्रसिद्धपणे ख्रीस्तावर विश्वास ठेवितो तर कित्येक लोक असे आहेत कीं होईल तितका यत्न करून त्याचें मन फिरवायास झटतात. ते काय करितात हे त्यांस समजत नाही. त्यांचे अंगी मोठा दोष येतो. ते समुद्रापेक्षां अधिक वाईट स्थळीं जाण्या-

स पात्र होतात. ख्रीस्तानें ही आज्ञा दिली नाहीं, पण भविष्य मात्र सांगितलें. ख्रीस्तावर श्रद्धा ठेवणाऱ्या माणसाचें मन जो कोणी भ्रष्ट करील त्यास समुद्रांत दुडवावें असा त्याचा अर्थ नाहीं; पण देवाचे हातून त्यास मोठी शिक्षा मिळेल असा अर्थ आहे. [रे. दा. पां. आणि दुसरे एक दोन ख्रिस्ती लोक कांहीं बोलले. आह्मी आपल्या घरीं जांत असतां लोकांनीं आह्मावर धुळ फेंकिली, तरी वादविवाद करणाऱ्यांनीं तसें केलें नाहीं. बावा आमच्या एका ख्रिस्ती भावाशीं संभाषण करीत असतां, चिडविण्याचें व लावून बोलण्याचें भाषण करून त्यांनीं हटलें कीं तूं ख्रिस्ती आहेस असें मला वाटत नाहीं. सभेची व्यवस्था बहुतकरून बरी होती.]

तारीख १२, मार्च सन १८५७.

आज पांच वाजतां सायंकाळीं बावाशीं वादविवाद करण्यास गेलों. लोकांचा मोठा समुदाय मिळाला होता; त्यापैकीं सुमारे अर्धे पारशी होते. बहुतकरून सर्व लोक निस्याप्रमाणें वाळवर बसले होते. संभाषण करणारे लोकांस मात्र बांक खुर्च्या ठेविल्या होत्या. बावांची स्वारी अज्ञून आली नव्हती, मी एका पारशास हटलें, जर पारशी धर्म खरा आहे तर लोकांस त्याचें ज्ञान व्हावें ह्मणून तुम्ही व्याख्यानें कां देत नाहीं? त्याने हटलें कीं, तसें करण्याचें

कांहीं अगत्य दिसत नाहीं. आमच्या धर्माच्या खरेपणाविषयी कोणाचीही खातरी करून देण्यास मी तयार आहे. आमचा धर्म खरा असला तर मी अर्गांत उडी टाकितो आणि कांहीं दुःख न पावतां बाहेर येतो. त्यावर मी हल्ले, इतका आपल्यास त्रास करून घेऊं नका, केवळ एक बोट अर्गांत घाला हणजे झाले. इतक्यांत बावा आले आणि प्रश्न करण्यास आरंभ केला.

बा० ज्याला महेर शालाल हाशवाज हल्ले तो कोणाचा पुत्र होता? (यशा. ८. ३)

उ० तो भविष्यवाद्याचा पुत्र होता.

बा० त्याचा जन्म केव्हां झाला?

उ० बहुतकरून दुसरे वर्षीच झाला असावा.

बा० (हा विषय सोडून) यशा. ७. १४ या ओर्वीत असे सांगितले आहे कीं “ कुंवार गरोदर राहिल आणि पुत्र प्रसवेल आणि त्याचे नांव इमानुएल ठेवितील.” हा इमानुएल कोण होता?

उ० हे वाक्य व ९, ६ हे वाक्य मशिहाच्या जन्माविषयी आहे, आणि ते भविष्य कुंवारी मारया व येशू ख्रीस्त यांमध्ये पूर्ण झाले.

बा० कुंवार या शब्दाचा अर्थ काय?

(या शब्दावर सुमारे दोन तास वादविवाद झाला. बावा तोच शब्द पुन्हां पुन्हां काढून भ्रष्ट व अशुद्ध मनाच्या लोकांस आवडेल अशी त्याची व्याख्या करूं लागले.

मारया सर्व स्त्रियांमध्ये धन्य व पापापासून तारणाराची आई होती, असें जे मानितात त्यांस येणेंकरून कांहीं लहानसहान दुःख झालें नाहीं. अशा प्रकारच्या वादविवादांत ही एक मुख्य गोष्ट मनांत ठेवावी कीं, ईश्वर आपल्या धर्माच्या खरेपणाविषयीं लोकांचे मनाची खातरी करण्यास समर्थ आहे, व अमंगळ मनाच्या लोकांचे अन्यायाचे व निंदेचे आरोप त्यांसच दूषणीय आहेत. मारयेचें खरें वर्तमान योसेफास समजेपर्यंत त्याच्या मनांत तिच्याविषयीं जो संशय उत्पन्न झाला होता तो, मानवी प्राण्याच्यानें सांगवणार नाहीं, अशा निष्कपटपणें व खरेपणानें ख्रिस्ती शास्त्रांत सांगितला आहे. ज्यास ख्रिस्ती धर्माची माहिती आहे, ह्मणजे ख्रिस्ताचे गुण, कर्म, व दुःख सोसावें यांविषयीं जे जाणतात, तेच जेव्हां अशीं दूषणें लावतात तेव्हां वरकड लोकांची काय कथा? ज्या अर्थी युरोपियन नास्तिकांनीं हिंदु लोकांस असे उल्लेख करण्यास शिकविले त्या अर्थी ते अधिक दोषी आहेत. हिंदु लोकांनीं आपल्या स्वतःच अशा शंका काढिल्या नसत्या. बावास संक्षेपानें यथायोग्य उत्तर दिलें.)

बा० माथी. १. १८ “योसेफास दिली” या शब्दावरून मार्येला कुंवार ह्मणूं नये.

उ० इंग्रजीमध्ये अधिक उघड करून सांगितलें कीं “योसेफाशीं मागणी घातली.”

बा० बाळपणींची मागणी घालण्याची जशी हिंदु लोकांमध्ये चाल आहे तशी यहूदी लोकांत नव्हती.

उ० हें आत्मो मान्य करितो.

बा० यावरून प्रमाण आहे कीं मागणी झाल्यावर योसेफ मारयेला आपल्या घरां घेऊन गेला असावा.

उ० हें आत्मो कबूल करित नाही.

बा० लु० २.५ या ओवीवरून सिद्ध होते कीं ख्रिस्त जन्मल्यापूर्वी मारयेला योसेफाची बायको लटली होती.

उ० या गोष्टीस आत्मो अमान्य नाही; पण बायको व लग्न या शब्दांचा निरनिराळ्या अर्थानीं उपयोग केला आहे. एका अर्थी मारया योसेफाची लग्नाची बायको होती व दुसऱ्या अर्थी ती त्याची बायको नव्हती. [हें सांगितल्यावर आमच्या व त्यांच्या पक्षांकडे अणखी कांहीं बोलण्याची गरज राहिली नव्हती; परंतु हा विषय मोठा आहे असें दाखविण्यास बावा तोच धरून बसले. कित्येक लोकांनीं तर त्याविषयीं वादविवाद करण्यापेक्षां ख्रिस्ती धर्माची निर्भर्त्सना करण्याची मोठी आवड दाखविली. तसेच बावाही अयोग्य दोष लावीत गेले.]

बा० लेवी २१: ३, १४ या ओव्यांवरून समजतें कीं कुंवार लणजे जिचा विवाह झाला नाही ती. आणि मारया योसेफाची बायको असतां तिला कुंवार लणजे शोभत नाही.

उ० मसीहाच्या जन्माअगोदर सातशें वर्षांपूर्वी त्याच्या जन्माविषयीं भविष्य सांगून ठेविलें आहे. त्यानंतर मात्थी आणि लुका यांनीं त्याच्या जन्माचा जो वृत्तांत लिहून ठेविला आहे त्यामध्ये तें भविष्य पूर्ण झालें. योसेफास प्रथम

मारयेविषयीं संशय होता पण ते लेंकरुं पवित्र आत्म्याच्या शक्तीनें संभवलें असें सांगून ईश्वरानें त्याच्या शंकेची निवृत्ति केली. ज्या प्रमाणानें त्याचा संशय फिटला त्याचप्रमाणानें सर्वांचा संशय फिटवा. ह्या वृत्तांताला विरुद्ध आहेत असें कांहीं त्यांतूनच काढून दाखविण्याचा तुम्ही डौल दाखवितां, परंतु ज्या गोष्टी तुमच्या मतास अनुकूल आहेत ह्मणून तुम्हास वाटते त्या कोणी शत्रूनें लिहिल्या नाहींत, पण सुवार्त्तेच्या लेखकांनीं स्वतः लिहून ठेविल्या आहेत. तर ख्रीस्ताच्या जन्माविषयीं जेणेंकडून संशय उत्पन्न होईल अशा गोष्टी त्यांनीं लिहाव्या हें किती विपरीत आहे ? (ते मोकळ्या मनाचे होते खरे तथापि न्यूनबुद्धीचे होते असें नाहीं.) त्यांनीं सांगितलें कीं, प्रथम संशय उत्पन्न झाला आणि मग ईश्वरानें लवकरच प्रमाणें देऊन संशयाची निवृत्ति केली. योहान्न बाप्तिस्मा करणाराच्या आईवापांस प्रमाण पटविलें, मग मारयेस व योसेफास पटविलें, आणि ह्यांसच मात्र त्यावेळीं प्रमाण पटविण्याचें अगत्य होतें. ख्रीस्ताच्या जन्मकाळीं त्याच्या मशीहापणाविषयीं सर्वास प्रमाण पटवावें असा ईश्वराचा अभिप्राय नव्हता. ख्रीस्त तीस वर्षे अप्रसिद्ध रीतीनें गुप्त राहाणार होता म्हणून त्याच्या जन्माविषयीं थोडक्यांसच प्रमाण पटविण्याचें अवश्य होतें. ख्रीस्त जन्मतांच दूतांच्या समुदायानें मॅढक्यांस दर्शन देऊन कळविलें कीं एका बाळकानें पृथ्वीवर जन्म घेतला आहे, व ते बाळक जगाचा तारणारा होणार आहे. (हान्ना, शिमोन व मागी लोक यांनींही त्याविषयीं साक्ष दिली.) पण जेव्हां त्याची लौकिककार्ये

करण्याची वेळ आली तेव्हां त्याच्या मशीहापणाविषयीं सर्वांस प्रमाण पटविलें. कोणत्याही स्त्रीला अशीं दूषणें लावणें ही मोठी भयंकर गोष्ट आहे. प्रमाण नसतां जो कोणी अशीं दूषणें लावितो तो पराकाष्ठेचा अपराधी आहे. मरून फार दिवस झाल्यावर जो कोणी अशी आळ घेतो, तो थोडा अपराधी आहे काय ? शेवटच्या दिवशीं देवापुढें तुम्ही जें कांहीं या जगांत वरें वाईट करितां त्याचा हिशोब देण्यास सिद्ध असलें पाहिजे. तुम्ही जीं दूषणें लाविलीं त्यांस काय आधार आहे ? त्याचें प्रमाण तुम्ही कोठें शोधाल ? शास्त्रांत कीं नाहीं ? आणि जर शास्त्रांत असें प्रमाण सांपडेल तर ही मोठी चमत्कारिक गोष्ट होईल. ज्यांनीं शास्त्र लिहिलें आहे त्यांपेक्षां तुम्हांस इत्रो आणि ग्रीक भाषेचें ज्ञान अधिक आहे असें मानतां काय ? शास्त्रलेखकांस आपल्या बोलण्याचा अर्थ स्पष्ट करूं देऊं नये काय ? जेव्हां मागणी झाली तेव्हां विवाह झाल्या असावा अशी जी कल्पना तिज विषयीं मी एक उदाहरण सांगतो तें ऐका. या देशांत एक गोष्ट घडून आली ती मी दोन तीन दिवसांपूर्वीं ऐकिली. ती येणेंप्रमाणें.—लहान नवरीविषयीं मी बोलत नाहीं. ती बाई वीस वर्षांची होती. तिच्या मागणीला सोळा वर्षे झाली होती. ज्या माणसाशीं मागणी झाली होती तो हुंडा देण्यास असमर्थ होता लणून तिच्या भावाची त्याला देण्याची इच्छा नव्हती. आपल्या बहिणीचें दुसऱ्यासंगतीं लग्न करून द्यावें लणून तिच्या भावानें ज्यास तिची मागणी झाली होती त्याचा घात केला. ती गोष्ट अशी होती कीं, विवाह

ज्ञाला नव्हता, कारण मयत हुंडा देण्यास असमर्थ होता. मागणी मात्र ज्ञाली होती आणि उभयपक्षां लग्नाजोगी होती. आतां एका अर्थी लग्न झालें होतें, कारण त्या बाईला दुसऱ्याशीं लग्न करण्याची मोकळीक नव्हती; आणि दुसऱ्या अर्थी त्यांचें लग्न झालें नव्हतें. मोशाचे पुस्तकांत एक वाक्य आहे त्यावरून सिद्ध होतें कीं, यहूदी लोकांत मागणी ज्ञाल्यावर कांहीं वेळाने विवाह करण्याची चाल होती. ही गोष्ट वादविवाद करतेवेळीं लक्षांत आली नाही. अनुवाद २०: ७ या ओवींत वर्णिलें आहे कीं, लढाईच्या पूर्वी किल्ल्यांकरा आपल्या घरीं जाण्यास प्रसंग मिळावा असें सरदार लोकांस आज्ञापिलें होतें, आणि किल्ल्यांकरा हटलें, “ज्यानें बायको मागणी घालून ती करून घेतली नाही असा कोणी मनुष्य आहे, त्यानें माघारें आपल्या घरीं जावें; नाही तर तो लढाईत मेल्यास दुसरा मनुष्य तिला करून घेईल.” वाद्यांच्या कांक्षेचें खंडण करण्यास शास्त्र किती समर्थ आहे? जे ऐकण्याची इच्छा धरितात त्यांस शास्त्र किती उघड आहे? बाबाच्या बोलण्यांत मोठें विपर्यय आहे. ते आपणच आपलें खंडण करितात. येशूच्या जन्मापूर्वी मारया योसेफासंगतीं राहत होती, हें सिद्ध करण्याविषयीं बाबा मोठे उत्सुक होते. अशी जर गोष्ट होती तर मारया गरोदर होती असें समजल्यावर योसेफाच्या मनांत तिच्याविषयीं कां संशय उत्पन्न झाला? मग बाबांनीं सिद्ध करण्यास यत्न केला कीं योसेफाला तिच्याविषयीं संशय धरण्याची योग्य

कारणें होतीं आणि यहूदी लोकांच्या शास्त्राप्रमाणें तिला धोंडमार करायाचा होता.

बा० जर ख्रीस्ताच्या जन्मावरून भविष्ये पूर्ण झालीं तर मग यहूदी लोकांनीं त्याचा त्याग कां केला ?

उ० ज्या कारणानें या सभेचे लोक आज त्याचा त्याग करितात त्याच कारणानें यहूदी लोकांनीं त्याचा त्याग केला. ख्रीस्ताचा उपदेश मनुष्यांस आवडत नाही. शंकेचें समाधान करून घेण्याची अथवा नम्रता धरण्याची गोडी त्यांस नाही. जेव्हां प्रमाणें द्यावीं तेव्हां ते ढोळे झांक करितात. आणखी सर्वच यहूदी लोकांनीं ख्रीस्ताचा त्याग केला असें नाही. प्रथम त्याचे शिष्य कोण होते? एका दिवसांत तीन हजार यहूदी ख्रिस्ती झाले. दुसरे वेळीं पांच हजार. तो मेल्यानंतर दाहा वर्षपर्यंत ख्रिस्ती धर्म त्या लोकांतच चालू होता.

बा० जेव्हां दूतांनीं मारयेस दर्शन दिलें, तेव्हां ती योसेफाच्या घरांत राहत होती काय?

उ० मला माहीत नाही.

बा० जेव्हां ती उठून अलीसाब्रेत जी यहूदा देशांत होती तिजकडे गेली, तेव्हा ती एकटी गेली किंवा योसेफ संगतीं होता ?

उ० मला माहीत नाही. असे प्रश्न तुम्ही हजारों कराल, पण त्यांचीं उत्तरें माझ्यानें देववणार नाहींत. ख्रिस्ती धर्माविषयींच मी लणतो असें नाही, पण दुसऱ्या सर्व विषयांविषयीं. ज्यांची आत्मांस खरोखर गरज आहे, अशा गोष्टी

शास्त्रांत सर्व सांगितल्या आहेत, पण ज्यांची आह्मांस गरज लागत नाही, अशा गोष्टी सांगितल्या नाहीत.

यानंतर बाबा पुन्हा पुन्हा त्याच प्रश्नांची घोषणी करित बसले. मग आह्मी उत्तर देण्याचे सोडून दिले, कारण नीं उत्तरे देण्याजोगीं व यथायोग्य होतीं तीं पूर्वीच दिलीं होतीं. लोकांची एकच गलबल होऊन गेली. बाबा मेजावर उभे राहून जसा काय मोठा जय मिळविला असा डौल मिरवूं लागले. या त्यांच्या कृत्यास आह्मी कांहीं हरकत केली नाही. रे. ना. या प्रसंगीं वादविवाद करित होते. दुसऱ्या ऐतद्देशीय ख्रिस्ती माणसांनींही कांहीं बोलणें केलें. घोषाचे रेव० मि० वालेस तेथें होते, ते गुजराथी भाषेंत कांहीं बोलले.

तारीख १९ मार्च, सन १८५७.

आज पांच वाजायाच्या पूर्वी समुद्राचे कांठीं गेलों. थोड्या वेळानें बाबांची स्वारी आली. विषयाचा आरंभ करित असतां ते कांहींसे रानोमाळ भटकत फिरले. गेल्या बृहस्पतवारीं ज्या विषयावर संभाषण झालें तो विषय पुन्हा उपस्थित करून हटले.—

बा० मिशनेरी लोकांची दुसऱ्या लोकांप्रमाणें एक नात आहे, आणि त्यांचा उद्योग सर्व ख्रिस्ती लोकांशीं मिळून आहे असें नव्हे, तर तो केवळ त्यांचाच आहे. ते

आपल्या पोषणासाठी या देशांतिल व विलयतेतिल लोकांचें मन मोहून घेतात. मार्क. १४.१६, ३७ या ओव्या वाचून पाहा. त्यांत सांगितलें आहे कीं, जो कोणी मजवर विश्वास ठेवील त्याच्या अंगीं भूतें काढण्याची, नव्या वेगळ्या वेगळ्या भाषा बोलण्याची, सर्प धरण्याची, कांहीं बाधा न होतां विष प्राशन करण्याची, आणि रोग्यांस बरे करण्याची शक्ति येईल व ते आपलें तारण याप्रमाणें करून घेतील; हें ख्रिस्ताचें बोलणें आहे, आणि ह्मणून ख्रिस्तावर विश्वास ठेवणाऱ्यांन तारण पावण्याची कांहीं आशा नाही. कारण, त्या वाक्यामध्ये ज्या गोष्टी सर्व सांगितल्या आहेत त्या त्यांच्यापासून झाल्या नाहींत हें स्पष्ट आहे. त्यांनीं चमत्कार केले नाहींत आणि ह्मणून तारण होईल असें मनांत आणणें व्यर्थ आहे. त्या ओवींत सांगितलेली विलक्षण शक्ति जर त्यांच्या अंगीं नव्हती, तर सर्वकालचे जीवनाची आशा धरणें अगदीं निरर्थक आहे.

उ० ख्रिस्त मनुष्याचें तारण चमत्कारानें करित नाहीं. तारण आणि चमत्कार यांमध्ये कांहीं संबंध नाहीं. जो कोणी विश्वास धरून बाप्तिस्मा घेतो त्याचें तारण होईल असें तो स्पष्ट सांगतो. हें वचन दुसऱ्या वचनांशीं लागून नाहीं. विश्वासणाऱ्यांविषयीं सांगितलें कीं ते चमत्कार करण्याच्या शक्तीनें परिपूर्ण होतील, त्यांच्या अंगीं कांहीं खुणा राहतील पण सर्व शिष्य चमत्कार करतील असें कोठें सांगितलें नाहीं. हें उघड आहे कीं सर्व शिष्यांनीं सर्व चमत्कार केले असें नाहीं; परंतु पूर्वीच्या काळां एकास एक चमत्कार

करण्याची व दुसऱ्यास दुसरा चमत्कार करण्याची शक्ति होती. आणखी ही शक्ति किती काळपर्यंत शिष्यांस असावी हे कांहीं सांगितले नाही. निःसंशय जोंपयत ईश्वरास अगत्य दिसले तोंपर्यंत ही शक्ति राहिली. ज्या काळांत मनुष्यास ख्रिस्ती धर्माची माहिती नव्हती त्या काळांत अद्भुत रीतीने प्रमाण पटवावे असे ईश्वरास फार अगत्य वाटले. कारण दोन तीन शतकांपर्यंत ख्रिस्ती लोक चमत्कार करीत होते; परंतु जेव्हां हा धर्म जगांतिल बहुतेक भागांमध्ये प्रसिद्ध झाला, तेव्हां चमत्कार करण्याचे अगत्य राहिले नाही. तो धर्म ईश्वरप्रणीत आहे, अशीं दुसरीं पुष्कळ प्रमाणे आहेत व तीं जगांत प्रसिद्ध केलीं असतां पुरे आहेत. ख्रिस्ती धर्माच्या आंतिल व ऐतिहासिक प्रमाणांवर अर्वाचीन काळीं बहुत ग्रंथ लिहिले आहेत व त्या प्रमाणांवरून पुष्कळ मनुष्ये ख्रिस्ती झालीं आहेत. तुह्यास माहित आहे कीं माझ्या आयुष्यांत पुष्कळ वर्षांपर्यंत मी ख्रिस्ती धर्माचा मोठा शत्रु होतो. आणि तो ईश्वरप्रणीत धर्म ह्मणणें दोंग आहे असा त्याचा उपहास करीत असें, इतका कीं दुसरे कोणी तसा केला नसेल; परंतु त्या प्रमाणांकडे ईश्वरानें माझे लक्ष्य लाविलें आणि त्यांवरून माझी पक्की खातरी झाली कीं तो धर्म ईश्वरापासून आहे. माझ्या वावरीत चमत्कारांची कांहीं गरज लागली नाही. त्याप्रमाणें सत्य काय आहे हे जाणण्यास मनोभावाने शोध करणाऱ्यांसही गरज लागणार नाही.

वा० प्राचीन काळीं जेव्हां ख्रिस्ती धर्म जगांत नवीन

होता तेव्हां चमत्कारांचें अगत्य होतें असें तुम्ही ह्मणतां तर हिंदुस्थानांत तो धर्म नवीन आहे. जेव्हां युरोपांत ख्रिस्ती धर्माचा उपदेश होऊं लागला तेव्हां चमत्कार करणे जसें अवश्य होतें तसें जगांतील या भागांत त्या धर्माचा खरेपणा सिद्ध करण्यासाठीं चमत्कारांची मोठी आवश्यकता दिसते.

उ० चमत्कारांशिवाय राष्ट्रांचीं राष्ट्रे ख्रिस्ती होत आहेत हे आह्मी पाहातो व ऐकत आहोत. तुम्ही जगवास केव्यापासून आजपर्यंत पुष्कळ राष्ट्रे मूर्तिपूजा सोडून ख्रिस्ती धर्माकडे वळली आहेत. उदाहरणार्थ सांडवीच बेटें, पासिफिक समुद्रांतील दुसरीं कित्येक बेटें, व ब्रह्म देशांतील कारेण राष्ट्र हा सर्व ख्रिस्ती झालीं आहेत.

पि. दा. भा० जर नित्य चमत्कार होत असते तर मनुष्यांच्या मनावर ठसा उमटण्यास त्यामध्ये कांहीं गुण राहिला नसता. ईश्वर दररोज चमत्कार करीत आहे, पण त्यांकडे कोणी मनुष्य लक्ष देत नाहीं. कारण ते दररोज घडतात. आणि ह्मणून चमत्कार नेहमीं करण्याची कांहीं गरज नाही. मनुष्ये त्यांकडे लक्ष न देतीं.

बा० बरे तर, आतां हा विषय सोडून दुसरा घेऊं. ख्रिस्तावर विश्वास ठेवणारांच्या अंगीं पांच साहा गुण असले पाहिजेत असें ख्रिस्तानें सांगितलें आहे. पण सर्वास माहित आहे कीं, या गुणांतून एकही त्यांच्याठायीं राहिला नाही, ह्मणून त्यांस तारण मिळेल याचा आह्वास मोठा संशय येतो. जर ख्रिस्ती लोक आह्वासमक्ष चमत्कार करतील तर या आपल्या वादांत मोठें अंतर पडेल.

उ० ईश्वरास योग्य दिसेल अशो प्रमाणे तो देतो. जर तुह्मी मान्य कराल तर ख्रिस्ती धर्माच्या सत्यतेविषयीं ईश्वरानें हजारों प्रमाणे दिलीं आहेत. हिंदुधर्मांत जरी बुद्धिशून्य गोष्टी सांगितल्या आहेत, तरी तुह्मी प्रमाण न पाहतां त्या मान्य करितां, पण ख्रिस्ती धर्माच्या सप्रमाण गोष्टी मान्य करण्यास पुष्कळ शंका घेतां. हिंदुधर्माच्या योग्यतेविषयीं वादविवाद करण्यास मार्ग पुढें घेतां हे मोठें आश्चर्य आहे. यावरून मी अनुमान करितों कीं, तुह्मांस त्याविषयीं मोठा संशय आहे. या सभेंतेल कित्येकांची हिंदुधर्मावर अगदीं श्रद्धा नाही आणि जर त्या धर्माच्या खोटेपणाचा व पोरकटपणाचा पक्ष धरून बोलूं लागलां तर त्यांस मोठा त्रास होईल.

बा० मी दुसऱ्या ठिकाणीं त्या धर्माचें मंडण केलें, पण आपण तेथें थोडका वेळ आलां आणि मग येणें सोडलेंत.

उ० तेथें न येणें प्राप्त झालें. पण हिंदुधर्म एकीकडे ठेवून ख्रिस्ती धर्माविषयीं वादविवाद करण्यास मी फार खुशी आहे. हिंदुधर्माविषयीं वादविवाद करणें केवळ पोरकटपणा दिसतो. ख्रिस्ती धर्म खरा आहे कीं काय? हा मोठा प्रश्न आहे. जर हा धर्म खरा आहे तर वरकड सर्व धर्मांत हा धर्म श्रेष्ठ असावा. पारशी धर्म व मुसलमानी धर्माविषयीं आपलें काय मत आहे हे कृपा करून सांगावे. तुह्मी या धर्माचा मोड करण्यास कां कंवर बांधीत नाहीं ?

बा० जर ते लोक हिंदुधर्माचा मोड करण्याच्या कामांत हात घालतील तर मीही त्यांच्या धर्माचा मोड करण्यास

यत्न करीन. ख्रिस्ती धर्म खेरीज करून पारशी व मुसल-
मानी व इतर सर्व धर्म खरे आहेत असें मी मानितो.

उ० जर मुसलमानी धर्म खरा तर हिंदु धर्म खरा नाही,
कारण कुराणांत उघड सांगितलें आहे कीं, कॉफर
(मूर्तिपूजक) नरकांत जातील आणि पारशी धर्म व हिंदु
धर्म यांमध्ये तर मोठें विपर्यय आहे. असें कीं जर एक
खरा तर दुसरा खोटा असावा. जर हिंदु धर्म खरा तर इतर
सर्व धर्म खोटे आहेत, कारण त्यांतील गोष्टी दुसऱ्या धर्मांशीं
विपरीत आहेत.

त्या सभेत हिंदुस्थानाच्या उत्तरेकडील एक मनुष्य होता
तो मुसलमानी भाषेत बोलण्यास प्रवृत्त झाला. ख्रिस्ती धर्मा-
विरुद्ध बोलणें हे मुसलमानी धर्माविरुद्ध बोलणें आहे.
कारण ख्रिस्ती धर्मातील ज्या विषयांवर लणजे ख्रिस्ताचे
गुण व जन्म यांवर आपण वादविवाद करितां त्याविषयीं
कुराण साक्ष आहे. येशू हा ख्रिस्त नव्हता असें भाषण
करणें केवळ कुराणाच्या विरुद्ध बोलणें आहे. त्या मनुष्याचें
हे भाषण लोकांच्या मनांत कांहींसें विवले असें दिसलें.
आणि पारशी लोकांनीं एकच आरोळी करून बाबास हट-
लें, सर्व दुसऱ्या धर्माविषयीं भाषण करणें बंद करा आणि
केवळ ख्रिस्ताच्या जन्माविषयींच वादविवाद चालू करा.

वा० येशूला भाऊ व बहिणी लणजे योसेफ व मारया
यांस दुसरीं लेकरे होतीसें वाटतें.

उ० यांचें व यशायाचें भविष्य ख्रिस्ताच्या जन्मावरून
पूर्ण झालें किंवा नाही याचा कांहीं संबंध नाही.

हा० पण त्यांच्या भावांनी त्यावर विश्वास ठेविला नाही. योह० ७. ३-५ या ओवींत काय सांगितलें आहे तें पाहा. जर ख्रिस्त अशा चमत्कारीक रीतीनें जन्मला तर त्याच्या भावांनी त्यावर विश्वास न ठेवावा ही कशी गोष्ट! ही गोष्ट मोठी चमत्कारीक आहे.

ठ० ख्रिस्ताचा जन्म चमत्कारीक रीतीनें झाला नसतां मात्ही व लूका यांनी त्याविषयी खोटे वर्णन लिहिलें, हें तुमचें मत खरें असतें तर त्याच्या भावांनी त्यावर विश्वास ठेविला नाही, असें वर्णन पाखंडी मनुष्यांनीं निष्कपटपणानें लिहावें हें तुम्ही आश्चर्य मानिलें पाहिजे. ह्या गोष्टीवरून व दुसऱ्या पुष्कळ प्रमाणांवरून शुभवर्तमानांतील पुष्कळ गोष्टी सत्य आहेत असें सिद्ध होतें. मी पूर्वी सांगितलें कीं येशूच्या जन्माविषयीं सर्व गोष्टी त्याच्या जन्मकाळीं सर्वास प्रसिद्ध नव्हत्या, केवळ थोडक्या माणसांसच समजल्या होत्या. ख्रिस्त हा योसेफाचा पुत्र होता असें मानिलें होतें. त्याच्या जन्माच्या गोष्टी त्याच्या भावांस समजल्या होत्या किंवा नाहीं हें मला माहित नाहीं. आपण जीं वाक्ये वाचून दाखविल्यांत त्यांवरून दिसतें कीं तो चमत्कार करणारा होता या गोष्टीस ते मान्य होते. त्यांनीं त्यास यरूशलेमांत जाऊन चमत्कार करण्याचा आग्रह केला. गालील्लील लोक अज्ञानी होते लक्षण त्यांची इच्छा होती कीं जेथें वडे लोक राहतात तेथें येशूनें जाऊन लौकिक मिळवावा. त्यांनीं त्यावर खऱ्या मनानें विश्वास ठेविला नाही. ते त्याचे शिष्य नव्हते. त्यांस पापाची फार आवड

होती. पण ख्रिस्तानें चमत्कार केले या गोष्टीस ते कबूल होते.

बा० योहा. ६:४१. मी आकाशांतून उतरलेली भाकर आहे असें जेव्हां ख्रिस्त आपणाविषयीं बोलला तेव्हां यहूदी लोक हणाले, हा येशू नव्हे काय? योसेफाचा पुत्र नव्हे काय? त्याचे आईबाप आपणास माहित नाहींत काय? तर हा कसें हणतो कीं मी आकाशांतून आलों. त्याच्याच लोकांस त्याच्याविषयीं काय समजत होते हे यावरून उघड दिसते.

उ० तो योसेफाचा पुत्र झटलेला नव्हता, असें कोणी झटले? त्याला योसेफाचा पुत्र समजत असत आणि लोकांस दुसऱ्या पक्षां प्रमाण मिळेपर्यंत त्यास योसेफाचाच पुत्र सांणीं मानावे यांत कांहीं आश्चर्य नाहीं.

बा० योहान्नास एलीया हणारें व येशूस ख्रिस्त हणारें अशी योहान्नानें व येशूने आपआपल्यामध्ये मसलत केली, हे उघड आहे. अशी त्यांनीं मसलत करून बहुतेकांस आपलेसें करून घेतले.

उ० मी एलीया आहे असें योहान्नानें कधीं झटले नाहीं. सर्व लोक त्यास सन्मान देण्यास तयार होते, पण तो त्या गोष्टीस मान्य नव्हता. तो नम्र स्वभावाचा मनुष्य होता, त्याच्या अंगीं महत्वेच्छा नव्हती. तो हणाला, “मी केवळ रानांत ओरडणाऱ्याची वाणी आहे व लोकांनीं पश्चात्ताप करावा हणून उपदेश करीत आहे. मला लहान होत जावे लागते.” त्याचे आचरण पाखंडी मनुष्यासारखे अगदीं नव्हते. मी

ख्रीस्त आहे असें येशूहि चोंहीकडे गाजवीत फिरला नाही, आपल्या कृत्यांकडून लोकांस साक्ष पटावी हें त्यास अधिक बरें वाटलें. देवानें स्वतः त्यांजविषयीं साक्ष पटविली. (तो आपणास मनुष्याचा पुत्र असें प्रायः ह्मणवीत असे.)

वा० योहान्नाच्या चवथ्या अध्यायांत काय सांगितलें आहे तें आपण विसरलांत असें मला वाटते. तो शोमरोनी स्त्रीला स्पष्ट सांगतो कीं मी मशीहा आहे. त्या प्रसंगीं तो देवाचा पुत्र असून थकला व विश्रांति घेण्यास बसला हें कसें ?

उ० ख्रीस्त थकत असे, त्याला भूक व तहान लागत असे, तो निजत व खातपीतही असे. तो दुःखें सोसून शेवटीं मरण पावला. पाप खेरीज करून त्यास सर्व प्रकृतिधर्म होते. त्यानें शोमरोनी स्त्रीस मी मशीहा आहे असें सांगितलें खरें पण ही त्याची नेहमींची चाल नसे. त्याच्या चालचलणुकीकडून त्याचा महिमा प्रगट झाला. त्यानें जें आपणाविषयीं ह्मटलें त्याचें प्रमाण त्या स्त्रीच्या सर्व गुप्त गोष्टी सांगून पटविलें. आणि तिनें त्याजवर विश्वास ठेविला.

वा० तो आमच्या जोशाप्रमाणें होता. अशा गोष्टीवर स्त्रिया सहज विश्वास ठेवितात हें आत्मांस माहित आहे.

उ० त्या गांवच्या पुष्कळ माणसांनीं त्यावर विश्वास ठेविला. त्याच्या सर्व आयुष्यांत केवळ ही एकच गोष्ट घडून आली. तो बहुधा समुदायासमक्ष चमत्कार व उपदेश करीत असे.

ब्रा० वरें तर त्याने आपल्यास स्वतः खोस्त हटलें असें उघड दिसतें. योहान्नाच्या १४ व्या अध्यायांत असे वर्णन आहे कीं, जेव्हां फिलीप्पस हंणाला, “ वाप आह्मास दाखीव, ” तेव्हां त्याने उत्तर दिलें, “ मी तुझाजवळ इतका काळ असतां मला जाणिलें नाहीं काय ! ”

उ० खरी गोष्ट. तो देव असतां मानवीरूपानें प्रगट झाला. तो फिलीप्पसाला आणखां हंणाला, जर तूं मजवर विश्वास ठेवीत नाहींस तर माझ्या कामावर विश्वास ठेव. तो काय व तो कोण होता हें त्याने नाकबूल केलें नाहीं. पण त्याने तें योग्य प्रसंगीं प्रगट केलें. प्रायः त्याच्या कामानें त्यास प्रगट करावें हेंच त्यास योग्य वाटलें. कोणीही निष्कपटपणें शभवर्तमान वाचून पाहावें, मग त्यास दिसून येईल कीं, त्यान कोणत्याही प्रसंगीं फसविण्याजोगीं वर्तणूक केली नाहीं. त्याने आपले गौरव वाढविण्याची इच्छा धरिली नाहीं. त्याचा उपदेश माणसांच्या इच्छेविरुद्ध होता. शभवर्तमानामध्ये कांहीं कपटांच्या गोष्टी लिहिल्या नाहींत. ह्या गोष्टींला तुम्ही शंका हंणतां त्या सर्व आह्मी श्रम घेऊन प्रसिद्ध करितों. ख्रिस्ती शास्त्र सर्व देशांच्या भाषेमध्ये लिहिलें आहे आणि त्याच्या काव्यावधि प्रति आह्मी वांटितों. या गोष्टीचें चांगलें मनन करा. तें शास्त्र सर्वास प्रसिद्ध आहे. आह्मी कांहीं लपवीत नाहीं. सर्व लोकांनी त्याची कसोटी पहावी मात्र. ख्रिस्ती धर्माचा विध्वंस करण्यास राजे व बादशाह यांनीं मोठे श्रम केले पण त्यांचें

कांहीं चाललें नाहीं. जसा आतां या धर्माचा प्रसार झाला आहे तसा कोणत्याही काळीं नव्हता.

दा० याप्रमाणें डास मच्छर पुष्कळ आहेत, आणि मनुष्ये जरी त्यांचा विध्वंस करण्यास यत्न करितात तरी तीं कांहीं कमी होत नाहींत. माथी ९: १७, १८. या ओव्या कृपाकरून पाहा. त्यांत ख्रिस्त सांगतो कीं, मोशाचे नियमांचा उत्सर्ग करण्याचा उद्देश माझा नाहीं. “आकाश आणि पृथ्वी टळून जातील, परंतु नियमांचा काना फाटा जाणार नाहीं.” पण तुम्ही तर मोशाच्या नियमांची फारच उपेक्षा करितां.

उ० देवाचें सर्व शास्त्र म्हणजे जुना व नवा करार आम्ही मानितों. जीं शास्त्राचीं पुस्तके आम्ही छापून लोकांस देतो त्यांतील एक काना मात्रा जाऊं देत नाहीं. मोशाच्या पुस्तकांतील सर्व आज्ञा आम्ही पाळीत नाहीं. त्या आम्हासाठीं नव्हत्या, तर यहूदी लोकांसाठीं दिल्या होत्या. ज्या सर्व आज्ञा दिल्या त्या पाळण्यास सर्व मनुष्ये बांधलीं होतीं असें नाहीं. ईश्वरानें आदामास आज्ञा दिली होती कीं, अमुक झाडाचें फळ खाऊं नको. ही आज्ञा कांहीं काळपर्यंत पाळायची होती. याप्रमाणें यहूदी लोकांचे विधिसंबंधी नियमही थोडे दिवस पाळण्याचे होते. मोशानें स्वतः यहूदी लोकांस सांगितलें कीं देव मजसारिखा एक भविष्यवादी उत्पन्न करणार आहे, तें भविष्य येशू ख्रिस्ताविषयीं होतें, तो मोशा सारिखा होईल पण दुसऱ्या सर्व भविष्यवाद्यांहून वेगळा होईल, आणि तो नवा करार चा-

लू करील. त्याचें तुह्मी ऐका. तोंपर्यंत मात्र यहूदी लोकांस मोशाच्या नियमांप्रमाणें चालायाचें होतें. नंतर त्यांनीं ख्रीस्ताचें ऐकावें. जेव्हां ख्रीस्ताचें रूपांतर झालें तेव्हां मोशे मोठ्या गौरवानें तेथें आला. त्या वेळीं आकाशवाणी झाली कीं, तुह्मी ख्रीस्ताचें ऐका. ह्मणजे ज्या भविष्यवाद्याविषयीं मोशानें सांगितलें कीं, तुह्मी सर्व प्रकारें त्याचें ऐकाल, तो हा आहे. आतां तुह्मी त्याचें ऐका.

बा० योहान त्या वेळीं तेथें होता काय?

उ० होय.

बा० असें जर आहे तर जेव्हां योहान कैदेत होता तेव्हां त्यानें ख्रीस्ताविषयीं कां संशय धरिला ?

उ० तेथें जो होता तो योहान बाप्तिस्मा करणारा नव्हता, तर योहान उपदेश करणारा होता.

बा० योसेफ प्रामाणिक होता काय ?

उ० तो प्रामाणिक होता असें सांगितलें आहे.

बा० ही जर गोष्ट खरी आहे तर त्यानें नियम पाळले असावेत; नाही तर मार्थानें त्यांस प्रामाणिक कसें ह्मटले असतें ?

उ० निःसंशय त्यानें नियम पाळिले तथापि त्यानें पूर्णपणें पाळिले नाहींत. कारण कोणाच्यानें ते पूर्णपणें पाळवत नाहींत.

बा० जर तो प्रामाणिक मनुष्य होता, तर व्यभिचारिणी स्त्रीस जिवें मारावें असा जो नियम होता त्याचा भंग त्यानें कां केला ?

ठ० तो दयाळू मनुष्य होता. लणून त्याने स्वतःच्या वहीमावर कांहीं करण्यास इच्छिले नाही. तो तिजला गुप्त-रूपे सोडण्यास यत्न करित होता इतक्यांत दूताने त्यास दर्शन देऊन मारयेला दोष लाविला. या विषयावर मागे पुरता वादविवाद झाला आहे. कोणाची अत्रू घेणे हे मोठे पातक आहे हे मनांत आणा. परमेश्वरापुढे त्याचा हिशोब देण्यास तयार असा. कांहीं प्रमाण नसतां येशूच्या आई-ची अत्रू घेण्यास यत्न करितां. तिला मरून फार दिवस झाले लणून ह्या पापाचा दोष तुम्हास लागत नाही असे समजू नका.

बा० हे शास्त्र मजकडे कोणी पाठविले ?

उ० मी पाठविले.

बा० कशासाठी पाठविले ? जे कांहीं त्यामध्ये सांगितले आहे त्याचा मी शोध करूं नये काय ? व त्याच्या सत्यतेविषयी किंवा त्यामध्ये खऱ्या खोऱ्या गोष्टी सांपडतील तर त्यांवर मी आपले मत स्थापित करूं नको ?

उ० तसे करण्यास आत्माकडून कांहीं मनाई नाही. वाचून व कसोटीस लावून पाहा, त्यावर वादविवाद करा, पण योग्य बुद्धीने करा मात्र. प्रमाणाखेरीज व खोटी तुफाने घेऊन त्यांचा पुन्हा पुन्हा उल्लेख करणे ही कांहीं सत्य शोधण्याची रीत नव्हे. आणखी कांहीं दुसऱ्या विषयांविषयी कांहीं संभाषण झाले.

तारीख २६ मार्च, सन १८५७.

या रोजीं पुन्हां समुद्राचे कांठीं गेलों. ही वेळ नेमिली होती. परंतु बावा वक्तशीर आले नाहीत ल्हणून मी एका पारशासंगतीं वादविवाद करूं लागलों. त्यानें ल्हटलें कों, सत्यता सृष्टिज्ञानावरून समजते. बावांची स्वारी आली, आणि टिपणाचे कागद व पुस्तके यांची व्यवस्था लावून बोलणें सुरू केलें.

बा० ख्रिस्ती धर्म ईश्वरापासून आहे असें म्हणण्यास त्यामध्ये कांहीं आधार सांपडत नाही. जसें ख्रिस्ती लोक आपला धर्म ईश्वरप्रणीत आहे असें प्रतिपादन करितात, तसेंच हिंदु, पारशी, मुसलमान आणि दुसरे कित्येक लोकही आपआपला धर्म ईश्वरप्रणीत आहे असें प्रतिपादन करितात. धर्म ईश्वरापासून आहे किंवा नाही हें स्थापन करण्यास प्रमाणें पाहिजेत. ख्रिस्ती धर्माचीं प्रमाणें शोधण्याच्या उद्देशानें व तो धर्म ईश्वरानें स्थापन केला असें मानण्यास उचित आहे कों काय याचा निर्णय करण्याच्या उद्देशानें आम्ही आतां एथें जमलों आहोंत. हा धर्म ईश्वरापासून नाही असें पुष्कळ आधारांवरून समजते. माझा धर्म म्हणाल तर वेद आहे. दुसऱ्या कोणत्याही धर्मांतून चांगल्या गोष्टी घेण्यास मला कांहीं प्रतिबंध नाही. जसा कोणी एखादा मनुष्य आंब्याचा गौर भक्षण करून कोई व सालपटें टाकून देतो, त्याप्रमाणें प्रत्येक धर्मांतून नी चांगली गोष्ट माझ्या मनास पटेल ती घेण्यास व वाईट

टाकून देण्यास मी खुषी आहे. ख्रिस्ती धर्माविषयीही मी असेच करणार.

(मग बाबांनी ख्रिस्ताच्या जन्माविषयी व पूर्वी त्यावर जे भाषण झाले होते त्याविषयी पुन्हा वादविवाद उपस्थित केला.)

उ० धर्माचा शोध करणे हा भारी विषय आहे खरा. शोध करण्याविषयी ख्रिस्ती शास्त्रांतही स्पष्ट आज्ञा दिली आहे. त्यांत एक आज्ञा अशी आहे कीं सर्व गोष्टींची पारख करून पाहा. आणि आमचीही इच्छा तशीच आहे. प्रत्येकाने ख्रिस्ती धर्म स्वीकारण्याचे पूर्वी त्याच्या प्रमाणांची तपासणी करून पाहावी. कोणतेही मत स्वीकारण्याचे पूर्वी त्या मताची प्रमाणे पाहावीत असे आपण ह्मणतां खरे, पण हे मत तर आपल्या देशबांधवांपासून अगदीं वेगळे आहे. लोकांची साधारण मनोवृत्ति अशी आहे कीं तपास करणे व शोध करणे हे गैरशिस्त काम आहे, आणि मनुष्यांनीं डोळे झांकून आपल्या वाडवडीलांच्या धर्माप्रमाणे चालावे व त्यांचे प्रमाण पाहण्यास कांहीं श्रम करूं नये. ख्रिस्ती धर्म ईश्वरप्रणीत आहे किंवा दुसरे शास्त्र ईश्वरप्रणीत आहे हा आपला विषय आहे. शास्त्र ईश्वरप्रणीत आहे किंवा नाही हे आम्ही कसे ओळखावे ? अमुक शास्त्र ईश्वरप्रणीत आहे किंवा नाही याचा शोध लागण्यासाठीं कांहीं साधनें असावीत. ज्या पुस्तकांत ईश्वराच्या गुणांचे अयाम्य प्रकारे वर्णन केले आहे; त्यांत त्याच्या आवश्यक गुणांचा उत्सर्ग केला आहे; तो चंचळ व एकदां निर्गुण व एकदां

सगुण, तो पापकर्ता व शापपात्र आहे, असें जेव्हां आम्ही ऐकतो आणि वाचतो तेव्हां तें शास्त्र ईश्वरप्रणीत नाही हें सिद्ध. अशा विरूप रूपानें ईश्वर मनुष्यांस दर्शन देईल असें संभवत नाही. जर शास्त्रांत मनुष्यांविषयीं खोटीं मते आहेत, मनुष्यांचें पाप क्षुल्लक आहे, त्यांचें पुण्य अतिशय आहे, देव त्यांच्या स्वाधीन आहे याप्रमाणें दुसरें पुष्कळ प्रकारचें वर्णन केले आहे, तर तें शास्त्र देवापासून नाही हें सिद्ध. पण जें शास्त्र खरोखर ईश्वरप्रणीत आहे तें देवाविषयीं योग्य ज्ञान प्रगट विदित करितें. आणि जेणेकरून आम्ही त्याची पूज्य बुद्धीनें भीड धरूं असें त्याच्या गुणांचें वर्णन करितें. मनुष्य दुष्ट व अयोग्य आणि सर्वस्वी देवाच्या कृपेचा अश्रित असें त्यांत सांगितले असतें. जें शास्त्र खरोखर देवापासून आहे तें तारणाचा योग्य उपाय सांगतें; असा कीं तेणेकरून मनुष्याच्या मनांत पापाचा द्वेष उत्पन्न होतो व पापापासून मन वळतें. स्त्रीस्ताच्या जन्माविषयीं जें आपण सर्व म्हटले त्याविषयीं मी काय म्हणतो त्याकडे थोडे लक्ष लावा. अशा जन्मलेल्या तारणाच्याचें फार अगत्य आहे. मध्यस्थ असल्यावांचून देवानें मनुष्यांचे पापाची क्षमा करावी हें यथान्याय नाही. त्यानें आपला अधिकार सांभाळून पापाचा कंटाळा दाखवावा. नाशवंत प्राण्याची नुसत्या विनंतीनें व अर्थरहित होमहवनानें जर परमेश्वर क्षमा करूं लागला तर मनुष्यास पापापासून दूर राहण्याचें उत्तेजन होणार नाही. जर तो पापाची क्षमा करितो तर तो आपण पापाचा स्वतः द्वेष दाखवील व

मनुष्यांच्या मनांत पापाचा द्वेष उत्पन्न होईल, अशा रीतीने तो क्षमा करील. आम्हास सद्गुरूची गरज आहे. कारण, ईश्वराशिवाय दुसरे कोणास पापाची क्षमा करण्यास सत्ता नाही, आणि ईश्वरी व्यक्तीनेच मनुष्यरूप धारण करावे हे अवश्य आहे, यासाठी की त्याने आम्हांस देव प्रगट करावा, परंतु विशेषकरून ज्या आज्ञांचा भंग आम्ही केला आहे त्या त्याने आम्हाकरिता पूर्ण पाळाव्या व आम्हासाठी प्रापश्चित करावे. त्यास मनुष्य कुटुंबांत जन्म घेणे अवश्य आहे, तथापि जसा मनुष्य जन्मतो तसा नव्हे; कारण त्याने मनुष्य असून दुसऱ्या सर्व प्रकारे मनुष्याहून वेगळे दिसावे. जेव्हां देवाने मानवी देह धारण केला तेव्हां त्याने स्त्रीपासून हा देह घेतला, आणि हे यथार्थ आहे. कारण त्याने मनुष्य दिसावे हे अवश्य होते. त्याने तो देह कुंवार स्त्रीपासून घेतला हेही योग्य होते, कारण त्याला दुसऱ्या मानवांपासून वेगळे दिसायाचे होते. ही गोष्ट कांहीं अशक्य नाही हे उघड आहे. देवाने प्रारंभीं मातीचा मनुष्य घडला आणि ह्या मूळपुरुषास असल्या चमत्कारिक रीतीने उत्पन्न करणे अवश्य होते आणि जेव्हां देवाने मनुष्याचा अवतार घेतला तेव्हांही त्याचा जन्म चमत्कारिक रीतीने झाला हे केवळ शक्य होते, इतकेच नव्हे पण सर्व प्रकारे योग्य होते.

नंतर स्त्रीस्ताच्या जन्माविषयी कांहीं संभाषण झाले. ते संभाषण रेव. ना. शे. यांनी केले. स्त्रीस्ताच्या भावांनी त्यावर विश्वास ठेविला नाही या शंकेची निवृत्ति करण्याकरितां यशायाचा त्रेपन्नावा अध्याय आणि दुसरीं कित्येक

भविष्ये वाचून दाखवून सिद्ध केलें कीं, ख्रिस्ताचें आयुष्य बहुतकरून अप्रसिद्ध राहाणार असें प्रारंभापासून योजिल्लें होतें, व त्याचो प्रसिद्ध होण्याची वेळ येईपर्यंत मनुष्यास त्याच्या ईश्वरी स्वभावाची माहिती होऊं नये, असें प्रारंभापासून योजिल्लें होतें. आणखी असें सिद्ध केलें कीं ख्रिस्तानें उपदेशकाचें काम सुरू केल्यावर, जेणेंकरून त्याचें आचरण दुसऱ्या मनुष्याच्या आचरणापासून विशिष्ट झालें व तो देवापासून आलेला मनुष्य असें प्रसिद्धीस आलें अशा चमत्कारीक गोष्टींवरून त्याच्या जन्माविषयींचें वर्णन सत्य आहे असें सिद्ध होतें. त्यानें जे सर्व चमत्कार केले व आकाशांतून देवानें वाणी करून त्याच्या विषयीं जी साक्ष पटविली, व त्यामध्ये व त्याचें दुःख, मरण, व पुन्हां उठणें यांवरून जीं भविष्यें पूर्ण झालीं त्या सर्व गोष्टींवरून त्याच्या जन्माविषयींचें वर्णन दृढ पुराव्यानें सिद्ध होतें.

वा० ख्रिस्त पहिल्यानें नम्र माणूस होता असे दिसतें, पण नंतर तो उग्र आणि निर्दय झाला.

ठ० याविषयीं काय प्रमाण आहे ?

वा० पहिल्यानें जेव्हां ख्रिस्तानें आपल्या शिष्यांस पाठविल्लें, तेव्हां तो त्यांस लणाला (मार्क ६. ८.) तुम्ही आपल्या प्रवासासाठीं काठीशिवाय कांहीं घेऊं नका; केवळ एक काठी घ्या; पट्टा नको, अन्न नको, व आपल्या पिशवींत पैसा घेऊं नका, पण जोडा आणि वाहणा मात्र घ्या; दोन अंगरखे घालूं नका. पण दुसरे वेळेस त्यानें आपल्या शिष्यांस आज्ञापिल्लें कीं (लूक २२. ३३) ‘ज्या-

ला पिशवी आहे त्याने तो आपल्याबरोबर घ्यावी व पट्टाही घ्यावा, ज्यास तलवार नसेल त्याने आपले अंगवस्त्र विकून घ्यावी. ”

उ० कृपाकरून पुढे वाचावे.

बा० “ दुष्टांमध्ये तो मोजलेला होता, असें जें लिहिलें तें अज्ञान माझ्याठायीं पूर्ण व्हावयाचें आहे.” या भविष्याविषयीं मला कांहीं गरज नाही. हे खरें आहे कीं, जवरीने धर्म प्रसिद्ध करण्यास त्याने आपल्या शिष्यांस आज्ञापिलें.

उ० आणखी वाचून पाहा; खालच्या ओवींत काय सांगितलें आहे ?

बा० “आणि त्यांनीं लढले, प्रभु पाहा, येथें दोन तलवारी आहेत.”

उ० आणखी पुढें काय सांगितलें आहे तें वाचून पाहा.

बा० “ आणि त्यानें त्यांस लढले, ते पुरे आहेत. ”

उ० वः वः ? दोन तलवारी बाराजणांस पुण्या काय ? आणि नंतर काय झालें तें ऐका. त्याच रात्रीं जेव्हां शिपाई येगूला धरावयास आले, तेव्हां पेत्रसानें तलवार उपसली, आणि त्या शिपायांतून एकाचा कान कापून टाकिला. मग ख्रीस्तानें त्याचा निषेध करून लढले कीं, “ तुझी तलवार पुनः म्यानांत घाल, जे तलवार घेतात ते तलवारीने नाश पावतील.” आपल्या शिष्यांस तलवार चालविण्यास आज्ञा द्यावी असा त्याचा अर्थ नव्हता.

बा० पण त्यानें तलवार चालविण्यास आज्ञापिलें हें

उघड आहे, कारण त्याने त्यांस वस्त्रे विकून तलवारी विकत घेण्यास सांगितले.

उ० तो कधीं कधीं लाक्षणिक अर्थानें बोलत असे. उदाहरणार्थ—एके प्रसंगीं त्याने आपल्या शिष्यांस सांगितले कीं परोशी लोकांच्या खमिराविषयीं सावध असा. त्याचा अक्षरशः अर्थ समजून त्यांनीं लढले कीं आपल्या संगतीं अन्न न घेतल्यामुळे ख्रीस्त आपला निषेध करीत आहे, व परोशी लोकांच्या हातची भाकर खाण्यास मनाई करीत आहे. त्याच्या बोलण्याचा ते असा अर्थ समजल्यामुळे ख्रीस्तानें त्यांजवर रागें भरून त्यांस अर्थ फोडून सांगितला. तो असा कीं, परोशी लोकांच्या खोऱ्या उपदेशाविषयीं व त्यांच्या ढोंगाविषयीं सावध असा, जसें थोडेसें खमीर पिठामध्ये घातले असतां सर्व पीठ फुगविते, आणि त्याचा गुण पालटते त्याप्रमाणें एक वेळ ढोंग मंडळांत शिरले, तर त्या खमीराप्रमाणें त्याचा परिणाम होतो. ख्रीस्तानें तलवारी विकत घेण्यास सांगितले, यावरून त्यानें तो नियम घालून दिल्या असा अर्थ नव्हे, तर मरून पुन्हां उठेपर्यंत ते संकटांत पडतील व निराश्रित होतील असा होता. तो त्यांच्या बराबर होता तेव्हां ते देशोदेशीं फिरत असतां ख्रीस्तानें आपल्या ईश्वरी शक्तीनें त्यांचें संरक्षण केले, म्हणून त्यांस कशाची न्युनता पडली नाहीं. तो मरून उठेपर्यंत त्यांस कोणाचा आश्रय नव्हता. पेत्रसानें त्याचा अर्थ अक्षरशः समजून त्याच रात्रीं ख्रीस्ताच्या रक्षणार्थ तलवार उपसली. तेव्हां ख्रीस्तानें स्पष्ट सांगितले कीं, पेत्रसाची गैर-

समजूत झाली. तलवार चालविण्यास आज्ञा द्यावी असा त्याचा अर्थ नव्हता. त्याने स्पष्ट सांगितले की, “जे तलवार चालवितात त्यांचा नाश तलवारीने होईल.” दुसरे दिवशीं जेव्हां त्यास पिलातसाकडे नेले, तेव्हां तो म्हणाला, “माझे राज्य या जगांतले नव्हे, जर असते तर माझे चाकर लढण्यास आले असते. आणि मी यहूदी लोकांच्या हस्तगत झालो नसतो.” यावरून त्याच्या बोलण्याचा अर्थ काय आहे हे उघड आहे. आणि इतिहासावरून हे समजते की, ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार तलवारीच्या योगाने झाला नाही.

वा० वाहवा? ख्रिस्ती धर्माचे रक्षण व प्रसार करण्याकरितां तलवार चालविली नाही असे कसे ह्मणतां? रोमी ख्रिस्ती लोकांनीं तर फारच अनर्थ करून दिलहा होता.

(वावा क्रुसेडाविषयीं किंवा दुसरे कशाविषयीं बोलत होते हे माझ्या आतां लक्षांत नाही. त्या दिवसांत निःसंशय पुष्कळांनीं आपलीं वस्त्रे विकून तलवारी विकत घेतल्या आणि त्यांस वाटले कीं असें केल्यानें आली ख्रिस्ताची आज्ञा पाळीत आहो.)

उ० रोमी ख्रिस्ती लोकांनीं काय केले हा आपला वाद नाही, तर ख्रिस्ती शास्त्र याविषयीं काय शिकविते हा आहे. त्यांनीं तलवारीचा फारच उपयोग केला हे मी कबूल करितो, पण तेणेंकरून त्यांनीं ख्रिस्ती धर्माची अवज्ञा केली हे खचित. त्यांच्या या हिंसक कर्माचा दोष उडविण्यास शास्त्रांत कांहीं लेख नाही.

मि. जे. वु. याने कांहीं वेळ भाषण केले आणि दाख-

विलें कीं, ख्रीस्ताचे अंतकाळीं त्याचे शिष्यांची फार थोडी संख्या होती व ते निर्वृळ होते आणि नंतर त्यांनीं तरवा-चारीचा उपयोग न करितां सर्व प्रकारचें दुःख व पाठलाग सहनतेनें सोसिले आणि त्याप्रमाणें, शंकडों वर्षपर्यंत आपला जीव देत आले. तरी ख्रिस्ती धर्म अधिकच पसरत गेला; तो इतका कीं त्याची एक ह्मण पडून गेली आहे ती येणेंप्रमाणें,—“सत्यासाठीं प्राण देणाऱ्याचें रक्त मंडळीचें बीज आहे.”

बा० शिष्यांची थोडी संख्या नव्हती. योहान्न ११.१२ या अध्यायांत वर्णिलें आहे कीं लाजरसाच्या उठण्यावरून पुष्कळांनीं त्यावर (ख्रीस्तावर) विश्वास ठेविला, व सर्व जग त्याकडे लोटलें व त्यास वश झालें.

उ० तें कसेंही असो, परंतु त्याच्या संकटसमयीं त्याज-बरोबर राहण्यास व सर्वासमक्ष त्याचा अंगीकार करण्यास केवळ थोडक्यांसच धैर्य होतें. प्रेषितांवर पवित्र आत्मा उतरण्याचे दिवशीं पुरुष वायका मिळून १२० मनुष्ये होतीं. थोडकीं असोत किंवा पुष्कळ असोत त्यावरून कांहीं विशेष होत नाहीं. हें खचित आहे कीं त्यांनीं तलवार अगदीं चालविली नाहीं, व ख्रीस्तानेही तरवार चालविण्यास त्यांस आज्ञापिलें नाहीं.

मग ख्रीस्त विषयलंपट होता असा दूषणांचा वर्षाव करण्यास वावा प्रवृत्त झाले. देव लज्जाकारक व विषयलंपट आहेत असें वर्णन करण्याची व सृष्टिकर्ता देखील अघोर अनाचारी आहे असें सांगण्याची चाल व अशा गोष्टींत

कांहीं विशेष नाहीं असें ह्मणण्याची चाल हिंदु लोकांत फार आहे; या विषयावर त्यांचें मत आमच्या मताहून फार भिन्न आहे. जो पवित्र, निष्पाप, निष्कलंक आणि पापापासून वेगळा अशास दोष लावणें किती विरूप आहे हें बाबांस समजत नाहीं असें ल्हटलें असतां कांहीं दोष नाहीं.

बा० योहान्न ११.९. या ओवींत सांगितलें आहे कीं “आतां येशूनें मार्था आणि तिची बहीण व लाजरस यांवर प्रीति केली.” हें कुटुंब कोणत्या चालीचें होतें ? मारया ही मार्थाची बहीण होती आणि तिच्याविषयीं लुकाच्या सातव्या अध्यायांत वर्णन केले आहे. त्यावरून समजतें कीं “ती पापी होती.” ती दुष्ट चालीची बाजारमहशूर होती (बावानें तिचा सर्व इतिहास वाचला.) मार्थाची व लाजरसाची बहीण मारया जिच्यावर येशूनें प्रीति केली ती कोणत्या चालीची स्त्री होती हें आत्मास माहित आहे.

उ० ती स्त्री लाजरसाची बहीण होती हें तुम्हास कोणी सांगितलें ?

बा० कां ? योहान्नाच्या बाराव्या अध्यायांत ती गोष्ट लिहिली आहे. तेथें असें सांगितलें आहे कीं ती स्त्री लाजरसाची बहीण होती.

उ० तुमची ही मोठी चुकी आहे. तुम्ही दोन वेगळ्या गोष्टींची भेळमेळ करून टाकिली आहे. ख्रिस्तानें उपदेश करणें सुरू केल्यावर एके प्रसंगीं तो परोशी लोकांसंगतें जेवित असतां एक पापी स्त्री लाजकडे आली आणि अश्रु

गाळून त्याच्या पायांस सुगंध तेल माखूं लागली. ही स्त्री कोण होती हे आह्मास माहित नाही, तिचे नांवही आह्मास माहित नाही, आणि तिजविषयीं लूकाच्या शुभवर्तमानांत मात्र आहे. दुसऱ्या शुभवर्तमानांत दुसरी गोष्ट आहे, ती दोन वर्षांनंतर बेथानी गांवांत शिमोन कोडी याचे घरी घडली. जिनें ख्रीस्ताच्या डोक्यास व पायांस तेल माखिलें ती लाजरसाची बहीण मारया होती. (ही त्यावेळेस सन्मान करण्याची एक चाल होती.) येशूला त्याचेवळीं सन्मान मिळाला असें नव्हे. ख्रीस्त पुढें लवकरच मरणार झणून ही गोष्ट घडली. या गोष्टीचा व शुभवर्तमानांत जी गोष्ट सांगितली तिचा कांहीं संबंध नाही.

बा० या गोष्टी निरनिराळ्या आहेत असें मला वाटत नाही. जी स्त्री पापी होती तीच लाजरसाची बहीण असावी. तिजवर येशूनें प्रीति केली.

उ० ज्या आह्मी इतकीं वर्षे शुभवर्तमानाचा अभ्यास केला त्या आह्मापेक्षां तुम्ही शुभवर्तमान अधिक जाणते आहां असें तुम्हास वाटते काय ? या वावर्तीत जें आह्मी सांगूं तें तुम्ही ऐकून घेतलें पाहिजे हें कोणीही सांगेल. तुम्ही चुकी केली आणि ती आतां पदरीं घेणें तुम्हास भाग आहे. [नंतर ख्रीस्ताच्या दरिद्रीपणाविषयीं वाद चालला.]

बा० आरीमाथाईतील योसेफ ख्रीस्ताचा गुप्तरूपें शिष्य होता. तो मातबर असे, व यहूदा आपल्याबराबर पैशाचें गाठोडें बाळगीत असे, यावरून ख्रीस्तास चांगला आश्रय होता हें सिद्ध. शास्त्र लिहिणारे यांतून कितीएक

मनोवेधक भाषण करण्यांत उत्कृष्ट होते ल्हणून त्यांस जो विषय आवडे तो विषय घेऊन ते लिहीत असत.

लोकांचा मोठा समुच्चय जमला होता. हजारों लोक जमले होते. सर्व लोकांस ऐकूंगे गेले नाहीं ल्हणून सभेची काहींती अव्यवस्था होती.

तारीख २ एप्रिल, सन १८५७.

या तारिखेस समुद्राचे कांठीं गेलों. तेथें हिंदु, पारशी व दुसरे जातींचे श्रोत्यांचा समुदाय जमला आहे. नवीन तारायंत्राची तार सर्व मंडळीच्या डोक्यांवरून पसरलेली मलवार डोंगरावर गेली आहे. सुमारे पांचशें मनुष्ये फार दाटीनें रेंतीवर बसलीं आहेत. बाकीचे लोक त्यांच्या सभोवते दाट रांगेनें उभे आहेत. त्यांच्या पलीकडच्या बाजूस गाड्या (वग्या) उभ्या आहेत असें दृष्टीस पडले.

मि० जे० उ० एकच विषय नेहमीं धरून घोकणी करीत बसूं नका. एक वेळ शंका काढल्यावर व तिची निवृत्ति झाल्यावर त्याच विषयावर पुनःपुनः वादविवाद करण्यांत कांहीं निष्पन्न होत नाहीं.

(बावास जें कांहीं बोलावयाचें होतें त्याची पूर्वीच योजना केली असतां तो विषय सोडण्यास तो खुशी नव्हता.)

बा० मारया आपल्या वारा वर्षांच्या पुत्रास काय ल्हणते तें ऐका. "पहा, तुझा बाप आणि मी दुःखानें शोध

करीत आहों. ” मारयेच्या या बोलण्यावरून दिसते की येशू योसेफाचा पुत्र होता.

उ० येशू हा योसेफाचा मानलेला पुत्र होता. त्याने आपल्या आईस काय उत्तर दिले ?

बा० त्याने आपल्या आईस उत्तर दिले की, “देव माझा बाप आहे” यांत काय आहे ? शास्त्रांत पुष्कळ ठिकाणी नीतिमानांस देवाचे पुत्र हटले आहे. तो योसेफाचा पुत्र नव्हता असे सिद्ध करण्यास कांहीं यांत दिसून येत नाही.

(मग थोड्याच वेळाने ख्रिस्त योसेफाचा पुत्र नव्हता असे सिद्ध करण्यास बावा श्रम घेऊं लागले आणि ह्मणू लागले की, मारयेने तीन महिने यलीसाबेतच्या घरी घालविले.)

उ० आपल्या मनास वाटेल असे सिद्ध करणे अशक्य आहे. तुम्ही मारयेविषयी जरी संशय धरितां व ज्या गोष्टी तुम्हांस अनुकूल वाटतात त्या काढून दाखवितां तरी त्या सिद्ध करूं लागलां असतां, तुमच्याने सिद्ध करवणार नाही, हे तेव्हांच लक्षांत येईल. सारांश, तुम्ही जे कांहीं म्हणतां ते सिद्ध करण्यास ख्रिस्ती धर्मातूनच तुम्हांस आधार काढिला पाहिजे, कारण त्या गोष्टीचे ज्ञान ख्रिस्ती शास्त्रावरूनच होणार आहे, पण त्यामध्ये कांहीं आधार सांपडणार नाही हे खचित.

बावाने अनुवाद २४. १-९. हे वाचले. नंतर तो

बोलला, जीं मनुष्ये जगांत दुष्ट होऊन गेलीं त्या सर्वांपेक्षां ख्रिस्त अधिक दुष्ट होता.

उ० अशा तुमच्या निंदक भाषणाने ख्रिस्ती धर्मास कांहीं धक्का पोहोचेल असें समजूं नका. जेव्हां ख्रिस्त जगांत होता तेव्हां मनुष्ये म्हणत असत कीं त्यास भूत लागलें व तो भूतांचा सोबती आहे. त्या वेळेपासून आजपर्यंत लोक त्याजविरुद्ध बोलतात आणि पुढेही बोलतील. लोकांच्या बोलण्यावरून त्याचा कांहीं अपमान होतो असें नाहीं.

बाबाच्या बोलण्याचा अर्थ तसा नव्हे, असें एक पारशी बोलला.

बा० ख्रिस्ताच्या गुणांविषयीं जें माझे मत आहे तें सिद्ध करण्यास कांहीं कठीण नाहीं. ख्रिस्ताने आपल्या शिष्यांस तलवारी विकत घेण्यास आज्ञापिलें व आणखी तो आपल्याविषयीं असें म्हणतो कीं, मी शांति करण्यास नाहीं तर तलवार चालविण्यास व आग लावण्यास आलों आहे. यावरून उघड आहे कीं, ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार अग्नीने व तलवारीने करण्याचा त्याचा उद्देश होता.

जें मी उत्तर दिल्लें तें येणेंप्रमाणें—सहन करा; वाईटाबद्दल चांगलें करा; शत्रूवर प्रीति करा; जे तुहांनीं द्रोहबुद्धीने वागतात त्यांच्यासाठीं प्रार्थना करा, हे त्याच्या उपदेशाचें लक्षण होतें, व जसा तो उपदेश करीत असे तसा तो वागत असे. तो सर्व शक्तिमान् होता. पण दुसऱ्यांचा नाश त्या शक्तीनें त्यानें केला नाहीं. जशी आंधळ्यांस दृष्टि देण्यास त्यास शक्ति होती, तशी ज्यास दृष्टि

होती त्यास आंधळे करण्याची त्यास शक्ति होती व जशी शरीरसंपत्ति देण्यास त्यास शक्ति होती तशी शत्रूचा नाश करण्याची त्यास शक्ति होती. या दोन्ही कामांत त्यास तीच शक्ति लागली असती. परंतु त्यानें तसें केलें नाहीं. उलटें त्यानें मनुष्याचा द्वेष व कपटभाव सहन केला. त्याचे शिष्य त्याच्या चालीनें चालले. त्यांनीं ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार जुलमानें केला असें एकही उदाहरण सांपडणार नाहीं. सारांश ज्यांस ख्रिस्ती धर्माचें कांहींसें ज्ञान आहे त्यांस माहित आहे कीं ख्रिस्ती धर्म हा जवरी आणि जुलूम यांच्या विरुद्ध आहे. जर आतां कोणी माझे निंदा करितो आणि मी उलटून त्यास मारहाण करितों तर तुम्ही सर्व बोंब मारून उठाल आणि ह्मणाल कीं, मीं ख्रिस्ती धर्माची आज्ञा उल्लंघिली. ख्रिस्तानें पेत्रसाला आज्ञापिलें कीं “तूं आपली तलवार आपल्या ग्यानांत घाल,” आणि पिलातसाला ह्मणाला कीं, “माझे राज्य या जगाचें असतें तर माझे चाकर युद्ध करिते, परंतु माझे राज्य या जगाचें नाहीं.”

बा० जसा प्रसंग पडे तसा तो वागत असे. शिष्यांची टोळी त्यास धरायास आली, तेव्हां त्यांस प्रतिबंध करणें मोठें कठीण होतें, आणि त्याप्रमाणेंच जेव्हां त्यांस पिलातसापुढें आणिलें तेव्हां त्या प्रसंगाप्रमाणें तो वागला.

उ० त्यानें आपल्या शिष्यांस एक नियम घालून दिल्ला तो ऐका, तो पेत्रसास ह्मणाला “जे तलवार चालवितात ते

तलवारीनें नाश पावतील.' 'याचा अर्थ उघड आहे कीं कोणी जुलूम करूं नये. कारण, जुलुमापासून जुलूम उत्पन्न होतो.

बा० ख्रीस्ताचे गुणांविषयीं जें तुम्ही वर्णन करितां, तसे त्याचे गुण नव्हते, हें पुष्कळ प्रमाणांनीं मीं सिद्ध केले. आतां त्याच्या शिष्यांचे गुण कसे होते, हें सांगतों ऐका. ते ढोंगी होते.

उ० यास काय प्रमाण आहे ?

बा० गल. २: ११, १४. या ओव्या वाचून पाहूं या. (सर्व वाचून दाखविल्या) पेत्रस ढोंगी होता हें या ओव्यांवरून उघड दिसते. त्यानें दुसऱ्यास फसविले व आपणही दोषास पात्र झाला. यापेक्षां आणखी काय प्रमाण पाहिजे ? ख्रीस्ताचे प्रेषित ठकवाजी करीत असत. यास प्रमाण शास्त्रांतच आढळते.

उ० पेत्रसानें या बाबदींत निःसंशय मोठी चुकी केली. यहूदी लोकांची मर्जी संपादन करण्यास त्यानें द्वैतभाव मानांत बाळगला, आणि विदेशी ख्रिस्ती लोकांवरान्वर खाणें पिणें वर्ज केलें. परंतु त्या वाक्यांत स्पष्ट सांगितलें आहे कीं सर्व प्रकारचे ढोंगी ख्रिस्ती धर्माचे विपरीत आहेत. त्यांच्या या ढोंगावरून त्यांचा निषेध झाला, व ती गोष्ट दुसऱ्यांनीं करूं नये ह्मणून लिहून ठेविलें आहे. यहूदी लोकांच्या बुद्धीस कोठपर्यंत अनुसरून चालणें योग्य आहे हें पहिल्यानें पेत्रसास समजलें नव्हतें. हिंदुस्थानाच्या दक्षिणेस जे निरनिराळे वर्णांचे हिंदु ख्रिस्ती झाले होते त्यांमध्येही

कांहीं काळपर्यंत द्वैतभाव चालू होता. पण लवकरच लक्षांत आले कीं, त्यांची ही मोठी चुकी होती. आतां सर्व मंडळीचे लोक द्वैतभाव न धरितां परस्परांशीं व्यवहार करूं लागले आहेत. याप्रकारची चुकी पेत्रसानें केली होती खरी, पण ती चुकी लवकरच पदरांत घेऊन वर्ज केली. हें वाक्य ख्रिस्ती धर्माचे विरुद्ध नाही, पण उलटें त्याच्या तरफेनें मोठें सबळ प्रमाण आहे.

बा० प्रेषित कोणत्या चालीचीं मनुष्यें होतीं हें समजण्यास आह्मी फार उत्सुक आहोंत. पेत्रस ठोंगी होता हें आतांच सिद्ध केलें आणि तो कोणत्या चालीचा मनुष्य होता हें पौलही सांगत आहे. आतां पौल कोणत्या चालीचा मनुष्य होता याचा शोध करूं. गल. ३. ७, १४. या ओव्यांत विश्वासाविषयीं पौल आपलें काय मत देतो हें पाहा. (हीं सर्व वाक्यें वाचून दाखविलीं.) या ओव्यांत पौल स्पष्ट सांगतो कीं तारणाचा उपाय केवळ विश्वास आहे. दुसरा उपाय तो कोणताच मानीत नसे. पण याकोवाचें पत्र उघडून पाहा. त्यांत तो याकोव काय सांगतो ? याकोव २. १४-१६ (हीं सर्व वाक्यें वाचून पाहिलीं.) हीं वाक्यें पौलच्या मताशीं अगदीं विपरीत आहेत. कारण त्यांमध्ये स्पष्ट सांगितलें आहे कीं कोणी मनुष्य विश्वासानें तरत नाही. जर याकोवाचें मत खरें लणावें, तर पौलाचें मत खोटें हें सिद्धच. तो खोटा उपदेशक होता यांत संशय नाही.

उ० पूर्वीं एक वेळ याचा अर्थ उलगडून सांगितला.

याकोव लणतो कीं, निर्जीव विश्वासानें कोणी तरत नाहीं. आणि हें उघडच आहे. त्यास प्रीतिरूप विश्वास पाहिजे, असा कीं, मनुष्य तेणेंकरून ईश्वरी सेवेस लागेल. असल्या विश्वासाविषयींचें पौलानें वर्णन केलें आहे. ख्रिस्ती शास्त्राचा सारांश येणेंप्रमाणें आहे.—“ सर्व मानवी जातीनें देवाच्या आज्ञा उल्लंघिल्या आहेत. सर्व पापी आहेत. कोणी नीतिमान् नाहीं. नाहीं, एकही नाहीं.” कोणी मनुष्य कर्ममार्गानें तरणार नाहीं. मनुष्यांचें तारण कर्ममार्गानें व्हावें लणून त्यांनीं आयुष्यभर देवाच्या सर्व आज्ञा पूर्णपणें पाळिल्या पाहिजेत. परंतु असें कोणी मनुष्याच्या हातून आजपर्यंत घडलें नाहीं. तर मग मनुष्य कसा तरेल? ख्रीस्तानें जें मनुष्यासाठीं प्रायश्चित्त केलें त्यावर विश्वास ठेविल्यानें मात्र तो तरेल, त्यानें ख्रीस्तावर मनःपूर्वक विश्वास ठेविला पाहिजे. जर कोणी ख्रीस्तावर विश्वास आहे असें म्हणतो आणि त्याच्या पाउलास पाऊल देऊन चालत नाहीं तर त्याचा विश्वास निर्जीव आहे असें समजावें. तो खरा विश्वास नव्हे. पण ज्याचा त्याजवर विश्वास आहे तो त्याच्या सर्व आज्ञा पाळितो. पौल आणि याकोव यांनीं जें वर्णिलें त्यामध्ये किंचित्ही विपर्यय नाहीं हें सिद्ध.

बा० पण नेमशास्त्राविषयीं पौलाचें लणणें व ख्रीस्ताचें लणणें यांमध्ये मोठा विपर्यय आहे. पौल लणतो कीं, नेमशास्त्राची निष्कृति झाली आहे, आणि हें त्याचें लणणें खरें आहे, कारण कोणी ख्रिस्ती मनुष्य तें शास्त्र मानीत नाहीत, पण ख्रीस्त म्हणतो कीं, आकाश व पृथ्वी टळून

जाईल, पण नियमशास्त्राचा काना किंवा फाटा जाणार नाही. रद्द करण्यास नव्हे, पण पूर्ण करायास मी आलों आहे.

उ० आम्ही नेमशास्त्राचा काना फाटा देखील मानितों आणि जितकें आह्मास पाळण्याचें अवश्य आहे, तितकें आह्मी पाळितों. नेमशास्त्रांतिल कित्येक नेम सर्वकालिक बंधनें होत. ते नियम सर्वदां पाळणें मनुष्याचें कर्तव्य होय, पण कांहीं नियम यहूदी लोकांच्या क्रिया व विधिसंबंधी होते. ते नियम पाळण्यास आह्मी बांधलों नाहीं. देवास योग्य दिसेल तर तो चार दिवसांसाठीं नियम लावून देईल, हें उघड आहे. जेव्हां यहूदी लोक रानांत होते, तेव्हां देवानें आपली भक्ति व्हावी ह्मणून मंडपसंबंधी कांहीं आज्ञा दिल्या होत्या. नंतर जेव्हां त्यांनीं कनान देशांत वसाहत केली, तेव्हां त्यांनीं देवाची भक्ति करण्यास देऊळ बांधिलें, आणि त्या देवळासंबंधी नियम हे मंडपसंबंधी नियमांच्या स्थळीं होते. इस्राएल लोक चाळीस वर्षे भटकत फिरत असतां त्यांना पुष्कळ विधि नियम पाळण्यास आज्ञापिल्ले होते, पण थोडे काळानंतर ते नियम त्यांस पाळण्याची गरज पडली नाहीं. हें एक अल्पकालिक नियमाचें उदाहरण आहे.

मोशानें यहूदी लोकांस सांगितलें कीं मजसारिख्या भविष्यवाद्याची वाट पाहा. तो नवे नियम चालू करील, आणि जेव्हां तो येईल तेव्हां तुम्ही त्याचें ऐका. ख्रीस्त आल्यावर त्यानें सर्व नियम पाळून पूर्ण केले. त्यामध्ये सर्व गोष्टी पूर्ण झाल्या.

नंतर ख्रीस्तानें अंजिराच्या झाडास शापिलें, याविषयावर वावानें वाद पुन्हां उपस्थित केला. पूर्वीप्रमाणेंच याचा अर्थ स्पष्ट करून सांगितला. त्यावेळीं अंजिरांचा ऋतु नव्हता. एप्रिल महिन्यापासून पुढें पुष्कळ महिनेपर्यंत पालेस्तैन देशामध्ये अंजिरास अंजिरें येत नसतात. ती गोष्ट या महिन्यांत घडली. ख्रीस्ताच्या शब्दानें तें झाड जळून गेलें. शब्दानें तें झाड जाळून टाकणें जसें सवघड होतें तसें त्या झाडावर अंजीर उत्पन्न करणें सवघड होतें. या दोन्ही कार्यांस शक्ति सारखीच लागली असती. लूक. १९: ४२ या ओवींत जें सांगितलें आहे त्याचा अर्थ ख्रीस्ताला या रीतीनें दाखविणें योग्य दिसलें. ख्रिस्ती शास्त्राचा खरेपणा यहूदी लोकांचे जगांत पसरण्यावरून सिद्ध होतो. मोशानें याविषयीं १५०० वर्षांपूर्वीं भविष्य कथून ठेविलें होतें.

बा० ख्रीस्त अंतरज्ञानी नव्हता हें अंजिराच्या झाडाखेरीज दुसऱ्या पुष्कळ गोष्टींवरून सिद्ध होतें. जेव्हां त्याचे डोळे पिलातसाच्या घरीं बांधिले, आणि शिपायांनीं आपलीं नांवें जिंकण्यास त्यांस सांगितलें, तेव्हां तो जिंकण्यास असमर्थ होता.

उ० त्यानें त्या वेळीं मौन धरिलें. कारण, त्यानें मौन धरावें असें भविष्य होतें (यशायाचा ५३ वा अध्याय वाचून दाखविला.) ख्रीस्ताची मरणाची वेळ जवळ आली होती, त्याच्या शत्रूंनीं जें त्यास दुःख दिलें तें त्यानें मुकाट्यानें व नम्रतेनें सोसिलें.

एक [तरुण] हिंदु आपली जात सोडून मनीं स्कुलांत

राहण्यास आला होता व पुनः आपल्या ज्ञातिवां-
धवांकडे परत गेला. तो तेथे बावाच्या बाजूस दर्शनीं ब-
सला होता व एक पारशी ख्रिस्ती झाल्यावर पुनः पारशी
धर्मांत मिळाला, असा तेथे माझ्या आढळण्यांत आला.
मग आम्ही चालते झालों. लोकांचा घोळका अपशब्द
करीत आमच्या पाठीमागे लागला. आमच्यांतील एकाचे
नांव घेऊन बीभत्स शिव्या देत होते. (ज्या तरुणाविषयी
वर लिहिलें आहे तो पुढें पश्चात्तापी होऊन ख्रीस्त प्रभूला
शरण आला. हल्लीं तो ख्रिस्ती मंडळींत असून सरकारी
नोकर आहे.—एडीटर.)

तारीख ९ एप्रिल सन १८५७.

या रोजीं सायंकाळीं पांच वाजतां समुद्राचे कांठीं बावा-
वरावर वादविवाद करण्यास गेलों. नित्याप्रमाणें लोकांचा
मोठा समुदाय जमला होता. कित्येकांस आमचें बोलणें ऐकूं
गेलें नसेल.

बा० ख्रिस्ती शास्त्र ईश्वरापासून आहे, व ख्रिस्ती लोक
त्यांतील सर्व आज्ञा पाळण्यास बांधिले आहेत असें ते मानि-
तात हें स्थापित करितां काय ?

उ० होय, मी स्थापित करितों. एथें आपण ख्रिस्ती
धर्मावर वादविवाद करण्याच्या उद्देशानें मिळालों आहों;

त्या धर्माच्या लोकांविषयी वादविवाद करण्यास मिळाली नाही. या प्रकारच्या व त्या प्रकारच्या लोकांविषयी मला बोलण्याची कांहीं गरज नाही. कित्येक आपणास ख्रिस्ती ह्मणवितात पण ते ख्रिस्ती नाहीत, कारण ते ख्रिस्ताच्या आज्ञांप्रमाणे चालत नाहीत. असे लोक निघतील असे ख्रिस्ताने भविष्यही सांगून ठेविले होते.

बा० माथी. ७. २२. येथे असा लेख आढळतो कीं “ जो मला प्रभू प्रभू ह्मणतो तो आकाशाच्या राज्यांत जाणार नाही; पण जो माझ्या आकाशांतिल बापाच्या इच्छेप्रमाणे चालतो तो जाईल. ” यावरून आम्ही समजतो कीं, ख्रिस्तास प्रभू ह्मणणे ही मोठी चुकी आहे. माथी. १९; १६. या ओवीतही पुरावा आहे तो येणेप्रमाणे— कोणी एक मनुष्य ख्रिस्ताकडे येऊन त्यास ह्मणाला, उत्तम गुरु. तेव्हां ख्रिस्ताने त्याचा निषेध करून हटले, तू मला उत्तम कां ह्मणतोस ? देवाशिवाय कोणी उत्तम नाही. माथीचा सातवा अध्याय वाचून पाहा. ख्रिस्ताने आपल्या शिष्यांस म्हटले कीं, “ माझ्या आकाशांतिल बापाच्या इच्छेप्रमाणे चाललां तर मात्र तुम्ही आकाशाच्या राज्यांत जाल. ” पांचव्या अध्यायांत तो सांगतो कीं, नेमशास्त्र रद्द करण्यास नाही, पण पूर्ण करण्यास आलों आहे. आणि आकाश व पृथ्वी लयास जाईपर्यंत नेमशास्त्राचा काना किंवा फाटा जाणार नाही. हे त्याचे बोलणे व वर सांगितलेली गोष्ट एकरूप आहेत. नेमशास्त्र म्हणजे जे नियम मोशाने दिले व त्याच्या पुस्तकांत वर्णिले आहेत ते, असे

सर्व मान्य करितील. ख्रिस्ताचा हा वास्तविक बोध तुम्ही ख्रिस्ती लोक जाणून वुजून अवमानितां.

उ० माथी ७; ११. एथें ख्रिस्त इतकेंच सांगतो कीं नुस्ता तोंडानें दाखविलेला विश्वास तारणास पुरे नाही. त्यास प्रभू प्रभू ह्मटल्या कारणानें त्यानें या मनुष्यास दोष लाविला नाही, पण त्याच्या आज्ञा भंग करून त्यास प्रभू प्रभू ह्मणणें अशा कृत्यास मात्र दोष लाविला. त्याची आज्ञा पाळून त्यास प्रभू प्रभू ह्मणावें अशी त्याची इच्छा आहे. त्याच्या बापाच्या इच्छेप्रमाणें चालणें अवश्यक आहे असें तो २१ व्या ओर्वीत विदित करितो. पण २४ व्या ओर्वीत तो ह्मणतो कीं जो कोणी या माझ्या गोष्टी श्रवण करून त्याप्रमाणें चालतो त्यास मी शाहणा मनुष्य जो खडकावर घर बांधितो त्याची उपमा देईन. यावरून उघड दिसते कीं ख्रिस्ताचें बोलणें व त्याची इच्छा एकरूप आहे.

बा० खरी गोष्ट. मनुष्यांनीं नेमशास्त्र पाळावें इतकेंच मात्र ख्रिस्त शिकवितो. माथी ५ यांत सांगितलें कीं त्यानें जुन्या करारांतून पुष्कळ आज्ञा (नियम) चालू केल्या.

उ० माथीच्या शेवटल्या अध्यायांतील शेवटल्या ओर्वीत ख्रिस्तानें आपल्या शिष्यांस असा हुकूम केला कीं जगांत जाऊन ज्या गोष्टी मीं तुम्हास आज्ञापिल्या त्या सर्व मनुष्यांस शिकवा. एथें मोशाच्या नेमशास्त्राविषयीं कांहीं एक बोलत नाही. ज्या गोष्टी शिष्यांस शिकवावयास आज्ञापिल्या त्या ख्रिस्ताच्याच आज्ञा होत्या. नियम व भविष्यशास्त्र पूर्ण होईपर्यंत त्याचा काना किंवा फाटा जाणार

नाहीं असें ख्रिस्तानें ह्मटलें त्याचा अर्थ येणेंप्रमाणें. नेमशास्त्रांत नीति आणि विधि असे दोन भेद आहेत. नीतिसंबंधी नियम सर्वकाल पाळणें अवश्य आहे, आणि हे नियम पाळण्यास ख्रिस्ती लोक बांधले आहेत असें ते कबूलही करितात. माथीच्या पांचव्या अध्यायांत ख्रिस्तानें या नियमांतून कित्येक सांगितले आहेत. माथी ९. २१, २७, २३, या ओव्यांत ख्रिस्तानें आज्ञापिलें तें आपणास माहितच असेल. तें येणेंप्रमाणें— “तूं चोरी करूं नको, तूं व्यभिचार करूं नको, तूं खोटी शपथ वाहूं नको;” यावरून उघड आहे कीं ख्रिस्त नीतिसंबंधी मात्र नियम चालू करण्याच्या उद्देशांत होता. विधिसंबंधी नियमांविषयीं एक शब्दही सांगत नाहीं. ख्रिस्ताचें मरण, दुःख, वर्तन इत्यादि गोष्टींविषयीं विधिसंबंधी नियमांत सूचना आहेत, व जगांत जो तारणार येणार त्याविषयीं मनुष्यास पूर्वीं बोध करून देण्याची ही एक रीत होती. ख्रिस्त वधस्तंभावर मेल्याकडून ह्या सर्व छायारूप गोष्टी पूर्ण झाल्या, आणि नंतर त्या नियमांत योग्यता व शक्ति कांहीं राहिली नाहीं. मनुष्य पापांत पडल्यावर ईश्वरानें लागलाच अर्पण करण्याचा नियम स्थापन केला ही चाल पुष्कळ राष्ट्रांमध्ये चालू आहे. हिंदु लोकांमध्ये देखील ही चाल आहे. पशूच्या रक्तांत पापहरणाची शक्ति आहे असें नाहीं; तारणार जगांत अवतरणार व तो मनुष्याच्या पापाकरितां स्वजीव अर्पण करणार आहे अशी जी मनुष्याला देवाच्या वचनानें आशा उत्पन्न झाली होती ती जागृत राहावी हाच यज्ञ चालू करण्याचा उद्देश होता, जणून ख्रि-

स्त जेव्हां जगांत आला तेव्हां योहानाने हटले, "पाहा, जगाचे पाप हरण करणारा देवाचा कोकरा." पशु अर्पण करण्याची चाल सर्व राष्ट्रांत चालत आली आहे, पण ती चालू करण्याचे कारण मनुष्यांच्या लक्षांत राहिले नाही. या गोष्टी आणि दुसऱ्या पुष्कळ गोष्टी ख्रीस्ताच्या मरणाकडून पूर्ण झाल्या. यहूदी लोकांनी दुसऱ्या सर्व राष्ट्रांपासून वेगळे असावे ह्मणून त्यांस पुष्कळ नियम लावून दिले होते. परमेश्वराने पाहिले कीं सर्व राष्ट्रे मूर्तिपूजापरायण झालीं ह्मणून त्यानें एक राष्ट्र निवडून घेऊन व तारणारा जगांत येईपर्यंत ते दुसऱ्यां सर्व राष्ट्रांपासून वेगळे राखण्यासाठीं विधिनियम लावून दिले होते. यहूदी लोक जरी सर्व जगांत विखरले आहेत तरी ते आजपर्यंत दुसऱ्या लोकांहून अगदीं भिन्न आहेत. यावरून तो उपाय किती यथायोग्य होता हे दिसते. "आकाश व पृथ्वी लयास जातील; परंतु नियमशास्त्र पूर्ण झाल्यावांचून त्याचा काना किंवा फाटा टळणार नाही." या वाक्याचा अर्थ जो तुम्ही काढितां तो अर्थ ख्रीस्ताच्या मनांत नव्हता हे वरच्या गोष्टीवरून स्पष्ट समजते. तुम्ही ह्मणतां कीं ख्रीस्ताचे शिष्य मोशाचे नियम पाळण्यास बांधले आहेत, पण ख्रीस्त तसें कांहीं ह्मणत नाही. कारण यहूदी लोक रानांत भटकत फिरत होते तेव्हां त्यांस मोशाने पुष्कळ नियम लावून दिले होते. परंतु ते खनानदेशांत गेल्यावर त्या नियमांची कांहीं योग्यता राहिली नाही. मोशाने स्वतः त्या नियमांस मर्यादा केली होती. तो म्हणाला, "ईश्वर मजसारखा एक भविष्यवादी

उत्पन्न करील आणि तुम्ही सर्व त्याच्या गोष्टी ऐकाल.” याप्रमाणेच जेव्हां ख्रिस्ताचे रूपांतर झाले, आणि मोशे तेथे मोठ्या वैभवाने आला तेव्हां आकाशांतून ख्रिस्ताविषयी अशी वाणी झाली कीं, “हा माझा प्रिय पुत्र आहे त्याचे तुम्ही ऐका.”

बा० तू ह्या करूं नको, ही कोणती आज्ञा आहे ?

उ० ही नीतिसंबंधी आज्ञा आहे.

बा० तर तुम्ही ती आज्ञा कां मोडितां ?

उ० कोण मोडितो ?

बा० ख्रिस्ती लोक. कारण ते पशूचा जीव घेतात.

उ० “तू ह्या करूं नको,” म्हणजे मनुष्यांचा प्राण घेऊं नको, असें सांगितलें आहे. पण पशूंचे जीव घेऊं नको असें कोठें सांगितलें नाही.

बा० हें तुमच्या शास्त्रावरूनच सिद्ध होते. लेवी १७.३, ४. एथे काय सांगितलें आहे तें वाचून पाहा. “जो कोणी माणूस, गुरू, किंवा मेंढरुं किंवा शेरडूं छावणींत कापील किंवा छावणीवाहेर कापील, आणि परमेश्वराच्या मंडपासभोर सभामंडपाच्या दारीं परमेश्वराला अर्पण करायस तें आणणार नाही, त्या मनुष्याला हत्येचा दोष लागेल; त्यानें रक्त पाडिलें, यास्तव तो माणूस आपल्या लोकांतून छेदलाच जाईल.” यावरून समजतें कीं जो कोणी बैल किंवा मेंढरुं किंवा शेरडूं याचा वध करील त्याला हत्येचा दोष लागेल. लक्षण तुम्हा सर्व ख्रिस्ती लोकांवर हत्येचा दोष आहे.

उ० अर्पण करण्यासाठीं योजिलेल्या पशूविषयीं ही गोष्ट आहे. ते छावणीच्या बाहेर कापायाचे नव्हते.

बा० पण ते छावणींत किंवा छावणीच्या बाहेरही असोत; ते कापायाचे नाहींत, असें सांगितलें आहे.

उ० खरी गोष्ट, पण अर्पणासाठींच वधलेलीं जनावरें मंडपापुढें आणून अर्पण करण्याचा नियम होता. मंडप देवाची भक्ति करण्याकरितां उभारिला होता. आणि ईश्वराची आज्ञा होती कीं सर्व अर्पणें मंडपापुढें मात्र व्हावीं. तसेंच जेव्हां इस्राएल लोकांनीं खनान देशांत वसाहत केली, तेव्हां यरूशालेमांतील देऊळ अर्पणें वाहाण्यासाठीं पवित्र स्थळ असें देवानें नेमिलें होतें. पण कित्येक लोकांनीं डोंगरावर जाऊन वेदा बांधिल्या, व तेथें अर्पणें वाहिलीं. तर हें देवाच्या आज्ञेविरुद्ध होतें, व तेणेंकरून लोक मूर्तिपूजेच्या मार्गांत शिरले असते. जीं वाक्यें आतां आपण वाचिलींत त्यांत खाण्यासाठीं पशू मारूं नयेत, असें कांहीं सांगितलें नाहीं; ज्यांनीं शास्त्र वाचून पाहिलें आहे त्यांस माहीत आहे कीं भक्षणासाठीं पशू मारण्यास कांहीं मनाई नाहीं.

बा० नीति. २३, २०. “द्राक्षारस पिणाऱ्यांची व ख्यालखुशालीनें मांस खाणारांची संगत धरूं नको.” असें लिहिलें नाहीं काय?

उ० या वाक्यावरून इतकेंच सिद्ध होतें कीं, खादाड व मद्यपी यांची संगत धरूं नये. पण मांस खाण्याची

मनाई केली असें कांहीं सिद्ध होत नाही. (वावा देखील यासंबंधी बोलत असतां यरूशालेमांतील देवळाला अग्नीचे देवालय असें बोलले त्यावरून मि० दादाभाईंनीं त्यांच्या भाषणांतील अयुक्ति दाखविली. कालवृत्तांत. १६. ४० या वाक्यावरून बावांनीं आपलें बोलणें खरें आहे असें प्रतिपादन करण्याचा यत्न केला. परंतु त्या वाक्याचा अर्थ इतकाच आहे कीं अर्पण वाहाण्याची चाल असे, व त्या-करितां विस्तवाचा उपयोग करीत असत.)

दयासनावर देवाचें गौरव दिसत असे यावर वादविवाद चालू झाला.

बा० ही गोष्ट देवाच्या आत्मस्वरूपाशीं विसंगत आहे.

उ० असें जर आहे तर देवाची आत्मस्वरूपतेनें त्याच्या गुणाला न्यूनता आणिते आणि दर्शन देण्याची शक्ति जी क्षुल्लक प्राण्यांस आहे ती देखील देवाच्या अंगीं नाही असें सिद्ध होतें. योहान्न. ४. २१, एथें ख्रिस्त व शमरोनी बाई यांजमध्ये जें संभाषण झालें, त्यावरून सिद्ध होतें कीं, यहूदी धर्माचा उद्देश पूर्ण होऊन अशी वेळ येणार कीं, मनुष्य देवाची भक्ति सर्व ठिकाणीं करूं लागतील असा येशूचा समज व हेतुही होता.

बा० हे वाक्य मला अगदीं मान्य नाही.

उ० खरी गोष्ट. जें वाक्य तुम्हास मोडून काढतें तें तुम्ही अमान्य करालच. ही वादविवाद करण्याची तुमची कशी चाल आहे कोण. जाणें.

बा० ख्रीस्तानें वाईट ख्रीशीं संभाषण केलें हें कसें ?

उ० (वावांनीं ख्रीस्ताच्या चालीविषयीं आणखी पुष्कळ पारायण केलें याविषयीं मीं पूर्वीं सांगितलेंच आहे. पुनः सांगण्याचें अगत्य दिसत नाहीं.) अशीं वाईट दूषणें लावल्यानें हेंच सिद्ध होतें कीं, प्रतिपक्षी निष्कपटानें व मनाच्या खात्रीनें बोलत नाहीं. जो कोणो मनोभावे व निष्कपटपणे ख्रिस्ती धर्माचा शोध करील त्यास ख्रीस्ताविषयीं अशा कल्पना मनांत आणण्यास कांहीं आधार सांपडणार नाहीं. कदाचित् आपल्या संगतीसोबत्यांची मर्जी संपादन करण्याकरितां वावा असें बोलत असतील. हीं दूषणें ख्रीस्तास न लागतां त्यांचीं त्यांसच लागतात असें लक्ष्यावांचून माझ्यानें राहवेना.

मात्थी २२. ३५-४०. यावरून दिसते कीं, सर्व नेमशास्त्र व भविष्यशास्त्र यांचा सारांश दोन आज्ञांमध्ये आहे. पहिली, तूं देवावर आपल्या सर्व अंतःकरणानें प्रीति कर. दुसरी, जशी आपणावर तशी आपल्या शेजाऱ्यावर प्रीति कर.

बा० डुकराचें मांस खाण्याची मनाई असतां ख्रिस्ती लोक हा नियम कां पाळीत नाहींत ?

उ० देवाचें राज्य खाण्यापिण्यांत नाहीं, पण पवित्र आत्म्याकडून पवित्रता, शांति व आनंद यांमध्ये आहे.

मि० स. प. यानें (दानियल ९. २४, २७) या ओव्या वाचून दाखविल्या, व अर्थ उलगडून सांगितला.

मशीहा जन्मल्यावर व मरण पावल्यावर सर्व अर्पणें वंद
व्हावयाचीं असें भविष्य कथिलें आहे.

मि. बो० वर्षांतून तीन वेळां सण पाळायस यहूदी
लोकांस आज्ञापिलें होतें; पण भविष्यवादानें स्पष्ट सांगितलें
होतें कीं, एक वेळ येणार आहे. त्या वेळेस खऱ्या धर्माचीं
आशीर्वचनें सर्व राष्ट्रांस कळविण्यांत येतील. यहूदी लोकांस
जी धर्माची पद्धति लावून दिली होती ती सर्व लोकांनीं
चालवाची, हें अगदीं अशक्य होतें. कारण वर्षांतून तीन
वेळां जगांतिल सर्व देशच्या लोकांनीं यरुशलेमांत जाऊन
भक्ति करावी हें कठीण पडलें असतें. यहूदी सर्व जगांत
पसरतील असें भविष्यही मोशानें सांगितलें होतें. यावरून
स्पष्ट समजतें कीं, ते विधि नियम चालणारे नव्हते. आणखी
यरुशलेम शहराचा व त्यांतिल देवळाचा नाश झाला होता,
व यहूदी लोक हजारों वर्षे विधिरहित होते. (या गोष्टी
ख्रीस्तानें तपशीलवार सांगितल्या होत्या.)

वा० ख्रीस्तानें स्वतः ते नियम पाळिले व त्याविषयीं तो
आवेशीही होता; हें व्यापारी व सराफ यांस देवळांतून हा-
कून दिलें यावरून समजतें. योहान्न २. १५.

उ० ख्रीस्त मरेपर्यंत नवा करार चालू झाला नव्हता व
चालू झालाही नसतां, ख्रीस्त वधस्तंभावर मोठ्यानें ओरडून
ह्मणाला, आतां पूर्ण झालें.

मि. जे. उ० यांनीं ह्या विषयावर बराच वादविवाद
केला. आत्मी घरीं जात असतां वंडाळी करणारे लोक बरेच

दूर आमचा पाठलाग करीत आले. असे लोक फार दिवस माझ्या दृष्टीस पडले नव्हते. हलालखोर, डुकरखाज, वाटे आणि याप्रमाणे दुसऱ्या पुष्कळ अपशब्दांचा वर्धाव करून दिल्या, त्यांनीं आरोळ्या ठोकिल्या, दगडमातीचा वर्धाव केला; एकच गर्दी करून दिली. त्यांच्यांनीं करवेल तितकें करण्यास इच्छिलें. बहुतकरून आमच्यांतील एकावर वैरभाव होता, असें दिसलें. आम्ही सत्य प्रसिद्ध करितो ह्मणून मनुष्याचा वैरभाव चेततो यांत कांहीं संशय नाही. खोस्तही ह्मणतो कीं, माझ्या नांवानें सर्व लोक तुमचा द्वेष करतील. जेणेंकरून मनुष्याचा राग पेटेल व आपली वर्तणूक त्यांस निंदात्मक वाटूं लागेल; असें वर्ज करणें मोठें अशक्य आहे. जर दुःख सोसणें प्राप्त पडेल तर सोसावें. आपल्या मनाचें समाधान असें करावें कीं दुःख आपल्या मगरूमुळे किंवा उतावळीमुळे आपण सोसितो असें नव्हे, तर खरेपणामुळे सोसतो. असें करणें किती कठीण आहे हे मी आपल्या अनुभवानें जाणतो.

ता० १६, एप्रिल; १८५७.

आज तारखेस गेल्या बृहस्पतवारीं दुष्ट लोकांनीं दंगा केला याविषयीं व वावाविषयीं ज्या गोष्टी बोलण्यांत आल्या होत्या, त्यांविषयीं वावांनीं बोलणें चालू केलें. मग देवाकडे जाण्याच्या मार्गाविषयीं बोलणें चालविलें.

वा० देवाकडे जाण्यास मध्यस्थाची (सद्गुरूची) गरज नाही. मध्यस्थाशिवाय आपल्या गरजा ईश्वरास कळविण्यास कांहीं अडचण नाही. मध्यस्थाची गरज आहे असें म्हणणे ही ख्रिस्ती धर्माची एक मोठी चूक आहे. अणखी देव निराकार आहे असें म्हणतां आणि त्यानें रूप धारण केले असेही म्हणतां, ही एक दुसरी मोठी चूक आहे.

उ० गेल्या वेळेस ज्या गोष्टी झाल्या त्यांविषयीं आम्ही कांहीं गाऱ्हाणे करित नाहीं, व तुम्हावरही कांहीं दोष ठेवीत नाहीं. जी गोष्ट कित्येक वर्षांमागे घडली ती पुनः घडेल असें अनुमान मात्र मो करितों. पुष्कळ दिवस या स्थळां आम्ही वादविवाद केला, परंतु लोकांनीं कळा व जुलूम करून आम्हास वाद करणे सोडून देणे प्राप्त केले.

मध्यस्थाची गरज नाही असें तुमचें म्हणणे ऐकून मला तर मोठें आश्चर्य वाटते. कारण धर्माचें एक मूलतत्व असें आहे कीं कोणो तरी मध्यस्थ असणे आवश्यक आहे—यासाठीं कीं पाप्यानें असंतुष्ट झालेल्या देवाकडे पूर्ण भरवशानें जावें. तुम्हास माहित आहे कीं देव पवित्र आहे. आणि त्यानें उत्पन्न केलेले प्राणी पवित्र असावे अशी त्याची इच्छा आहे. आम्ही त्याच्या सेवेत तत्पर असावे. मनापासून त्याजवर सर्वदां प्रीति करावी. आपल्या इच्छा त्याच्या स्वाधीन ठेवाव्या. जशी आपल्यावर तशी आपल्या बांधवांवर निष्कपटपणे, स्वार्थबुद्धि न धरितां, लोभ न करितां आणि न ठकवितां प्रीति करावी, आणि दुसऱ्याचें कल्याण करण्याची इच्छा बाळगावी; असें ईश्वरानें नेमिलें आहे. असे

जर आम्ही वागलों असतो, तर मध्यस्थाची गरज लागली नसती, पण आम्ही असे वागलों नाहीं. सर्व मानवी जातीने देवाचा त्याग केला आहे; त्याच्या आज्ञा उल्लंघिल्या आहेत; त्याचा अधिकार अवमानिला आहे; आत्मी स्वार्थ-बुद्धि, द्वेषभाव, कपट, खोटेपणा, आणि सर्व प्रकारची दुष्टाई यांच्या स्वाधीन झाली आहेत. असे मनुष्याचे मन भ्रष्ट झालेले असून जर परमेश्वर त्याच्या पापाचे प्रायश्चित्त केल्याशिवाय व न्याय भरून घेतल्याशिवाय पाप्यांची प्रार्थना ऐकेल तर हा मोठा चमत्कार समजला पाहिजे. जर ईश्वर सद्गुरुशिवाय मनुष्यांचा अंगीकार करील तर त्याच्या गुणांस काळोखी येईल, व पाप अघोर न दिसतां, हलकें दिसेल. जर ईश्वर पाप्यांस अंगीकारितो, तर पाप मोठें वाईट आहे असें दाखवून व पाप्याच्या मनांत पापाचा द्वेष उत्पन्न करून त्यांस अंगीकारील. मध्यस्थ असण्याची फार गरज आहे, व येशू ख्रीस्तासारख्या मध्यस्थाची गरज असावी. कारण त्याच्या अंगी देवपण व मनुष्यपण असे दोन स्वभाव होते. त्यानें मनुष्यदेह धारण केला, यासाठीं कीं आत्मी जे नियम तोडिले ते त्यानें आत्मात्रदल पाळावेत, धर्मनिष्ठेचा योग्य किता घालून द्यावा, आणि आमच्या पापाचे प्रायश्चित्त करावे. असा तारणारा (मध्यस्थ) जगांत येऊन मरेल असें भविष्यही सांगितले होते. आणि जेव्हां त्यानें जगांत प्रवेश केला, तेव्हां त्यानें आपल्या शिष्यांस निवेदन केले कीं, पाप्यांची खंडणी भरून देण्यास मीं जगवास केला आहे. त्यानें मनुष्यांचा दंड योग्य वेळेस भरून दिव्हा

ष मरून उठल्यावर आपल्या शिष्यांस त्याने आज्ञापिले कीं तुम्ही सर्व जगांत जाऊन उपदेश करा. तो दयासनाजवळ आमच्यासाठीं वकिली करण्याकरितां आकाशांत गेला आहे. जे कोणी आपले पाप पदरीं घेऊन ख्रीस्ताच्या पुण्यावर भरंवसा ठेवितात, त्यांची प्रार्थना ईश्वराने ऐकावी हे योग्य आहे. दुसऱ्या कोणत्याही रीतीने न्यायी ईश्वर मनुष्याची प्रार्थना ऐकेल अशी कल्पना करवत नाहीं.

बा० तुम्ही ह्मणतां कीं ख्रीस्त शरीरासुद्धां आकाशांत गेला, आणि तो तेथे मानवीरूपाने राहतो आहे. ख्रीस्त पुनः उठल्यावर आपल्या शिष्यांस ह्मणतो, “माझे हात व माझे पाय पाहा कीं मी स्वतां आहे, मला चांपसून पाहा. कां कीं मला मांस व हाडे आहेत ह्मणून पाहतां, तशीं आत्म्याला नाहीत.” लू. २४. ३९. १ करं. १५. ५० या वाक्यांत सांगितले कीं, “अहो भावांनो, मी असैं ह्मणतो कीं मांस व रक्त हीं देवाच्या राज्याचे वतन पावण्यास शक्तिमान नाहीत; आणि नासकेपणाला अविनाशीपणाचा वांटा भिळत नाहीं.” या दोन्ही गोष्टींमध्ये मोठें विपर्यय आहे.

उ० १ करं. १५; ५१. ही ओवी वाचून पाहूं तींत लिहिले आहे कीं “आत्मी सर्व पालटूं.” ह्मणजे जे विश्वास ठेवितात त्यांच्या शरीराचा पालट होऊन ते अविनाशी होईल. रक्त आणि मांस ह्मणजे नाशवंत शरीर. ईश्वर भक्ताचे शरीर आकाशांत विनाशी होणार नाहीं, तर अविनाशी व तेजोमय होईल. जुन्या करारावरूनही

असें समजतें कीं हनोख व एलिया सदेह आकाशांत गेले, ते मेले नाहींत, पण त्यांच्या शरीरांचा पालट झाला. त्याप्रमाणें ख्रीस्ताच्या शरीराचा पालट झाला आहे. डोंगरावर ख्रीस्ताचें रूपांतर झालें त्यावेळीं काय घडलें हें लक्षांत आणा. त्याचें शरीर एका क्षणांत पालटलें आणि सूर्याप्रमाणें तेजोमय व लखलखीत झालें यावरून शिष्यांस सुचविलें कीं ख्रीस्त पुनः आकाशांत गेल्यावर त्याचें रूप पालटेल व तेजोमय होईल.

बा० ख्रीस्तास पृथ्वीवर जें शरीर होतें त्याचें काय झालें ?

उ० तें आकाशांत गेलें.

बा० पण मांस व रक्त आकाशाचें वतन पावत नाहीं.

उ० खरें. पण आकाशांत जातांना त्याचें रूप पालटलें.

बा० त्याचें रूप कसें झालें ?

उ० आमच्यानें सांगवत नाहीं.

बा० तर मग तुह्मी कशाची भक्ति करितां, हें तुह्मास माहीत नाहीं.

उ० आह्मी ख्रीस्ताच्या शरीराची भक्ति करीत नाहीं. पण ख्रीस्ताची भक्ति करितों. त्यास तेजोमय आणि अविनाशी शरीर आहे. शेवटल्या दिवशीं त्याचें शिष्य त्यासारिखे होतील.

बा० सर्व लोक पुनः उठतील ?

उ० होय.

बा० तेजोमय, लखलखीत, व अमर शरीरें सर्वास मिळतील काय ?

उ० जे ख्रीस्तावर विश्वास ठेवितात त्यांस मात्र लखलखीत शरीरें मिळतील.

बा० १ करं. १५ यावरून दिसतें कीं सर्व प्राण्यांचीं शरीरें पुनः उठतील.

उ० असें कोठें सांगितलें आहे ?

बा० ३९ या ओवींत सांगितलें आहे. “अवघे देह एकसारिखेच नाहींत. तर मनुष्याचा देह निराळा, पशूचा देह निराळा, व माशाचा निराळा, व पांखराचा निराळा आहे.”

उ० हे सर्व प्राणी पुनः उठतील, असें प्रेषित सांगत नाहीं. इतकेंच सांगतो कीं, देवानें जे सर्व प्राणी पृथ्वीवर उत्पन्न केले त्यांमध्ये, व सूर्य, चंद्र आणि तारे यांमध्ये व आकाशातील शरीरें आणि पृथ्वीतील शरीरें यांमध्ये जसा भेद आहे; त्याप्रमाणें आकाशांत खंडून घेतलेल्याच्या गौरवांत भेद होईल. एकापेक्षां दुसऱ्याचें तेज ज्यास्ती होईल.

बा० ज्या वेळीं ख्रीस्ताचा बाप्तिस्मा झाला त्या वेळीं देवाचा पवित्र आत्मा त्याजवर उतरला, आणि मग देवाची वाणी झाली कीं, “हा माझा प्रिय पुत्र आहे.” रोम. ८. १४. या ओवींत आणखी असें सांगितलें आहे कीं,

“ ज्या कोणास देवाचा आत्मा चालवितो तेच देवाचे पुत्र आहेत. ” पण ख्रिस्तास तर त्याचे वाप्तिस्म्याचे वेळीं पवित्र आत्मा मिळाला, आणि मग त्यास देवाचा पुत्र असें लहटले. यावरून त्यास तो जन्मापासून देवाचा पुत्र आहे, असें लक्षणें ही मोठी चूक आहे.

उ० अशी गोष्ट होणें नाहीं. तो प्रारंभापासून देवाचा पुत्र होता.

बा० तर मग त्याचा वाप्तिस्मा होईपर्यंत त्यास पवित्र आत्मा मिळाला नाहीं, ही गोष्ट कशी ?

उ० तो पवित्र आत्म्यावांचून कधीं नव्हता. परंतु यशायानें (अ. ६१) भविष्य सांगितलें होतें कीं, पवित्र आत्मा त्याजवर उतरेल आणि उपदेश करण्यासाठीं त्याला अभिषेक करील. तो आपलें कर्तव्यकर्म करित तीस वर्षे अप्रसिद्ध राहिला. जेव्हां त्याची उपदेश करण्याची वेळ आली तेव्हां प्रसिद्धपणें वापानें लोकांस हा माझा पुत्र अशी साक्ष द्यावी व देवाचा आत्मा त्यास मिळाला असें प्रसिद्ध प्रमाण पटवावें हें अवश्य होतें. ख्रिस्ती लोक पवित्र आत्मा मिळावा लक्षण प्रार्थना करितात, यावरून त्यांस पवित्र आत्मा मिळाला नाहीं, असें कांहीं होत नाहीं; त्याप्रमाणें ख्रिस्तास त्याच्या वाप्तिस्म्याच्या वेळीं पवित्र आत्मा मिळाला यावरून त्यास पूर्वीं पवित्र आत्मा नव्हता असें कांहीं सिद्ध होत नाहीं. तो कांहीं विशेष काम लक्षणजे उपदेश करण्याचें काम करण्यास प्रवृत्त होणार होता लक्षण पवित्र आत्म्यानें त्या वेळीं त्याचा अभिषेक करणें हें अवश्य

होते. ज्या अर्थाने ख्रिस्ती लोक देवाचे पुत्र आहेत त्याच अर्थाने ख्रिस्त देवाचा पुत्र नव्हता.

बा० पण जेव्हां त्यांचे वय बारा वर्षांचे होते, तेव्हां तो उपदेश करित व अर्थ सांगत असे, असा शास्त्रलेख आहे.

उ० असे कोठे नाही. इतकेच सांगितले आहे की तो देवळांत पंडितांचे भाषण श्रवण करित व त्यांस प्रश्न करित असे.

बा० ख्रिस्त आपल्यास मनुष्याचा पुत्र ह्मणत असे. जेव्हां यहूदा त्यास धरावयास आला, तेव्हां तो त्यास ह्मणाला, "तू चुंबन घेऊन मनुष्याच्या पुत्रास परस्वाधीन करितोस काय ?"

उ० त्याच प्रसंगी तो असे बोलला, असे नव्हे. शेकडों प्रसंगी त्याने आपणास मनुष्याचा पुत्र ह्मटले आणि असे ह्मणण्याची चाल त्याची असे. मनुष्याचा व देवाचा पुत्र त्यास ह्मणणे यथायोग्य होते. कारण तो अवतारी पुरुष होता. त्याच्यामध्ये मानवी व दैवी असे दोन गुण होते.

बा० ख्रिस्ती शास्त्रांत सांगितले आहे की त्यास पापरूप स्वभाव होता.

उ० असे कांहीं सांगितले नाही.

बा० तो पापी मनुष्याप्रमाणे होता असे रोमकरांच्या पत्रांत सांगितले आहे.

उ० ख्रीस्त पापी मनुष्याच्या प्रतिमेने ज्ञाला, हणजे मनुष्याचे धर्म व रूप त्याने धारण केले, व त्याप्रमाणे त्याची परीक्षा होत असे. वाहेरून तो दुसऱ्या मनुष्यासारिखा दिसला पण त्याच्या अंगी पाप नव्हते.

बा० लेवी. १२. यावरून सिद्ध होते कीं, यहूदी नियमाप्रमाणे ख्रीस्त जन्मल्यावर त्याची आई मारया चाळीस दिवस अपवित्र असावी, आणि हणून ख्रीस्तही अपवित्र असावा हे सिद्ध.

उ० तो नियम केवळ क्रियेसंबंधी होता. त्याच्या गुणांचा एथे कांहीं संबंध लागत नाही.

बा० ख्रीस्ताच्या दोन वंशावळ्यांमध्ये मोठा भेद आहे, हे कसे ?

उ० एक वंशावळी मारयेकडून होती व दुसरी योसेफाकडून होती. जरी स्त्रियांकडून वंशावळी मोजण्याची चाल यहूदी लोकांमध्ये होती तरी त्यांचे नांव यादींत घालीत नसत, या कारणाने मारयेचे नांव यादींत नव्हते. जेव्हां कोणी मनुष्य कन्येवांचून दुसरें पुरुष संतान न होतां मेरे, व त्याची मालमत्ता त्याचे कन्येच्या पतीस मिळे तेव्हां त्याच्या कन्येचे नांव यादींत घालीत नसत, पण त्याच्या जांवयाचे नांव घालीत असत. (गणना. ३२. ४१. जेर यहूदाच्या कुळांतला असतां त्यास मनश्शाचा पुत्र हणत कारण त्याच्या आज्याच्या लग्नावरून दोन वंशावळींचें मिश्रण झालें होतें.) बावास ज्या शंका हणून वाटतात त्या शंकाच

शुभवर्तमानाच्या सत्यतेचीं सवळ प्रमाणें आहेत. पेली साहेबाचा ग्रंथ वाचून पाहावा, ह्मणजे हीं प्रमाणें किती सवळ आहेत हे तेव्हांच लक्षांत येईल. शुभवर्तमानांत या प्रकारचे जे भेद दिसतात, त्यांवरून हजारों लोकांनीं ख्रिस्ती धर्म अंगिकारिला. अणखी त्यावरून असें सिद्ध होते कीं शुभवर्तमानकर्त्यांनीं एकचित्त व एकमत होऊन शुभवर्तमान लिहिले नाहीं. पण ते लेख निरनिराळ्या ठिकाणीं व निरनिराळ्या प्रसंगीं लिहिले असावेत.

बा० लूका. २. ४८. मारया ह्मणते, “ पाहा, तुझा बाप आणि मी कष्टी होऊन तुझा शोध करीत आलों.” यावरून योसेफ त्याचा बाप होता हे सिद्ध.

उ० ख्रिस्त योसेफाचा मानलेला पुत्र होता.

बा० असें कोठें सांगितलें आहे ?

ठ० ज्या गोष्टी त्याजविषयीं वर्णिल्या आहेत त्यांवरून स्पष्ट समजतें. तो योसेफाचा पुत्र असा वाढला. व लोकही त्यास योसेफाचा पुत्र मानीत असत. तो पुत्राप्रमाणें आपल्या बापाच्या स्वाधीन होता. लूका आपल्या बोलण्याचा जो अर्थ सांगतो, तो तुम्ही कां मान्य करीत नाहीं ? ख्रिस्ताचा जन्म कसा झाला याविषयीं तो पहिल्या अध्यायांत वर्णन करीत आहे. त्यांत सांगितलें आहे कीं त्यास (ख्रिस्तास) जगांतिल बाप नव्हता; दुसऱ्या अध्यायांत सांगितलें आहे कीं मारया आणि योसेफ त्याचे आईबाप होते; आणि तिसऱ्या अध्यायांत सांगितलें कीं येशू हा योसेफाचा मानलेला पुत्र होता. हीं वाक्ये परस्परांचा अर्थ उघड करून दा-

खावितात. जेव्हां तुम्ही दुसरा अध्याय वाचितां तेव्हां पहिल्या अध्यायांत काय सांगितलें आहे तें लक्षांत ठेवात ना. मग तुमच्या मनांत त्याविषयी कांहीं शंका उत्पन्न होणार नाही.

बाबांनीं ज्या शंका काढिल्या होत्या त्याच ते गळा ताणून पुनः पुनः बोलू लागले; जसें जणू आह्मी एकाचेंही उत्तर दिलें नव्हतें. आह्मी बोलू लागलों असतां आमच्या बोलण्याकडे लक्ष न दिल्यासारखें करू लागले. मिशनरी व एतद्देशीय ख्रिस्ती लोकांवर दुर्भाषणांचा वर्षाव करून सोडला.

ता० २३ एप्रिल, सन १८५७.

नेहमींप्रमाणें आज समुद्राचे कांठीं लोकांचा मोठा समुदाय मिळाला होता. पारशी, हिंदु, मुसलमान आणि सर्व जातींचे मिळून सुमारे दोन हजार लोक जमले होते.

बा० जुना करार व नवा करार दोन्ही तुम्ही मानितां काय ?

उ० आह्मी दोन्ही मानितों. हे दोन्ही करार देवाचे आहेत.

बा० ख्रिस्त यहूदी लोकांस हणाला, “जर तुम्ही मोशावर विश्वास ठेवितां तर मजवरही विश्वास ठेवाल, कारण

मोशानें मजविषयीं साक्ष दिव्ही आहे. " मोशानें ख्रीस्ताचें नांव कोठें विदित केलें काय ?

उ० ख्रीस्त हें नांव मोशाच्या लेखांत कोठें सांपडणार नाहीं, पण मोशानें ख्रीस्ताविषयीं साक्ष दिली, यांत कांहीं संशय नाहीं. तारणारा जगांत येणार याविषयीं त्यानें सांगितलें होतें. त्याच्या लेखांत मशीहाविषयीं पुष्कळ भविष्ये आहेत.

बा० प्रेषि. अ. ३. यांत पेत्रसानें मोशाचें वाक्य उतरून घेतलें आहे तें येणेंप्रमाणें;— तुमचा प्रभु देव तुम्हासाठीं मज सारखा एक भविष्यवादी उत्पन्न करील; तुम्ही त्याच्या सर्व गोष्टी ऐका. पण अनु. १८. २० एथें असें सांगितलें आहे कीं, " परंतु कोणी भविष्यवादी धिटार्ई करून जी गोष्ट बोलायास ग्यां त्याला आज्ञा दिली नाहीं, ती माझ्या नामानें बोलेल, किंवा दुसऱ्या देवांच्या नांवानें बोलेल, तर तो भविष्यवादी मरावा," ह्मणजे जो कोणी भविष्यवादी देवाचें ज्ञान शिकवील त्याचें मात्र यहूदी लोकांनीं ऐकावें. पण जो कोणी विपरीत ज्ञान शिकवील त्यास त्यांनीं जिवें मारावें. आणि ह्मणूनच ख्रीस्त ह्मणाला, "मी नेमशास्त्र रद्द करायास नाहीं, परंतु पूर्ण करायास आलों आहे." मोशानें देवाचें ज्ञान शिकविलें आणि जो भविष्यवादी मोशाप्रमाणें शिकवील, त्याचा मान सत्कार करावा. पण ख्रीस्त मोशाच्या विरुद्ध शिकवीत असे ह्मणून त्याचें ऐकावें हें योग्य नव्हतें, व तो नियमाप्रमाणें मारला गेला हेंही यथायोग्य होतें.

उ० यहूदी लोकांचा नियम असा होता कीं कोणो भविष्यवादी जी गोष्ट देवानें त्यास बोलण्यास आज्ञापिली नाहीं ती गोष्ट जर तो शिकवील तर तो मरावा. मोशाच्या नियमांहून ख्रीस्तानें वेगळे नियम चालू केले, लक्षणून त्यानें ते नियम मोडिले, असें तुह्यास वाटतें; पण ही मोठी चूक आहे. कारण मोशानें वदुसऱ्या सर्व भविष्यवाद्यांनीं तारणारा जगवास करणार अशी साक्ष देऊन म्हटलें कीं आम्हापेक्षां तो थोर होणार, व तो येईपर्यंत ते नियम मात्र चालणार, असें ते समजत असत. हें सिद्ध करणें कांहीं दुर्घट नाहीं. देवानें आब्राहामास वचन दिलें होतें, तें मोशानें लिहून ठेविलें आहे, तें असें कीं त्याच्या संतानामध्ये पृथ्वीचीं सर्व राष्ट्रे अशीर्वाद पावतील; हें वचन मशिहाविषयीं होतें. तो (मशिहा) आब्राहामाच्या कुळांत जन्मणार आणि त्याकडून खऱ्या धर्माचें आशीर्वचन सर्व जगांत प्रसिद्ध होणार होतें. या वचनावरून दोन गोष्टी दिसून येतात. पहिली ईश्वरानें जो धर्म यहूदी लोकांस दिला होता, तो आब्राहामापासून ख्रीस्त येईपर्यंत चालायाचा होता. दुसरी, ख्रीस्ताकडून उद्धार होण्याचा होता. गीतांमध्ये दावीद नेहमीं लक्षणतो कीं अशी वेळ येत आहे कीं, त्या वेळीं मनुष्य खऱ्या देवास जाणून त्याची भक्ति करूं लागतील व देवाच्या मंडळीस चोंहीं देशांतिल लोक येऊन मिळतील. यावरून उघड आहे कीं जर मोशाचे करार आजपर्यंत चालू असते, तर हीं भविष्ये पूर्ण झालीं नसतीं. आणखी अर्पण वाहण्याची केवळ एकच जागा नेमिली होती.

आणि देवाच्या लोकांनीं यरूशलेमांत जाऊन वर्षातून तीन वेळां सण पाळायचा होता. यहूदी लोकांनीं दुसऱ्या लोकांपासून वेगळें दिसावें ह्मणून मोशाचे नियम ह्मणजे विधिसंबंधी नियम दिले होते. तुमच्या विधिनियमानें तुम्ही किती पृथक दिसतां हें तुम्हांस माहित आहे. याप्रमाणें मशिहा येईपर्यंत यहूदी लोक पृथक राहिले. तो म्हणाला, “नेमशास्त्र पूर्ण होईपर्यंत त्याचा काना किंवा फाटा टळून जाणार नाहीं.” नीतिसंबंधी नियम मात्र सर्वकाळ चालणारे आहेत, विधिसंबंधी नियम ख्रीस्तानें पाळून पूर्ण केले. भविष्य सांगितल्याप्रमाणें पापी माणसांसाठीं वधस्तंभावर अर्पण करून, सर्व राष्ट्रांच्या पापासाठीं त्यानें प्रायश्चित्त केले.

बा० परंतु ख्रीस्त स्पष्ट सांगतो कीं, “या लहान आज्ञांतील एक आज्ञा जो कोणी मोडेल तो आकाशाच्या राज्यांत लहान लहटला जाईल.” ह्या कोणत्या आज्ञा आहेत ?

उ० ख्रीस्त स्वतः ह्मणतो कीं, “तूं हत्या करूं नको, तूं जारकर्म करूं नको, व तूं शपथ वाहूं नको.” २१. २७, ३३.

बा० ख्रीस्त ह्मणतो कीं, “नेमशास्त्राचा एक काना किंवा फाटा टळून जाणार नाहीं.” हा मोशेचा नियम आहे. तुम्ही तो पाळित नाहीं. त्याच्या आज्ञा ख्रीस्त पाळण्यास सांगतो त्या तुम्ही उलंघिता.

उ० ज्या आज्ञा पाळण्यास आम्ही बांधलो आहोत त्या

आह्मी पाळितों. विधिसंबंधी नियम यहूदी लोकांस मात्र दिल्ले होते; ख्रिस्ती लोकांस दिल्ले नाहींत.

बा० याकोव २. १०. याकोव एथें असें सांगतो कीं, “जो कोणी संपूर्ण नेमशास्त्र पाळून केवळ एका गोष्टी-विषयीं चुकतो तो सर्वाविषयीं दोषी आहे, कां कीं ज्यानें सांगितलें कीं, व्यभिचार करूं नको, त्यानेंच सांगितलें कीं ह्या करूं नको. आतां जर व्यभिचार करीत नाहींस पण ह्या करितोस तर शास्त्राचा उल्लंघणारा झालास.” तुम्ही ख्रिस्ती लोक तर पशुहत्या करितां.

जे० उ० पशु मारल्यानें आम्ही हत्या करितों असें होत नाहीं. कारण पशूस आत्मा नाहीं.

बा० आत्मा नाहीं ? असें काय म्हणतां ?

जे० उ० त्यांस बुद्धि नाहीं, म्हणजे ज्ञानशक्ति नाहीं.

बा० या तुमच्या बोलण्यास शास्त्राधार आहे किंवा नाहीं तें पाहूं. उत्प. ३. या अध्यायामध्ये सर्पाविषयीं काय वर्णिलें आहे ?

जे० उ० ईश्वरानें जीं सर्व रानटी जनावरें उत्पन्न केलीं त्यांमध्ये सर्प अधिक धूर्त होता असें वर्णिलें आहे. निःसंशय तो दुसऱ्या जनावरांपेक्षां फार धूर्त होता. सर्पाच्या योगें सैतानानें हवेस भुलाविलें.

बा० तेथें सैतानाविषयीं कांहीं सांगितलें नाहीं.

उ० जे. उ. सर्प हवेशीं बोलून व तिला मोह घालून

पाप करविण्यास प्रवृत्त झाला. यावरून उघड आहे कीं तो सैतानाच्या हातीं शस्त्र मात्र होता.

बा० मग देवानें सर्पास शाप देऊन पोटानें चालावें अशी शिक्षा कां दिलीं? यावरून स्पष्ट दिसतें कीं सर्पानेंच तें पाप केलें.

उ० जे. उ. सर्पानें पाप अगदीं केलें नाहीं. तो मोह घालण्यांत सैतानाच्या हातीं शस्त्र मात्र होता ह्मणून त्याला ती शिक्षा यथायोग्य होती. आणि त्या गोष्टीची आठवण राहावी ह्मणून सर्पाची हड्डांची स्थिति उपयुक्त आहे.

झा० परंतु देव म्हणतो, “ तुझ्या व तिच्या संतानांमध्ये वैर ठेवीन. ”

स० प० स्त्रीचें संतान ह्मणजे ख्रीस्त. जनावरें आपल्या कर्माची जबाबदार आहेत, असें संभवत नाहीं; कारण त्यांस पापाची ओळख नाहीं व तीं पाप करित नाहींत. योग्य आणि अयोग्य समजण्याची त्यांस बुद्धि नाहीं, व तीं जें कांहीं करितात त्याचा निषेध करण्यास त्यांस सदसद्विवेक नाहीं. मनुष्यांमध्ये आणि जनावरांमध्ये हा एक मोठा भेद आहे. जर कोणी मनुष्य दुसऱ्याचा प्राण घेतो, तर तो कसाही दुष्ट असो, त्यानें जें कर्म केलें त्याचा सदसद्विवेक निषेध करितो. पण जनावरांस त्याचा निषेध करण्यास सदसद्विवेक नाहीं, ह्मणून तीं नेमशास्त्राच्या अमलांत नाहींत.

बा० जनावर पाप करितें.

स० प० पाप ह्मणजे काय ?

बा० पापाची व्याख्या तुमची वेगळी व माझी वेगळी.

स० प० देवाचे नियम उल्लंघनें हे पाप आहे.

बा० तुमचें पापाचें गुणानिरूपण मला श्रवण करण्याची गरज नाही. पद पाडून पाहिलें तर पापाचा अर्थ पाडणें असा होतो.

उ० या तुमच्या अर्थावरून कोणाचें पागोटें पाडणें हेंही पाप होतें.

बा० उत्पात्ति. ९. ९. देव जनावरांस जवात्रदार प्राणी मानितो असें एथें सांगितलें आहे. “ आणि तुमच्या जिवाचा व तुमच्या रक्ताचां झाडा घेईन. प्रत्येक पशूजवळ मी त्याचा झाडा घेईन, आणि माणसाजवळ व भावाजवळ माणसाच्या जिवाचा झाडा घेईन. ” जर पशु माणसाचा जीव घेतो तर देव त्या जनावराचा प्राण घेईल असें सांगितलें आहे.

जे. उ. जर पशु माणसाचा प्राण घेतो तर त्याचा प्राण ध्यावा हा योग्य नियम आहे.

बा० पशु जवात्रदार प्राणी आहेत असें शास्त्रांत उघड सांगितलें आहे.

उ० निर्गम. २१. २८. येथें सांगितलें आहे कीं, “ जर गुरूं मनुष्यास हुंडारून जिवें मारितें तर त्याचा प्राण ध्यावा. ” इतकेंच दर्शविलें कीं, त्याच्या किमतीप्रमाणें त्याच्या धन्यास शिक्षा होते, व मनुष्याचा जीव किती मोलवान आहे.

हा वाद बराच वेळपर्यंत चालला होता. त्यांत कांहीं जीव

नव्हता. कारण जनावरांचा जीव घेण्यास ख्रिस्ती धर्मात मनाई आहे, असें सिद्ध करण्याच्या उद्योगास बावा लागले होते. पण असें सिद्ध करणें यापेक्षां जगांत कांहीं विपरीत नाही. जो कोणी शास्त्र वाचून पाहील त्यास शास्त्राच्या प्रत्येक पृष्ठावर प्रमाण पटेल कीं, जनावरांचा जीव घेण्यास कोठें मनाई नाही.

बा० ख्रिस्ताच्या मरणापूर्वी पेत्रसाला पवित्र आत्मा मिळाला होता कीं काय ?

उ० त्यास पवित्र आत्म्याची शक्ति कांहींशी होती. पण ख्रिस्त मेल्यानंतर त्यास ती शक्ति पूर्णपणें मिळाली. ख्रिस्तानें आपल्या शिष्यांस वचन दिलें होतें कीं, खरेपणाचा आत्मा त्यांस सत्यतेंत चालवील. यावरून नव्या करारांत जें लिहिलें आहे तें ईश्वरप्रेरित आहे असें आत्मी मानितो.

बा० परंतु असें दिसतें कीं पवित्र आत्म्यानें पेत्रसाला पापापासून राखिलें नाही. पौलाविषयीं ल्हटलें तर (२ कर. १२. ७.) सैतान त्याजकडे आला, आणि तो त्याच्या देहांत कांटा असा होता.

उ० ज्या मनुष्यास पवित्र आत्मा मिळाला त्याच्यानें पाप करवत नाही असें कोठें शास्त्रांत सांगितलें नाही. ज्या कांठ्याविषयीं पौल वर्णन करितो तो एक त्याच्या कामाला विन्न होणार असें त्याला वाटलें ल्हणून तें विन्न दूर करण्यासाठीं त्यानें देवापाशीं तीन वेळां विनंती केली. पण

देवानें त्यास उत्तर दिलें कीं, “ माझी कृपा तुला पुरे आहे.” मग पौल त्यास खुषीनें मान्य झाला.

बा० साहेब, मी तुलास एक प्रश्न करितों; सैतान तुला कडे कधीं येतो काय?

उ० होय, तो येतो. (मग बाबा व त्यांचे भिन्न हसू लागले. जसें का मीं आपलें पाप अनिवार पदरीं घेतलें.)

बा० तुलास पवित्र आत्मा मिळाला, तरी सैतान तुलाकडे येतो. आणि लोभ व सर्व प्रकारचें पाप तुमच्या मनांत घालून फसवितो.

उ० मजवर दुर्भाषणांचा वर्षाव करणें मनांत असेल तर मनेच्छा तृप्त होईपर्यंत करावा. मी ऐकून घेतों. आणि कांहीं उत्तर करित नाहीं. मजविषयीं बोलण्यास एथें आलों नाहीं. पण शास्त्रवाद करण्यास आलों आहे. ख्रीस्त जेव्हां रानांत होता, तेव्हां त्याजकडे सैतान गेला. आदाम जरी पवित्र होता, तरी तो त्याजकडे गेला. तो आकाशांत दुतांकडेसही गेला. मग मजकडेस कां येणार नाहीं ? सैतान मनुष्याकडेस आल्यावरून कांहीं लांच्छन नाहीं. पण त्याच्या स्वाधीन होणें हेंच मोठें लांच्छन आहे. माझ्या मनांत लोभ उत्पन्न झाला म्हणजे मी समजतों कीं सैतान मजमध्ये आला आहे. आणि मग मी या त्याच्या काव्यापासून मुक्त होण्यास देवापाशीं प्रार्थना करितों.

बा० यावरून दिसतें कीं मनुष्यास पापापासून मुक्त करण्यास पवित्र आत्मा समर्थ नाहीं.

उ० ख्रीस्तावर विश्वास ठेवणारे पापापासून मुक्त होतात; पण एकदम होत नाहीत. देवाचा आत्मा त्यांस नवें मन देतो, व त्यांच्या मनांत पश्चात्तापाची बुद्धि व पवित्रतेची गोडी उत्पन्न करितो व त्यांस विश्वासाने व प्रार्थनेने चालण्यास शिकवितो. पेत्रस पापांत पडल्यावरून त्यास मोठा लाभ झाला. तो असा कीं ईश्वराच्या सहाय्याची नेहमी गरज लागते, व आपल्या शक्तीवर भरवसा ठेवू नये, हें त्यास चांगलें समजून लागलें.

बा० ख्रीस्तानें पेत्रसास खडकरूप उपमा दिली. ती अशी कीं, “या खडकावर मी आपली मंडळी रचीन.” आणि थोड्याच वेळानें त्यानें त्यास सैतान म्हटलें हें कसे ?

उ० पेत्रस जरी सर्व मनुष्यांमध्ये क्षणिक व अस्थिर बुद्धीचा मनुष्य होता, तरी ख्रीस्ताच्या शक्तीनें तो स्थिर खडकाप्रमाणें झाला.

बा० ख्रीस्त झणतो कीं, “मनुष्य लहान लेकराप्रमाणें झाल्याशिवाय देवाच्या राज्यांत जाऊं शकत नाहीं.”

उ० त्याचा अर्थ लहान लेकरांच्या गुणांप्रमाणें मनुष्याचे गुण झाले पाहिजेत.

बा० मोशे कोणत्या चालीचा मनुष्य होता ?

उ० तो नम्र होता.

बा० पण त्यानें कनानी लोकांस मारण्यास आज्ञापिलें, कारण ते मूर्तिपूजक होते. यावरून तर त्याची नम्रता दिसून येत नाहीं.

उ० ती देवाची आज्ञा होती; त्या वावरात देवाची इच्छा मात्र मोशाने त्यांस कळविली.

बा० अशी कशी गोष्ट होईल ? देव तर दयाळू आहे.

उ० देव खरोखर दयाळू आहे. पण जगांत तो कधीं कधीं विपत्ति पाठवितो, आणि क्षणांत तो हजारांस घेऊन जातो. या सभेंतील एके दिवशीं सर्व नाहीसे होतील.

बा० मोशे मूर्तीविरुद्ध मोठा आवेशी होता. पण त्यानेच पशुपक्ष्यांचे अर्पण करण्यास आज्ञापिले. लेवी. १४. शेवटची ओवी.

उ० जुन्या करारांत पशूंचे अर्पण करण्याविषयीं पुष्कळ आज्ञा आहेत. रक्त पडल्याशिवाय पापाची क्षमा होणार नाही. ख्रीस्त वधस्तंभावर मरणार त्याची वाट पाहावी असा मनुष्याचा समज व्हावा या उद्देशाने त्या आज्ञा दिल्या होत्या. (ते अर्पण होण्यापूर्वी त्याचा बोध चिन्हांनीं व्हावा ह्मणून मोठे अगत्य होते; निरपराधी पशूस मारण्यापेक्षां दुसरें कोणतें चिन्ह योग्य होते ?)

बा० ख्रीस्त स्वतः क्रोधमय होत असे, त्यानें परीशी लोकांस सापांची पिढी असें ह्मदले.

उ० ख्रीस्त शिक्षक होता आणि मनुष्यांस सत्य शिकविणे त्याचें काम होते. सर्व धर्मशिक्षकांनीं मनुष्यांचा चांगला निषेध करावा हें त्यांचें कर्तव्य आहे. जर ख्रीस्ताने तसें केले नसतें तर तो दोषास पात्र झाला असता.

नंतर वावाने ज्या सर्व शंका आज काढल्या होत्या त्यांची

पुनः आवृत्ति करून आपल्या मंडळीस खुष केलें. आह्मी
नीं उत्तरे दिलीं त्यांकडे दुर्लक्ष करून आह्मांस पुनः बोल-
ण्याचा प्रसंग देईनात. मग आह्मी आपल्या रस्त्यानें चालते
झालो. या वेळेस आह्मांस कांहीं त्रास झाला नाहीं.

तारीख ३० एप्रिल, सन १८५७.

आज पांच वाजतांचे सुमारापूर्वी समुद्राचे कांठीं बावाची
आणि आमची भेट झाली.

बा० जुना आणि नवा करार हे दोन्ही देवापासून
आहेत असें तुम्ही मानितां काय ?

उ० होय.

बा० ख्रीस्तानें जुना करार मानिला काय ?

उ० त्यानें तो करार मानिला व पूर्ण केला.

बा० त्या कराराच्या आज्ञा पाळण्यास ख्रीस्तानें मनु-
ष्यांस आज्ञापिलें काय ?

उ० ज्या आज्ञा नेहमीं पाळण्यास योग्य होत्या त्या
मात्र त्यानें पाळण्यास सांगितल्या; पण ख्रीस्ताचे दुःख व
त्याचे कामाचा बोध होण्यासाठीं व यहूदी लोकांस दुसऱ्या
लोकांपासून पृथक् राहण्यासाठीं मोशानें ज्या आज्ञा दिल्या
होत्या त्या पाळण्यास त्यानें आज्ञापिलें नाहीं.

बा० त्यानें आपल्या शिष्यांस त्या आज्ञा पाळण्यास

सांगितलें हें उघड आहे. तो म्हणतो कीं, “नेमशास्त्राचा काना किंवा फाटा टळून जाणार नाही,” आणखी एक कोडी माणसास त्यानें सांगितलें कीं, “जाऊन तूं आपणास उपाध्याला दाखीव आणि मोशाच्या आज्ञांप्रमाणें कर.” (मा० अ० ८.) आणखी त्यानें सांगितलें कीं, “यास्तव त्वां आपलें अर्पण वेदीजवळ आणिलें, आणि माझ्या भावास मजविरुद्ध कांहीं आहे असें तेथें तुला स्मरण झालें तर तेथें वेदीपुढें आपलें अर्पण ठेव.”

उ० ख्रिस्त जगांत असतां मोशाचे नियम चालू नव्हते असें मी म्हणत नाहीं. ख्रिस्तानें स्वतः ते नियम पाळिले व आपल्या शिष्यांसही पाळण्यास सांगितले. (तो नेमशास्त्राच्या स्वाधीन होता. गल. ४. ४.) तो सण पाळीत असे. पण जेव्हां त्यानें मरून मनुष्यांच्या पापांचें प्रायश्चित्त केलें, व आकाशांत जाऊन पवित्र आत्मा शिष्यांकडेस पाठविला तेव्हां विधिनियमांत कांहीं मातबरी राहिली नाहीं.

वा० प्रेषित ख्रिस्ती होते काय ?

उ० ते ख्रिस्ती होते. पण त्यांस पवित्र आत्मा मिळेपर्यंत अपूर्ण होते.

वा० प्रेषित ख्रिस्ती होते, व ते मोशाचे नियम पाळीत असत; तुम्ही आपणास ख्रिस्ती म्हणवितां, पण पूर्वीच्या ख्रिस्ती लोकांच्या चालीप्रमाणें तुम्ही वागत नाहीं.

उ० ख्रिस्ती होण्यापूर्वी प्रेषित यहूदी होते, आणि ख्रि-

स्त खंडून घेईपर्यंत ते मोशाचे नियम पाळण्यास बांधिले होते. पण आह्मी यहूदी नाहीं, ह्मणून मोशाचे विधिनियम पाळण्याचें अगत्य आम्हास नाहीं.

बा० “जो कोणी या लहानांतील एक आज्ञा मोडील व तसें शिकवील तो आकाशाच्या राज्यांत लहान ल्हटला जाईल.” ही कोणती आज्ञा आहे ?

उ० ख्रीस्त स्वतः त्याचा अर्थ सांगत आहे. मा. ५. ३८. “तुम्ही ऐकिलें आहे कीं, डोळ्यावदल डोळा, आणि दांतावदल दांत,” ह्मणजे जर कोणी दुसऱ्याचा डोळा काढितो तर त्यावदल त्याचा डोळा काढावा. ही मोशाची आज्ञा आहे. पण ही आज्ञा एकीकडे ठेवून ख्रीस्त आपल्या शिष्यांस आज्ञापितो कीं, “दुष्टाला अडवूं नका. तर जो कोणी तुझ्या गालावर मारील, त्याकडे दुसराही फिरीव. यावरून उघड दिसतें कीं, मोशाच्या आज्ञांच्या ठिकाणीं ख्रीस्तानें आपल्या आज्ञा चालू केल्या. (यहूदी न्यायाधीशांनीं शिक्षा कशी ठरवावी या उद्देशानें मोशानें नियम दिले होते. पण ख्रीस्ताचे नियम सर्व मनुष्यांस लागू आहेत. तो ह्मणतो कीं, कडजा वाढविणें सोडून क्षमा करण्याची बुद्धि धरावी.) जें वाक्य तुम्ही सांगितलें त्याचें स्पष्टीकरण त्या अध्यायांतच केलें आहे. जर आह्मी कोणी माणसास कांहीं बोलतां ऐकतो, तर आमची इच्छा असते कीं त्यानें आपल्या बोलण्याचा अर्थ उघड करून आम्हास समजवावा. त्या प्रमाणें जेव्हां ख्रीस्ताचे बोलण्यांत कांहीं विशेष दिसून येतें तेव्हां त्यानें त्याचा अर्थ काय सांगितला आहे हें पाहणें

यथायोग्य आहे. जें कांहीं तो सांगतो त्याचा अर्थ त्याच्या वाकीच्या भाषणांवरून स्पष्ट समजण्यांत येतो.

बा० जें वाक्य तुम्ही सांगितलें त्याचा अर्थ असा होतो कीं ख्रिस्त पूर्वी नम्र व क्षमाशील होता. त्यानें आपल्या शिष्यांस आज्ञापिलें कीं “ शत्रूंवर प्रीति करा, जे शाप देतात त्यांस आशीर्वाद द्या. जे निंदा करितात त्यांच्यासाठीं प्रार्थना करा. ” नंतर त्यानें आपल्या शिष्यांस वेगळेंच सांगितलें कीं वस्त्र विकून तलवारी विकत घ्या.

उ० ज्या दिवशीं ख्रिस्तानें आपल्या शिष्यांस ही आज्ञा दिली त्याच रात्रीं पेत्रसानें तलवार चालविल्या कारणानें ख्रिस्तानें त्याचा निषेध केला, आणि मग नियम घालून दिला कीं “ जे तलवार चालवितात त्यांचा नाश तलवारीनेंच होईल.”

बा० ख्रिस्तानें त्या वेळीं अशी बुद्धि दाखविली; कारण त्याजवर मोठी टोळी चालून गेली होती.

उ० त्या प्रसंगीं त्यास शक्तीची न्यूनता नव्हती, हें त्यानें तेव्हांच दाखविलें. ज्या मनुष्याचा कान पेत्रसानें कापला होता, त्याचा कान त्यानें बरा केला, आणि शिष्यांस सांगितलें कीं जर अगत्य असतें तर मदतीस दूतांच्या बारा सेना बोलाविल्या असत्या.

बा० वरें तर, तो वादविवाद आतां राहूं द्या. अनु-२७. १६-२६, या वाक्यांत काय सांगितलें आहे तें पाहूं. (हीं सर्व वाक्ये वावांनीं वाचून दाखविलीं.) मोंशा-

च्या नेमशास्त्रांत जें सर्व लिहिलें आहे त्याप्रमाणें जो कोणी चालणार नाही त्याजवर मोठा शाप येईल. हो, हो; मला एक गोष्टीचें स्मरण झालें. “निर्दोष मनुष्य” या शब्दाचा अर्थ काय ?

उ० त्याचा अर्थ आज्ञाभंग न करणारा. आज्ञाभंग करणारा अधिकाऱ्याच्या हुकमानें मरावा हें योग्य होतें. अधिकाऱ्याच्या हुकुमाशिवाय प्राण घेण्याची मनाई केली आहे.

बा० कांहीं असो. त्या सर्व वाक्यावरून उघड दिसतें कीं जो मनुष्य मोशाचे नियम उलंघितो तो आपणावर शाप आणि ल्यावांचून राहाणारच नाही.

उ० त्या गोष्टी यहूदी लोकांकरितां मात्र लिहिल्या आहेत, ख्रिस्ती लोकांकरितां नाहीत.

बा० ख्रिस्त कोण होता ?

उ० तो यहूदी होता. त्यानें मोशाचे नियम सर्व पाळिले. पूर्वी आपणास पुष्कळ वेळां विदित केलें कीं ख्रिस्त नवी व्यवस्था लावून देईल, असें मोशानें भविष्यही सांगितलें होतें.

बा० मोशे ह्मणतो, “ज्या गोष्टी म्यां आज्ञापिल्या नाहीत त्या जो कोणी भविष्यवादी माझ्या नामानें बोलेल तो मरणास पात्र होईल.”

उ० त्यानें असेंहि ह्मटलें कीं जेव्हां मजसारिखा भविष्यवादी ह्मणजे मोशाचा येईल, आणि तो नवी व्यवस्था चालू करील, तेव्हां तुम्ही त्याचें ऐकाल. त्यापेक्षां मी थोर आहे

असें मोशाच्या मनांत कधीं आलें नाहीं. दुसऱ्या भविष्य-वाद्यांप्रमाणें तो मशिहाचा चाकर होता, असें तो आपणास मानितही असे. प्रारंभापासून मशिहाविषयीं सर्व गोष्टी उप-युक्त झाल्या आहेत. जे नियम सर्व जगभर चालतील अशा नियमांची सर्व वाट पाहत होते. शोमरोनी ख्रिस्त ख्रिस्त काय बोलला त्याविषयीं विचार करा. “अशी वेळ येत आहे कीं त्या वेळेस तुम्ही या डोंगरावर अथवा यरूशलेमांत वापाचें भजन करणार नाहीं, पण खरे भक्त खरेपणानें व आत्म्यानें वापाचें भजन करतील.” आणखी त्यानें असें ह्मटलें कीं (माथी अ. २४.) “अशी वेळ येत आहे कीं यरूशलेमाचा नाश होईल, आणि देवळाचे धोंड्यावर धोंडा राहणार नाहीं.” यावरून स्पष्ट दिसतें कीं मोशाचे नियम सर्वदां चालायाचे नव्हते.

वा० पण ख्रिस्तानें आपल्या शिष्यांस वल्हांडणसण पाळण्यास आज्ञापिलें हें कसें ?

उ० असें कोठें सांगितलें नाहीं.

वा० लूक. २२. या अध्यायांत सांगितलें आहे. ख्रि-स्तानें व त्याच्या शिष्यांनीं सण पाळिला असें सांगितलें आहे, व ख्रिस्ताची ही आज्ञा आहे कीं, “हें तुम्हीं माझ्या आठवणीसाठीं करा.”

उ० तुम्ही दोन निरनिराळ्या गोष्टींची भेळमेळ केली आहे. ख्रिस्तानें पहिल्यानें वल्हांडणसण पाळिला, मग प्रभु-भोजनाचा संस्कार स्थापिला आणि शिष्यांस आज्ञापिलें कीं हा संस्कार माझ्या आठवणीसाठीं करा.

वा० असें नाही. ते वल्हांडणसण पाळीत होते. आणि ख्रीस्त त्याविषयींच बोलला असावा हे उघड आहे.

उ० वल्हांडसण व प्रभुभोजन हे दोन विधि अगदीं वेगळे वेगळे आहेत. निर्गम या नांवाच्या पुस्तकांत सांगितल्या रीतीप्रमाणे कोंकरूं भक्षण करून तो सण पाळीत असत. हे कोंकरूं ख्रीस्ताची प्रतिछाया होती व त्याच्या मरणाने मनुष्यास जीवन मिळणार असा त्याचा अर्थ आहे. जेव्हां ख्रीस्ताचा मरणकाळ आला, तेव्हां तो सण पाळण्यांत कांहीं गुण राहिला नाही. ख्रीस्ताने नवा सण स्थापित केला तो येणेप्रमाणे;—त्याने भाकर मोडून आपल्या शिष्यांस दिली, आणि हल्ले, हे माझे शरीर आहे. मग द्राक्षरस देऊन हल्ले, हे माझे रक्त आहे. असें करून त्यांनीं त्याची आठवण करावी, हे त्याच्या मनांत होते व त्याची मंडळी आजपर्यंत तसेंच करीत आहे.

वा० बेखमीर भाकर हणजे काय ?

उ० जी भाकर फुगवण घालून फुगविली नाही ती.

मग बावांनीं ही भाकर व दुसऱ्या भाकरीशीं तुलना करून लोकांस हंसविले. ती भाकर कोणती होती हे मला माहीत नाही. प्रभुभोजनाच्या बाबतीत बावांनीं चुकी केली हे पदरीं न घेतां मद्यपान प्राशन करण्यासंबंधी विषयावर वादविवाद करण्यास कंवर बांधिली आणि मद्यप्राशनाचा परिणाम किती वाईट आहे हे सिद्ध करण्याकरितां उत्पत्तीच्या १९ व्या अध्यायातील लोट व त्याच्या कन्यांचा वृत्तांत बावांनीं वाचून दाखविला. जरी ही गोष्ट बावांनीं

विनोदानें वाचून दाखविली तरी आमचें संभाषण मोठें निष्कपटबुद्धीचें आहे, असेंही दर्शविलें. मद्यपान करण्यापासून फार भयंकर परिणाम होतात हें आह्मी कबूल केले. परंतु त्या कारणावरून ख्रिस्ताच्या मरणाची आठवण मंडळींत राहण्यास मंडळींत द्राक्षारसाचा धर्मसंबंधी उपयोग चालू करूं नये असें सिद्ध होत नाही. या धर्मसंस्कारापासून कांहीं वाईट परिणाम होत नाहींत.

बा० मार्क. १६. १७. ख्रिस्त मेल्यांमधून उठला नाही. कारण जर उठला असता तर त्या शुभवर्तमानांत जे चमत्कार सांगितले आहेत ते त्याच्या शिष्यांनीं केले असते.

उ० प्रेषितांनीं चमत्कार केले हें प्रेषितांचीं कृत्ये या पुस्तकावरून सिद्ध आहे.

बा० प्रेषितांचीं कृत्ये मी ऐकण्यास इच्छीत नाहीं. पौल भूतांच्या स्वाधीन होता लपून त्याच्या लेखावर भरवसा ठेवतां येत नाहीं.

उ० असें कोठें सांगितलें आहे ?

बा० २ कर. १२. ७. “ माझ्या देहामध्ये कांटा सैतानाचा दूत मला बुकी मारण्याकरितां ठेविलेला होता. ”

उ० त्याच्या देहांत कांटा होता. परंतु त्याजवर सैतानाची शक्ति चालत असे असें कांहीं सांगितलें नाहीं. त्याच्या कामांत सैतान विघ्न उपस्थित करीत असे. असा पौलच्या लक्षणण्याचा अर्थ आहे.

बा० तर मग सैतानाची शक्ति पौलसावर चालत असे.

उ० ईश्वरानें परवानगी दिल्याशिवाय सैतानाच्यानें कांहीं करवत नाहीं. ईयोवाची गोष्ट वाचून पाहा.

तारीख ७ मे, सन १८५७.

आज समुद्राचे कांठीं वावांनीं उत्पत्तीच्या पुस्तकांतिल दोन वाक्ये काढून वादविवाद चालू केला. तीं वाक्ये येणें-प्रमाणें—“देवानें आपल्या प्रतिछायेप्रमाणें माणसास उत्पन्न केलें,” व “देवाचा आत्मा पाण्याच्या पाठीवर हालत होता.” हीं दोन वाक्ये देवाच्या निराकाराशीं विपरीत आहेत. देव निराकार मानितां काय ?

उ० होय. आह्मी देव निराकार आहे असें मानितों आणि तो सर्व शक्तिमान् व त्यास योग्य दिसेल तर मनुष्यांस दर्शन देण्याकरितां देह धारण करण्यास त्याला कांहीं हरकत नाहीं, असेंही आह्मी मानितों. देवाच्या गुणरूपांप्रमाणें मनुष्य उत्पन्न झाला. देव ज्ञानी, न्यायी, पवित्र, चांगला व स्वतंत्र आहे. आणि त्याप्रमाणें त्यानें मनुष्यांस उत्पन्न केलें.

बा० कदाचित् तसें असेल. परंतु उत्पत्तीच्या पुस्तकांतील वाक्यांचा अर्थ तुमच्या ह्मणण्याप्रमाणें आहे किंवा नाहीं, हा आपला वाद आहे. त्या वाक्याचा व देवाचें जें खरें गुणवर्णन आहे त्याचें ऐक्यत्व दिसावें ह्मणून तुम्ही पाद्री लोक तसा अर्थ करितां. परंतु त्या वाक्यांचा उघड अर्थ असा आहे कीं, मनुष्य शरीरानें देवासारखा उत्पन्न झाला

आहे, आणि त्यावरून असे अनुमान होते कीं, देवास हात, पाय, इंद्रिये, इत्यादि अवयव आहेत.

उ० त्या वाक्यांचा अर्थ शास्त्रांतच उघड करून सांगितला आहे. पूर्वी शास्त्रांतून वाक्य काढून सिद्ध केले आहे कीं, देवाची प्रतिमा मनुष्याच्या गुणांशीं सादृश्य आहे.

बा० प्रगटविण्याचा अध्याय ४ वाचून पाहू. त्यांत सांगितले आहे कीं, योहान्न आकाशांत दार उघडलेले पाहून अशी वाणी ऐकतो कीं, “ इकडे चढून ये. यापुढे ज्या गोष्टी घडल्या पाहिजेत त्या तुला दाखवीन. ” मग आकाशांत आसन मांडलेले, व त्यावर कोणी बसलेले तो पाहतो. नंतर असे समजण्यांत आले कीं, तो देव होता. तो यासफे व सार्दीन पाषाणासारखा होता. आणि येशू ख्रीस्त येऊन जो आसनावर बसला होता त्याच्या हातून पुस्तक घेत आहे असे ख्रीस्ताविषयीं पुढच्या अध्यायांत सांगितले आहे. हे सर्व देवाच्या निराकाराविरुद्ध आहे. तो यासफे व सार्दीन पाषाणासारखा आकाररूप आहे. ख्रीस्तासही आकार आहे असे उघड दिसते.

उ० देव आपले गौरव मनुष्यास आकाररूप वस्तूने दाखवितो, व त्याचे मन सद्गद होण्यास 'उपयुक्त, व आपला समज होण्यास योग्य अशा रूपाने तो दर्शन देतो. आपला महिमा प्रगट करण्यास त्याने आकाश व पृथ्वी व त्यांमधील सर्व पदार्थ उत्पन्न केले. प्राचीन काळीं त्याने आदाम, आत्राहाम, मोशे व दुसरे कित्येकांस दर्शन दिले. हे सर्व पुढील होणाऱ्या गोष्टींचे दर्शक होते.

योग्य वेळीं त्यानें प्रभु येशू ख्रीस्ताचे रूपानें अवतार घेतला आणि आपणांस पूर्णपणें पृथ्वीवर प्रगट केले. ख्रीस्तानें शरीर त्यागिलें नाहीं. परंतु वर आकाशांत देहासुद्धां गेला, व तेथें तें शरीर दिव्यरूप झालें. त्या दिव्य शरीरांत तो नेहमीं वास करील. देवाचें गौरव विशेष आकाशांतच प्रगट आहे. जेथें त्याचें गौरव पूर्णपणें प्रगट आहे; त्यासच आकाश ह्मणतात. त्या गौरवाची कल्पना सुद्धां करितां येत नाहीं. परंतु जें वर्णन त्याविषयीं एथें केले आहे तें समजण्यास योग्य असें केले आहे. प्रगटविण्यांतील जें वाक्य आपण वाचून दाखविलें त्यावरून इतकेंच समजतें कीं देव आपलें गौरव आकाशांतील राहणाऱ्यांस कांहीं विशेष रीतीनें प्रगट करितो.

बा० तो आसनावर बसला आहे. आणि त्यास यासफे व सार्दीन पाषाणासारिखें शरीर आहे, व त्याच्या उजव्या हातांत एक पुस्तक आहे असें त्याविषयीं स्पष्ट सांगितले नाहीं काय ?

उ० तसें सांगितलें आहे. पण त्याचा अर्थ काय आहे ? सातवी ओवी वाचून पाहा.

बा० ती येणेंप्रमाणें—“ आणि पहिला प्राणी सिंहासारिखा व दुसरा प्राणी वासरासारिखा व तिसऱ्या प्राण्याला माणसासारिखें तोंड होतें व चवथा प्राणी उडणाऱ्या गरुडासारिखा होता.”

उ० हें भाषण लाक्षणिक आहे हें उघड आहे.

बा० मी तें कबूल करितों.

उ० वरें तर, देव आसनावर वसला असें जें वर्णन केलें आहे तेंही लाक्षणिक आहे. त्याच्याविषयीं पुष्कळ गोष्टी अशा संज्ञेनें प्रगट केल्या आहेत. तो सृष्टीचा प्रभु, सर्व-संपन्न, आणि त्याच्या गौरवानें आकाश परिपूर्ण आहे. आणि तेथील रहिवासी त्याचें गौरव नेहमीं पाहतात व त्याची सेवा करितात असें वर्णन त्याविषयीं केलें आहे. याविषयीं तुम्ही शंका घेतां हें मोठें आश्चर्य आहे. देव दर्शन देतो असें हिंदु लोकांचें मत नाही काय ? आणि त्यांच्या शास्त्राच्या प्रत्येक पृष्ठावर असें मत लिहिलें नाही काय ? येशूनें देवाच्या हातांतून पुस्तक घेतलें असें सांगितलें आहे. हें पुस्तक प्रगटविण्यांत सांगितलेल्या भविष्यांचें आहे. त्याचा अर्थ असा आहे कीं जसें ख्रिस्तानें मनुष्यांच्या पापांचें प्रायश्चित्त केलें व आपल्या लोकांस तारणाचा उपाय सिद्ध केला तसें त्यानें मंडळीस पुढील होणाऱ्या गोष्टीच्या इतिहासाचें ज्ञान व त्या मंडळीसंबंधी ईश्वरी इच्छा काय त्याचें ज्ञान होण्याचा अधिकार त्यास दिला आहे.

वा० देव जसा आकाशांत आहे तसेंच त्याविषयीं एथें वर्णन केलें आहे. योहान्नास आकाश पाहण्याची मोकळीक होती, आणि तो ल्हणतो कीं, देव यासफे व सार्दीन पाषाणासारिखा आसनावर वसलेला त्यानें पाहिला; असें देवाचें स्वरूप मनांत आणून तुम्ही त्याची भक्ति करितां काय ?

उ० असें किंवा दुसरें कोणतेंही रूप मनांत आणून आत्म्या त्याची सेवा करीत नाही.

बा० तर काय मनांत आणून तुम्ही त्याची भक्ति करितां ?

उ० तो न्यायी, पवित्र, सर्वशक्तिमान, तो पापाचा तिरस्कार करणारा, परंतु पाप्यांचा नाश करण्याची इच्छा न धरणारा, कारण मनुष्याचे रूप धारण करून त्यांच्या पापाचे प्रायश्चित्त करण्यास त्याने आपला पुत्र दिला. अशी कल्पना मनांत आणून आत्मी त्याची भक्ति करतो.

बा० तुमच्या या भाषणावरून असें होतें कीं योहान्नाच्या सांगण्याप्रमाणें देव आकाशांत प्रगट होत नाहीं.

उ० योहान्नाच्या बोलण्याचा अर्थ काय होता हे मी आपणास पूर्वीच सांगितलें आहे. देवाचे गौरव आकाशांत कसे प्रगट आहे, याविषयीं निश्चये करून सांगणें हें आमच्या बुद्धीच्या पलीकडे आहे. तुमच्या ह्मणण्याप्रमाणें देव असा निराकार आहे कीं मनुष्यरूप घेऊन दर्शन देण्यास त्याच्या अंगीं सामर्थ्य नाहीं. परंतु यावरून देव परिपूर्ण नाहीं असें मात्र होतें. आह्मांस तर देवाची ओळख पाहिजे. आणि तो अशा रीतीने ओळख देईल कीं तेणेंकरून आमच्या मनावर ठसा उमटेल.

बा० ख्रिस्ताच्या दर्शनाविषयीं प्रगटविण्याच्या पहिल्या अध्यायांत काय सांगितलें तें वाचून दाखवितों; तें ऐका.

उ० तें आह्मांस माहित आहे. “ त्याच्या तोंडांतून दुधारी तलवार निघत होती.” हें बोलणें केवळ लाक्षणिक आहे.

बा० ख्रिस्ती शास्त्र अनात्मवाद आहे.

मिशनेरी—(हे मिशनेरी गृहस्थ दक्षिणेतून आले होते.) देव अनेक रीतींनी मनुष्यांस शिकवितो. यहूदी लोकांस दर्शन देण्यास कांहीं विशेष रीति योजिल्या होत्या. प्रथम सहज समजण्याजोग्या, त्यानंतर उत्तरोत्तर कठीण व पारमार्थिक रीति शिकविल्या. जसें लेकरांस प्रथम बाराखड्या शिकवितात; नंतर तीं उत्तरोत्तर कठीण विषय शिकतात. शिक्षकानें विद्यार्थ्यांची योग्यता पाहून तसे विषय शिकवावेत. चित्रयुक्त उपायानें शिकविणें ही उत्तम पद्धत मानिली आहे आणि या रीतनें शिकविण्याची चाल सर्व लोकांत चालू आहे. ज्या गोष्टी समजणे अवश्य आहेत त्या गोष्टींचें ज्ञान दुसऱ्या कोणत्याही मार्गानें करवितां येत नसल्यास ह्या मार्गानें ज्ञान करवितात. याच उपायानें इस्राएल लोकांस देवानें शिकविलें. अग्नीचा ढग व खांब अशा दृश्य पदार्थानें देवानें आपली समक्षा, गौरव व इच्छा यहूदी लोकांस प्रगट केली. यशाया भविष्यवाद्याच्या पुस्तकांत ६ व्या अध्यायांत सांगितलेले स्वप्न यशायास पडूं देण्याचा हेतु व प्रगटविण्याचें पुस्तक अध्याय ४ आणि ९ यांत सांगितलेल्या गोष्टी योहान्नास पाहूं देण्याचा हेतु एकच आहे.

बा० आसनासभोवतीं अग्नीचे सात दिवे जळत आहेत आणि ते सात दिवे देवाचे सात आत्मे आहेत असें सांगितले आहे.

उ० सात ही संख्या पूर्ण गुणांचा अर्थसूचक आहे, आ-

णि अग्नीचे सात दिवे पवित्र आत्म्याविषयींच्या गोष्टीचे सूचक होय.

बा० तर मग हे दिवे पवित्र आत्मे आहेत. जेव्हां स्त्री-स्ताचा व्राप्तिस्मा झाला तेव्हां पवित्र आत्मा खत्रुतराच्या रूपाने उतरला. प्रे. २. येथे सांगितले आहे कीं अग्नीच्या विभागलेल्या जिभांचे रूपाने पवित्र आत्मा प्रेषितांवर उतरला यावरून उघड दिसते कीं, देवाच्या आत्म्याने एका वेळीं दिव्याचे रूप, दुसरे वेळीं अग्नीचे जिभेचे, रूप व तिसरे वेळीं खत्रुतराचे रूप धारण केले.

उ० अशी गोष्ट अगदीं नाही. दिवा आणि खत्रुतर आत्मा नव्हेत; दिवा तो दिवाच, आणि खत्रुतर ते खत्रुतरच. पवित्र आत्म्याविषयीं कांहीं गोष्टी प्रगट करण्यासाठीं अशा आकृतीचा उपयोग केला आहे. जसें बालकांस ज्ञान प्राप्त होण्याकरितां दाखल्यांचा उपाय करितात तसें आह्लांस ज्ञान प्राप्त होण्यासाठीं दाखल्यानें आह्लास देव शिकवितो.

बा० कोणी एका वस्तूचे चित्र काढणे असल्यास ते चित्र त्या वस्तूसारिखे असले पाहिजे. वाफेचे यंत्राचे चित्र काढणे असतां त्या यंत्राचा व वेगळे वेगळे भागांचा संबंध, व वाफ कोणत्या रीतीने उत्पन्न होते व तिचा कोणत्या रीतीने उपयोग करितात या सर्वांचा समज झाला पाहिजे. तर सात दिवे हे पवित्र आत्म्याचे चित्ररूप आहेत असें कसे लक्षणतां ?

उ० पंचभूत्माक वस्तूचे चित्र त्या वस्तूसारिखे असले

पाहिजे. परंतु जेव्हां दृश्यपदार्थ अदृश्यपदार्थ दाखविण्याचे कामास योजिले जातात तेव्हां सादृश्यपणा वेगळ्याच प्रकारचा असतो. चांगलें चित्र योजून ईश्वर आत्मांस पदार्थांचें ज्ञान करवितो; नाही तर त्या पदार्थांचें ज्ञान आत्मांस होणें कठीण.

बा० मूर्तिपूजेविषयींही असेच हटलें असतां कांहीं दोष लागणार नाही.

उ० ज्या रीतीनें ईश्वर आपली भक्ति करण्यास आज्ञापितो त्या रीतीनें त्याची भक्ति केली असतां ती मूर्तिपूजा नव्हे. ख्रिस्ताचें रूप धारण करून देवानें दर्शन दिलें आणि ख्रिस्तास देवाची प्रतिमा हटलें आहे. जेव्हां मनुष्ये मूर्तींची पूजा करितात व जो देव नाही त्यास देवाचें गौरव देतात तेव्हां मात्र मूर्तिपूजेचा दोष येतो. (मोशानें पहिल्या पाळ्या फोडल्यावर दुसऱ्या पाळ्या केल्या याविषयीं बावानें कांहीं बोलणें चालविलें. या पाळ्यांची कोणी भक्ति केली नसतां ही गोष्ट कां काढिली हें समजत नाही.)

बा० (निर्ग० २५.) सभामंडप व वेदी बांधण्यास सामान लाविलें व “पवित्रालय मजसाठीं बांधा ह्मणजे मी तेथे राहीन,” असें देवानें मोशास वचन दिलें हें कसे ? देव मोशाशीं कसा बोलला ?

उ० आपल्या लोकांस आपली इच्छा प्रगट करण्यास देवास कांहीं कठीण नाही.

वा० ख्रिस्ती लोकांपेक्षां हिंदु लोकांस धर्माचें ज्ञान विशेष आहे.

(बाबाचे ह्या मताचे खंडण करण्यास कांहीं गरज दिसली नाही. वरच्या भाषणावरून बाबा कित्येक वेळां संतप्त झाले; होय, ते कुंठित होऊन निरुत्तर झाले देखील.)

बा० देवाने आपल्या प्रतिमेप्रमाणे आदामास उत्पन्न केले, नंतर आदामास आदामाच्या प्रतिमेप्रमाणे पुत्र झाला. यावरून स्पष्ट समजते की, प्रतिमा लक्षणजे पंचभूताविकारप्रतिरूप होय.

उ० असें अगदीं नाही. यावरून प्रतिपक्ष मात्र खरा दिसतो. आदामाने देवाची आज्ञा उल्लंघिली तेव्हां त्याच्या स्वभावामध्ये मोठा पालट झाला. त्याच्या आंगीं देवाचे रूप राहिले नाही. त्याला त्याच्या प्रतिरूपाप्रमाणे पुत्र झाला, देवाच्या रूपाप्रमाणे झाला नाही. त्याचे संतान त्यासारखेच पातकी झाले. (२ कर. अ. ३. १८) हे वाचून पाहा. प्रभूचे गौरव शुभवर्तमानाच्या आरशांत पाहिले असतां ख्रिस्ती लोक पालटून देवाचे रूप पावतील असें येथे सांगितले आहे. याची व अविश्वासी यहूद्यांविषयीं जे चवदाव्या ओर्वीत सांगितले आहे. याची तुलना करून पाहा. त्यांची बुद्धि मंद झाली, आणि त्यांचे मुखवस्त्र तसेच राहिले. (बाबाने सर्व वाक्य वाचून त्यावर विलक्षण टीका केली, परंतु प्रतिमा या शब्दाचा मानसिक व आत्मिक अर्थ होत नाही असें त्यांच्याने लक्षणवेना.)

बा० देवाने मनुष्यास उत्पन्न केले म्हणून पश्चात्ताप केला व गणनेच्या पुस्तकांत सांगितले आहे कीं “ देव मनु-

प्य नाही कीं त्याने पश्चात्ताप करावा' या दोन वाक्यांमध्ये मोठे विपर्यय आहे.

उ० एका शब्दाचे अनेक अर्थ होतात. हीं दोनीं वाक्ये एकाच ग्रंथकाराने लिहिलीं आहेत तेव्हां त्यांत निरनिराळे अर्थ आहेत असें कबूल केले पाहिजे. देवाने पश्चात्ताप केला असें जें लटले आहे त्याचा अर्थ असा आहे कीं मनुष्यासाठीं देव जें काम करित होता तें काम करणे त्यानें बंद केले, लणजे मनुष्याचे रक्षण करणे त्यानें सोडले व त्याच्या वंशाने पुढे असावे हे त्यास वरें वाटले नाही. जेव्हां कोणी मनुष्य दुसऱ्यावर उपकार करितो, आणि शेवटीं समजते कीं, त्यानें आपले सर्व उपकार अवमानिले, आणि दिवसानदिवस केवळ कुटिल व दुष्ट होत आहे तेव्हां तो उपकरकर्ता व्यर्थ व्यय केलेल्या कृपेचा पश्चात्ताप करितो. त्याच्या मनोवृत्ति व जो पापाचा पश्चात्ताप करितो त्याच्या मनोवृत्तींमध्ये मोठे अंतर आहे असें सहज समजण्यांत येईल. देवाच्याने पश्चात्ताप करवत नाही याचा अर्थ असा होतो कीं, जसा पापी मनुष्य आपल्या पापाचा पश्चात्ताप करितो तसा त्याच्यानें करवत नाही. आपणाला दोष लावून घेण्याचे कधीं कारण पडले नाही. जी मनुष्याची स्थिति आहे व भाषा बोलण्याची जी त्याची रीत आहे त्या रीतीनें ईश्वर आपली इच्छा मनुष्यास प्रगट करितो. याशिवाय दुसरी रीति नाही; अशा रीतीनें देवाची ओळख करून घेण्यास जो कोणी अवमानितो त्यास खरे ज्ञानाचा समज होणार नाही. (आत्मी उत्तरें देत अ-

सतां त्यांकडे लोकांचें लक्ष लागूं न देण्याविषयीं बावा मोठे कुशल होते. कांहीं कल्पित कथा सांगून लोकांचीं मनं उडवावींत. “ दोन किडे देवाविषयीं संभाषण करीत होते. आठ पायांच्या किड्यानें हल्लें कीं “ देव मोठा आठ पायांचा किडा आहे. ” हें निंदात्मक भाषण हिंदुलोकांस कसें शोभते ? कारण सर्प देव, माकड देव, कांसव देव, आणि डुकर अवतार आहेत असें ते समजतात व लोकांसही शिकवितात.

तारीख १४ मे, सन १८५७.

बा० (आज समुद्राचे कांठीं बावानें वादविवाद करून हल्लें) गेल्या सभेस असें सिद्ध झालें कीं, ख्रिस्ती धर्मानें पाहूं गेलें असतां देव निराकार नाही. तर त्यास आकार आहे असें प्रगटविण्याचें पुस्तकांत सांगितलें आहे. ख्रिस्तासहि निराळेंच शरीर आहे. देव ख्रिस्ताशिवाय प्रगट होत असतो. तर मग ख्रिस्ताचें कांहीं अगत्य नाही. आणि ख्रिस्त तर वाईट चालींचा होता.

उ० देवाचें ज्ञान झाल्याशिवाय देवाची भक्ति करितां येत नाही; पण ख्रिस्ताशिवाय देवाचें ज्ञान होत नाही. मनुष्यें पाप करून देवाचें ज्ञान विसरलीं; तें पुनः मिळविण्यास ख्रिस्तावर विश्वास ठेविला पाहिजे. ख्रिस्त देव आहे

आणि तो मानवी देहाने प्रगट झाला; असें कीं देवाचे गुण यथायोग्य समजण्यांत यावेत.

बा० परंतु प्रगटविणें अ० ४ यांत सांगितलें आहे कीं, देव आसनावर बसला आहे आणि त्याच्या सभोवतीं चौवीस बडील व जिवंत प्राणी उभे आहेत व ख्रीस्त येऊन त्याच्या हातांतून पुस्तक घेत आहे.

उ० हे वर्णन लाक्षणिक आहे. प्रग० ५. ६ यांत काय सांगितलें आहे तें वाचून पाहा.

बा० “ तेव्हां म्यां पाहिलें तें पाहा, आसनाच्यामध्ये व त्याच्या प्राण्यांच्यामध्ये व त्या बडिलांच्यामध्ये कोंकरा उभा राहिला तो बधलेला असा होता, त्याला सात शिंगे व सात डोळे होते, ते सर्व पृथ्वीत पाठविलेले सात आत्मे-आहेत. ”

उ० या वाक्यावरून उघड दिसते कीं तें वर्णन लाक्षणिक आहे. कोंकराचे सात डोळे हे देवाचे सात आत्मे असें लाक्षणिक अर्थानें सांगितलें आहे.

बा० चौथ्या अध्यायांत सांगितलें आहे कीं, अग्नीचे सात दिवे देवाचे सात आत्मे आहेत.

उ० बरे, याच गोष्टीचा दुसरा हा लाक्षणिक अर्थ आहे. कोंकरा हे पद लाक्षणिक अर्थानें आहे.

बा० ख्रीस्तास कोंकरा असें नांव दिलें आहे. योहान्न बाप्टिस्मा करणारा त्याविषयीं म्हणतो कीं पाहा, देवाचा कोंकरा.

उ० होय, देवाचा कोंकरा जगाचें पाप हरण करितो ही लाक्षणिक भाषा आहे. तेणेंकरून योहान्न ख्रीस्ताचे गुण व त्याच्या कामाचें स्वरूप दाखवितो; पातकी माणसास तारण कोणत्या रीतीने प्राप्त होईल याचें ज्ञान होण्यासाठीं प्रारंभापासून देवानें कोंकरुं अर्पण करण्याची रीत स्थापित केली. ख्रीस्त जगांत अर्पण करण्यासाठीं व पाप्यांचा दंड आपणावर घेण्यासाठीं आणि स्वसंतोषें मरून त्यांच्याकरितां जीवन तयार करण्यासाठीं जगांत आला. आकाशांत ख्रीस्ताचे देवाच्या आसनामध्ये बधलेल्या कोंकराप्रमाणें जें वर्णन केलें आहे त्यावरून असें सिद्ध होतें कीं ख्रीस्ताचें मरण हे देवाच्या महत्वाचें व वैभवाचें दर्शन आहे असें आकाशांतील दूत देखील मानितात; कारण देव शक्तिमान् व ऐश्वर्यमान् आहे इतकेंच नव्हे, परंतु त्याच्या आंगां चांगूलपणा, सत्यता, प्रीति, आणि दया हीं आहेत. जसें पूर्वीचे गुण प्रगट करण्याचें अगत्य होतें तसें दुसरे गुणही प्रगट करण्याचें अगत्य होतें. ख्रीस्ताच्या मरणाकडून हे सर्व गुण प्रगट झाले. ख्रीस्तानें आपल्या मरणाकडून जो प्रीति दाखविली तिचें स्तवन पृथ्वींतील ख्रिस्ता लोक करितात असें केवळ नव्हे; आकाशांतील दूतही करितात.

बा० याको० ३.९. “ तिच्या योगें देव बाप याची आत्मी स्तुति करितो आणि देवाच्या प्रतिमेप्रमाणें झालेलीं माणसें यांस तिच्या योगें शाप देतो. ” मनुष्य देवाच्या प्रतिमेप्रमाणें आहे असें या वाक्यांतही दर्शविलें आहे.

उ० असे सांगितले आहे. खरे; परंतु तुमचे मत सिद्ध करण्यास ह्या ओवींत कांहीं आधार नाही. मनुष्य देवाची प्रतिमा असा उत्पन्न झाला ही गोष्ट खरी आहे, परंतु ती प्रतिमा दैहिक आहे असे अगदीं नाही.

वा० तर मग काय ? देवास आकार आहे किंवा नाही ? आकाशांतिल रहिवासी त्यास पाहतात किंवा नाही ? जो आसनावर बसला आहे तो यासके व साद्रीन पाषाणा-प्रमाणे दिसतो असे सांगितले आहे.

उ० त्यावरून आत्मी असे समजतो कीं देव आकाशांत तेजस्वी व वैभवयुक्त दर्शनाने आपणास प्रगट करितो.

वा० हे कोणत्या प्रकारचे दर्शन आहे ?

उ० ते आमच्याने सांगवत नाही.

वा० असे कसे ? अशा गोष्टीविषयीं तुम्ही अज्ञानी आहां काय ?

उ० देवाची इच्छा आहे तितके ज्ञान आत्मास दिले आहे. सर्व गोष्टी जाणतो असा आत्मी वाणा वाळगीत नाही. आकाशाविषयीं आत्मी कांहीं गोष्टी जाणतो ह्मणजे देव आकाशांत पूर्णपणे प्रगट आहे, व ख्रिस्ती लोक मे-ल्यावर आकाशांत जाऊन त्याचे गौरव पाहतील. तेथे दुःख नाही, पाप नाही, व पापांत पडण्याचा प्रसंग नाही. तेथे पूर्ण सुख व पूर्ण पवित्रता आहे. आत्मास अज्ञून पुष्कळ समजण्याचे आहे आणि योग्य वेळीं ते समजेल.

वा० बरे तर, तुमच्याने देवाचा आकार सांगवत नाही. ख्रिस्ताचा तरी आकार तुमच्याने सांगवेल काय ?

उ० जो आकार पृथ्वीवर त्यास होता, तोच आकार त्यास आकाशांत तेजस्वी आहे. आणि तो आकार नेहमी राहिल.

बा० प्रगट. अध्याय ९ यांत त्याच्या विषयीं कसे वर्णन केले आहे ?

उ० ते वर्णन त्याच्या आकाराविषयीं नाही, परंतु त्याचे गुण व काम यांविषयीं लक्षणीक वर्णन आहे. पहिल्या अध्यायांत निराळेंच वर्णन आहे. आणि दानियलाच्या पुस्तकांत निराळेंच आहे. यांत व दुसरे ठिकाणीं केलेल्या वर्णनांत त्याचे गौरव व गुण दाखले आहेत.

बा० ख्रीस्ताचे रूपांतर झाले त्या वेळीं मोशे आणि एलीया होते असें सांगितले आहे. ते आकाशांतून खालीं आले होते काय ?

उ० होय.

बा० पुन्हा आकाशांत परत गेले काय ?

उ० होय

बा० ते डोंगरावर शिष्यांच्या दृष्टीस पडले काय ?

उ० होय.

बा० तर मग त्यांना शरीर होते.

उ० होय.

बा० कोणत्या प्रकारचे शरीर होते ?

उ० ते गौरवयुक्त होते असें सांगितले आहे. आणि एलीया सदेह आकाशांत गेला असें आत्मांस माहित आहे.

बा० खरी गोष्ट. तो मेला नाही, आणि मोशे मेला होता काय ?

उ० तो मेला आणि देवानें त्यास पुरिलें.

बा० देवानें त्यास पुरिलें नाही.

उ० अनु ३४.६ यांत सांगितलें आहे, वाचून पाहा ह्मणजे समजेल.—ज्या मिशनरीनें गेल्या वेळीं वादविवाद केला त्यानें आज उरलेल्या वेळेस सुमारें एक तास वादविवाद केला. ईश्वरी ज्ञान मिळविण्याच्या पद्धतीविषयीं पुनः वादविवाद केला. मानवी स्थितिवरून असें सिद्ध होतें कीं कांहीं आकारभूत वस्तु मध्यस्थ असल्याशिवाय आत्मास आत्म्याचें ज्ञान होणें कठीण. वस्तूचें ज्ञान इंद्रियानें होतें, आणि आमच्या इंद्रियानें केवळ आकारभूत वस्तूचें ज्ञान होतें; ह्मणून देवानें दर्शन देण्याकरितां साकार पदार्थाची योजना केली हें यथायोग्य आहे.

बा० ख्रिस्त जगांत आल्यापूर्वी त्यास अस्तित्व होतें काय ?

उ० तो अनादिकालापासून आहे आणि सर्व वस्तु त्यानें उत्पन्न केल्या.

बा० ख्रिस्त सृष्टि उत्पन्न करितो असें तुम्ही ह्मणतां काय ?

उ० यांत काय संशय ? शास्त्रांत याविषयीं उघड सांगितलें आहे. इश्री १. २. वाचून पाहा.

बा० (बाबा वाचून पाहतात.) “ देव या शेवटच्या

दिवसांमध्ये आत्मांशीं पुत्राकडून वोलला आहे; हा त्याने अवघ्यांचा वतनदार करून ठेविला आहे. आणि त्याकडून त्याने भुवने उत्पन्न केली. ” परंतु उत्प० १. १. येथे तुमच्या ह्यणण्याप्रमाणे कांहीं नाही. इतकेंच सांगितलें आहे कीं देवानें आकाश व पृथ्वी उत्पन्न केली.

उ० त्याने ह्यणजे ख्रीस्तानें कसे उत्पन्न केलें हें इत्रियांच्या पत्रांमध्ये सांगितलें आहे. योहान्न १.१. ही ओवी कृपा करून वाचून पाहा.

बा० तें वाक्य मला माहित आहे. त्यांत सांगितलें आहे कीं, देव शब्द आहे.

उ० इतकेंच नव्हे तो शब्द देव होता, आणि त्याने ह्यणजे त्या शब्दानें सर्व वस्तु उत्पन्न केल्या असें लिहिलें आहे.

बाबा कांहींसे लंठपटून व रानोमाळ भटकून दूतांविषयीं व पवित्र आत्म्यानें अग्नीचे व उजेडाचे रूप घेतले याविषयीं वाद उपास्थित केला.

उ० डोळ्यास दृश्य वस्तूचें ज्ञान व्हावें ह्यणून जशी उजेडाची गरज आहे तसे विश्वासास्पद वस्तूचें ज्ञान होण्यास व शास्त्राचें ज्ञान होण्यास पवित्र आत्म्याच्या शक्तीचे अगत्य आहे. [मग ख्रीस्ताच्या पुनः उठण्याविषयीं वाद सुरू झाला.]

बा० मात्थी. २८. १३ या वाक्यावरून उघड दिसतें कीं ख्रीस्ताचे शरीर त्याच्या शिष्यांनीं चोरून नेलें.

उ० ख्रीस्ताचे पुन्हा उठण्याविषयीं जें भविष्य विदित

केले होते ते यहूदी लोकांच्या धर्माधिकाऱ्यांस चांगले माहित होते, ह्मणून त्यांनीं खोस्ताचें शरीर थडग्यांतून न जाण्या-विषयीं मोठा वंदोवस्त केला. त्यांनीं थडग्यावर वळकट पाहरा ठेविला. त्यावेळीं पूर्णिमा होती ह्मणून चांदणें पडलें होते. रोमी शिपायांस चौकीवर असतां निजून राहणें मरणाचे मोठें कारण होते. आणि ह्मणून खोस्ताच्या शिष्यांनीं असे जिवावरचें काम करण्यास हात घातला असेल असे मनांत आणणें संभवत नाहीं.

वा० त्यांनीं ते शरीर जुलुमानें नेले असें आह्मी ह्मणत नाहीं. परंतु लांच खाणारे मनुष्य ते शरीर शिष्यांच्या स्वाधीन करण्यास मार्गें पुढें पाहतील असें वाटत नाहीं. यहूदानें तीस रूपये लालूच घेऊन खोस्तास यहूदी लोकांचे स्वाधीन केले. असें झालें नाहीं काय ?

उ० होय. त्यानें ते रूपये घेतले खरे, परंतु शेवटीं परत आणून फेकून दिले.

वा० यावरून आपल्या वादाचा निकाल झाला. जर शिष्यांतिल एक लालूच घेण्यास प्रवृत्त झाला, तर दुसरे लालूच घेण्यास प्रवृत्त होतील असें ह्मणण्यास कांहीं हरकत नाहीं. आणि ते थडगें गांवाच्या बाहेर बागेत होते, आणि ह्मणून शिष्यांस सर्व गोष्टी अनुकूल होत्या.

उ० असें जिवावरचें काम करण्यास शिष्यांच्या स्वप्नांत यावें असें देखील ह्मणणें शोभत नाहीं. कारण ते मोठ्या प्राणसंकटांत होते. ते पांगलल्या मेंढगांप्रमाणे निराश्रित झाले होते, व त्यांचा सर्व द्वेष करीत असत.

यहूदी लोकांच्या सानहेद्रीम सभेने कत्रेवर पाहरा ठेविला होता आणि त्या सभेचे लोक ख्रीस्ताचे व त्याच्या शिष्यांचे कट्टे शत्रु होते.

बा० असें काय ? ज्या वागेत ख्रीस्तास पुरिलें होतें तो वाग आरिमाथाईच्या योसेफाचा होता. तो फार मातबर होता, व सभेचा मेंबर असून ख्रीस्ताचा शिष्यही होता.

उ० त्याचें मत सर्वांच्या मतापुढें काय चालणार होतें ?

बा० तोच एकटा त्या सभेत होता असें नव्हे, निके-देमसही होता.

उ० तें कसेंही असो, पण सभेतील सर्व लोक (७०) ख्रीस्ताचे व त्याच्या शिष्यांचे कट्टेशत्रु होते हे खरें आहे. आणि त्याच्या धर्माचा विध्वंस करण्यास त्यांनीं पराकाष्टेचा प्रयत्न केला.

बा० पिलातसही ख्रीस्तास अनुकूल होता असें दिसतें. तो ह्मणतो कीं, त्याच्या अंगां मला कांहीं दोष दिसून येत नाही. तो त्यास सोडायस इच्छीत होता. आणि त्याच्या मरणाचा मी दोषी नाही हे दाखविण्यास त्यानें आपले हात धुतले. त्यास माहीत होतें कीं यहूदी लोकांनीं त्यास हेव्यानें परस्वाधीन केले होतें. यावरून उघड दिसतें कीं, जरी तें शरीर शिष्यांनीं चोरून नेले असेल तरी त्यानें त्याकडे अगदीं लक्ष दिलें नसेल.

उ० त्यानें आपल्या मनेच्छेविरुद्ध ख्रीस्तास वधस्तंभीं देण्यास यहूद्यांच्या स्वाधीन केले. कारण त्यास माहीत होतें

कीं अशा गोष्टींकडे दुर्लक्ष केल्यानें यहूद्यांत मोठा कलह उत्पन्न होईल, आणि त्याविषयीं आपणास रोमत्रादशाहास जत्रात्र द्यावा लागेल. यहूदी लोकांनीं त्याविषयीं त्यास स्मरण देऊन ओरडत बोलले “ त्वां याला सोडिलें तर तूं काईसराचा मित्र नव्हेस. कारण जो कोणी आपणास राजा ह्मणवितो तो काईसराच्या विरुद्ध बोलतो.” जर त्यानें ख्रीस्तास सोडून दिलें असतें, तर यहूदी लोकांनीं त्याज- विरुद्ध रोमत्रादशाहास लिहून कळविलें असतें, हें त्यास माहित होतें. जर असा विचार करून त्यानें ख्रीस्तास वधस्तंभीं देण्यास आज्ञा केली तर ख्रीस्ताच्या मरणानंतर कोणत्याही रीतीनें त्याच्या शिष्यांस सहाय करावें असें त्याच्या मनांत सुद्धां आलें नसावें. ख्रीस्तास वधस्तंभीं देण्यास आज्ञा न दिल्यानें ख्रिस्ती धर्म प्रसिद्ध होण्याची जशी त्याला भीति होती तशीच त्याच्या शिष्यांस साह्य केल्यानें ख्रिस्ती धर्म प्रसिद्ध झाला असता अशीही त्यास भीति होती.

बा० कौनसलचे लोक इतका वैरभाव ख्रीस्ताशीं कां करीत होते ? तो ठक व खोटा धर्म चालविणारा ह्मणन कीं नाही ?

उ० ते त्याचा वैरभाव अशासाठीं करीत कीं त्याचा उपदेश त्यांच्या विरुद्ध असे. तो त्यांचें पाप उघडकीस आणीत असे, व ते आपल्या धर्माप्रमाणें वागत नाहींत असें तो दाखवीत असे. तो लोकांस सांगत असे कीं, परोशी लोकांच्या उपदेशाप्रमाणें चाला, परंतु त्यांच्या

धर्माप्रमाणें वागूं नका. कारण ते अंधळ्यांचे वाटाडे अंधळे आहेत. ते व त्यांचे शिष्यही खांचेत पडतील. यामुळे त्यांनी त्याचा द्वेष केला व ते त्यांचा नाश करण्याची योजना करित होते. ते हेव्यानें असें करण्यास प्रवृत्त झाले हें पिलातसानें जाणिलें. ख्रीस्तानें आपणास देवाचा पुत्र ह्मटलें असा त्यांनी आपआपल्यांमध्ये त्याजवर दोष लाविला होता, पण पिलातसापुढें खटला आल्यावर त्यांनी त्याजवर निराळाच आरोप ठेविला; ह्मणजे, “ तो आपणास राजा करण्यास इच्छीत आहे असें ह्मटलें.” (त्या प्रसंगीं काय भाषण झालें हें सर्व लिहिणें कठीण. कारण बावाच्या त्रोलण्याचा झोंक कोणीकडे होता व काय स्थापित करण्याचा उद्देश होता हें समजणें सहज नव्हतें) कसेंही असो, परंतु हें उघड आहे कीं, ख्रीस्ताच्या दुःखाविषयी व त्याच्या पुनः उठण्याविषयी लोकांच्या ऐकण्यांत वरेंच आलें.

बा० ख्रीस्त उद्धट व असभ्य होता. (हें सिद्ध करण्यास बावांनीं हातीं धरून ह्मटलें) ख्रीस्तानें उपाध्याशीं अपमानाचें भाषण केलें, तें असें कीं “ तूं मला कां, विचारतोस ? ”

उ० मराठी भाषेंत जेव्हां कोणाचा बहुमान करायाचा आहे तेव्हां एक वचनानें बोलत नाहींत. बावांस वाटतें कीं हा व्याकरणाचा नियम सर्व भाषांस लागू आहे.

बा० त्यानें आणखी असभ्यपणाचीं भाषणें केलीं. तो ह्मणाला, “ जा, त्या कोकडास (हेरोद) सांगा कीं मी

आज उद्यां रोग्यांस वरें करीत आहे आणि परवां सर्व पूर्ण होईल. ”

उ० हेरोदानें त्या देशाचा प्रांत सोडण्यास ख्रीस्तास आज्ञापिलें होतें आणि हा आपला उद्देश सिद्धीस नेण्यास त्यानें उपायही योजिले. त्यानें ख्रीस्ताकडे मनुष्य पाठवून सांगितलें कीं, हेरोद तुझा घात करण्यास इच्छीत आहे ह्मणून तूं ह्या प्रांतांतून निघून जा. ख्रीस्तानें त्यांस उत्तर दिलें कीं त्याला हेरोदाचें कृत्रिम समजलें होतें.

बा० परंतु असें सांगितलें आहे कीं, त्यानंतर हेरोद ख्रीस्तास भेटण्यास फार उत्सुक होता.

उ० हेरोदानें त्यास भेटण्याची इच्छा धरली असेल, आणि साधेल तर त्याचें काम आपल्या प्रांतांत बंद करावें अशीही इच्छा धरली असेल.

एका एतदेशीय उपदेशकानें १ पेत्र. २. २१ ही ओवी वाचून सिद्ध केलें कीं, ख्रीस्तानें आपल्या लोकांस उत्तम कित्ता घालून दिला, आणि त्यानें पाप कधीं जाणिलें नाहीं.

बा० पेत्रसानें एकवेळ लत्राडी केली व पौलसही त्याज-वर कपटाचा आरोप लावित आहे ह्मणून या कार्मां त्याची साक्ष घेणें योग्य नाहीं.

उ० या तुमच्या मतावरून असें होतें कीं कोणीही मनुष्य विश्वास ठेवण्याजोगा नाहीं. पाप केलें नाहीं असा कोणी मनुष्य नाहीं. परंतु कोणी मनुष्यानें आपल्या पापाचा पश्चात्ताप करून ते सोडिलें किंवा नाहीं, हें पाहिलें पाहिजे.

वा० (बाबा लावून बोलण्यास पुनः प्रवृत्त झाले) आमच्या वादीने कांहीं मतलब साधण्याकरितां ख्रिस्ती धर्म स्वीकारिला आहे. (आणखी असें ह्मणाले कीं,) गार्डेय-नमध्ये जें वादविवादाविषयीं छापिलें आहे तें सर्व खरें असें नाहीं.

उ० कोणतें खरें नाहीं तें कृपा करून सांगावें. (बाबा-च्याने सांगवले नाहीं, बाबाचा अन्याय न व्हावा ह्मणून सर्व वर्तमान मोठ्या काळजीनें लिहिलें आहे. बाबा समुद्राच्या कांठीं ज्या शंका काढितात त्या छापण्यास मला कोणताही प्रतिबंध नाही.)

ता० २१ मे, सन १८५७.

गेल्या सप्तकांत ज्या विषयावर वादविवाद झाला त्यावर बाबानें पुनः बोलणें केलें; जसें कां आह्मी देवाच्या निराकारास अवमानिलें.

उ० निराकार देव देह धारण करून दर्शन देण्यास असमर्थ आहे असा तुमचा ह्मणण्याचा अर्थ आहे, अशा अर्थी आह्मी देव निराकार मानीत नाहीं. शास्त्रांत असें सांगितलें आहे कीं, देव अदृश्य व निराकार आहे, परंतु तो स्वतंत्र राजा, सर्वशक्तिमान आणि विनयशील आहे. आणि ह्मणून आपल्या लोकांस दर्शन देण्याकरितां देहरूप झाला असतां कांहीं बाध नाहीं.

ज्ञा० उत्पत्तीच्या अठराव्या अध्यायांत देवाविषयीं जें वर्णन आहे त्यावरून तो निराकार आहे असें लक्षणें कसें शोभते ? आब्राहामास तीन मनुष्ये भेटलीं आणि त्यांतील एक देव होता व तो झाडाखालीं बसला. मग आब्राहामानें पाणी घेऊन पाय धुतले व सारानें भाकरी केल्या व वासरूं मारिलें, आणि त्या सर्वांनीं बसून भोजन केलें. यावरून देव निराकार आहे असें कसें होईल ?

उ० देवानें मनुष्यांस दर्शन दिलें या गोष्टीस हिंदु लोक शंका घेतात हें मोठें आश्चर्य आहे. ख्रीस्त जगांत येण्यापूर्वीं देवानें पुष्कळ वेळां व पुष्कळ प्रकारें आपल्या लोकांस दर्शन दिलें. मनुष्यांस दर्शन द्यावें अशी ईश्वराची इच्छा आहे हें खचित. मनुष्यांनीं देवाचे गुण समजावे म्हणून त्यानें आकाश व पृथ्वी उत्पन्न केली. परंतु त्याच्या या साक्षीकडे कोणी मनुष्य लक्ष्य देत नाहीं; आणि अशा रीतीनें वागतात कीं, जसा काय देवच नाहीं. म्हणून देवानें मनुष्याकडे अशा रीतीनें यावें कीं, तेणेंकरून त्याचे मन त्याजकडेस लागेल व त्याची त्याला ओळख होईल. ख्रीस्त जगांत आल्यापूर्वीं परमेश्वररूप धारण करून मनुष्यांस दर्शन देत असे; परंतु योग्यवेळीं तो येशू ख्रीस्ताचे रूपानें अवतार घेऊन या जगांत आला. तो थोडा काळ राहिला असें नव्हे; परंतु तेहतीस वर्षे एथें राहिला. त्यानें एका मनुष्यास भेट दिली असें नाहीं; पुष्कळ गरीबांस दर्शन दिलें. आब्राहामानें ईश्वराचे पाय धुण्याकरितां पाणी आणिले हे तुल्लान्न आश्चर्य आहेसे वाटते. तर ख्रीस्तानें

आपल्या शिष्याचे पाय धुतले याविषयीं तुम्हास काय वाटत असेल कोण जाणें ? ईश्वरानें अवतार घेतला या गोष्टी-विषयीं नाकवूल करील असा कोण आहे ? हिंदु लोक पुष्कळ अवतार आहेत असें ह्मणतात. आम्ही तर एक अवतार जाणतो तो येशू ख्रीस्त आहे.

वा० वरें, परमेश्वर मनुष्यरूपानें श्रमलेला व भुकेला असा आब्राहामाच्या दृष्टीस पडला व तो यासफे व सार्दीन पाषाणाप्रमाणें आसनावर बसलेला योहान्नाच्या दृष्टीस पडला, अशा आकाराला तुम्ही भजतां काय ?

उ० आम्ही कोणत्याही आकाराची भक्ति करित नाहीं, केवळ देवाची करितों. आकार उत्पन्न केलेला प्रकृतिमय आहे. उत्पन्नकर्ता व उत्पन्न झालेली वस्तु एक नाहींत. मनुष्यांस दर्शन देण्यास व त्यांस आशीर्वाद देण्यास परमेश्वर रूप धारण करितो खरें, पण रूप तें रूपच.

वा० ज्या रूपानें देवानें आब्राहामास दर्शन दिलें तें रूप आतां कोठें आहे ?

उ० आत्मास माहित नाहीं.

वा० वरें, ख्रीस्ताचे शरीराचें काय झालें ?

उ० तें आजपर्यंत आहे आणि तसेंच सर्वकाळ राहिल. ज्या रूपानें तो या जगांत आला होता व दुःख सोसून मरण पावला तेंच रूप शिष्यांच्या दृष्टीस पडावें हें मोठें अगत्य आहे. त्याच्या वधस्तंभाच्या खुणा अजून त्याच्या तेजोमय शरीरांत आहेत. ह्या समुद्राची रेंती नाशवंत आहे; परंतु

जर देवाची इच्छा आहे तर तो ती सर्वकाळ रक्षण करण्यास समर्थ आहे (जर ती क्षणभंगुर आहे तर रक्षणिय आहे.) जसें ख्रीस्ताचें शरीर नेहमीं राहिल तसें त्याच्या शिष्यांचेही नेहमीं राहिल.

बा० या तुमच्या भाषणावरून असें होतें कीं हिंदुशास्त्रांत सांगितलेल्या दैवतांची व मूर्तींची भक्ति करण्यास कांहीं बाध आहे असें नाही.

उ० असें आमच्या भाषणावरून होत नाही. देवाची यथायोग्य भक्ति करण्यासाठीं देवाचें ज्ञान असलें पाहिजे. आणि जो उपाय देवानें नेमिला आहे त्याशिवाय त्याचें ज्ञान होणें कठीण. तो उपाय लक्षणाल तर ख्रीस्त आहे.—ख्रीस्ताशिवाय देवाचें ज्ञान होणें नाही. जे मूर्तिपूजापरायण आहेत ते देवास जाणत नाहीत. देवाचे गुण समजण्याकरितां शुभवर्तमान वाचलें पाहिजे व ख्रीस्त कसा वागला, त्यानें कसें भाषण केलें व दुःख कसें साहिलें याचा विचार केला पाहिजे.

बा० तुम्ही देवास ओळखतां काय ?

उ० होय, आम्ही ओळखतो.

बा० कसें ओळखतां ? जसा तो आब्राहामाच्या दृष्टीस पडला तसा तुमच्या दृष्टीस पडला काय ?

उ० तो दृष्टीस पडला, परंतु या शरीराच्या डोळ्यानें आम्ही त्यास पाहिलें नाही.

बा० मी ख्रीस्ताचा वृत्तांत वाचिला परंतु त्यावरून देवाची मला ओळख झाली असें दिसत नाही.

उ० पूर्वी याचप्रमाणें माझी स्थिति होती, परंतु त्या वेळीं मी अंधळा होतो.

बा० तुम्ही म्हणतां कीं तारण ख्रीस्ताकडून आहे. कोणांकरितां तारण आहे ?

उ० जे त्यावर विश्वास ठेवितात त्यांसाठीं.

बा० गल. ३. १६. “ तर आब्राहामाला व त्याच्या संतानाला तीं वचनें सांगितलीं होतीं आणि संतानास असें बहुतांविषयीं ह्मणत नाहीं तर तुझ्या संतानाला असें एका-विषयीं, तो ख्रीस्त आहे. ” यावरून दिसतें कीं जे त्याच्या कुळांतले नाहीत त्यांस या वचनांचा कांहीं लाभ नाही.

उ० जीं आब्राहामाच्या विश्वासाप्रमाणें वागतात तीं त्याचीं लेकरें होत. मग तीं कोणत्याही कुळांतिल असोत. पौलसही याविषयीं सांगत आहे. गल. ३. १ शेवटच्या ओवींत काय सांगितलें आहे तें वाचून पाहा.

बा० “आणि तुम्ही जर ख्रीस्ताचे तर आब्राहामाचें संतान आणि वचनाप्रमाणें वतनदार आहां. ”

उ० आणि जें वचन आब्राहामास दिलें होतें तें हेंच कीं, त्याच्या संतानाकडून सर्व राष्ट्रें देवाचा आशीर्वाद पावतील.

बा० ज्या देशांत ख्रीस्ताचा जन्म झाला त्या देशांत हल्लीं कोण राहतात ?

उ० ख्रिस्ती आणि मुसलमान लोक राहतात. जेव्हां ख्रीस्त जगांत होता तेव्हां यहूदी देशांत यहूदी लोक राहत असत आणि दुसऱ्या सर्व देशांत मूर्तिपूजक राहत असत.

बा० माथी १०. ६ या ओवींत काय सांगितलें आहे तें पाहा. “यापेक्षां इस्राएलाच्या घरचीं जीं हरवलेलीं मेंढरें त्यांकडे जा.” यावरून दिसतें कीं ख्रीस्त केवळ यहूदी लोकांतच काम करीत असे, दुसऱ्या कोणत्या लोकांशीं सहवास करीत नसे.

उ० त्यानें आपल्या सर्व आयुष्यांत यहूदी लोकांतच काम केलें. त्याचें मरण मनुष्याच्या पापाचें प्रायश्चित्त होय; आणि जेव्हां तो मृत्यु पावला आणि पुनः उठला तेव्हां त्यानें आपल्या शिष्यांस सांगितलें कीं जगांत जाऊन सर्व मनुष्यांस शुभवर्तमान विदित करा. हें योहान्नाच्या १० व्या अध्यायांतील सोळाव्या ओवीवरून उघड दिसतें. कृपाकरून तें वाक्य वाचून पाहा.

बा० “या वाड्यांतील नव्हत अशीं दुसरीं मेंढरें मला आहेत, तींही मला आणिलीं पाहिजेत, आणि तीं माझी वाणी ऐकतील, मग एक कळप, एक मेंढपाळ असें होईल.”

उ० दुसरीं मेंढरें जीं येथें सांगितलीं आहेत तीं दुसऱ्या राष्ट्रांतील लोक जे त्याजवर विश्वास ठेवणार तीं होत.

बा० परंतु तो असें ह्मणतो कीं, “त्यांसही मी आणिलें पाहिजे;” ह्मणजे तो स्वतः जाऊन विदेशी लोकांस उपदेश करणार होता.

उ० त्यानें आपल्या प्रेषितांकडून उपदेश करविला. पवित्र आत्मा देऊन त्यांस उपदेश करण्यास पाठविलें. त्याची शक्ति व ज्ञान त्यांजवरान्नर होतें हें उघड आहे. त्या

वेळीं मिसर, ग्रीस व इताली या देशांत बहुत प्रकारे हिंदुधर्माप्रमाणें धर्म होतें. त्या देशांतिल लोक जुपितर, विनस, वेस्ता, वाकस, हरक्युलस आणि आणखी अशा दुसऱ्या असंख्यात देवांची भक्ति करीत असत. त्यांस लक्षावधि मूर्ति होत्या. ख्रिस्ती धर्माच्या तेजापुढें सर्व धर्म अंतर्धान पावले. आतां पंधराशें वर्षे झालीं, त्या दैवतांची कोणी परवा बाळगीत नाहीत. त्या मूर्ति कित्येक चमत्कारिक पदार्थसंग्रह करण्याच्या जागीं ठेविल्या आहेत आणि त्या पाहण्यासारख्या वस्तु आहेत असैं समजून लोक पाहण्यास मात्र जातात. याचप्रमाणें जर्मनी व इंग्लंड देशांत होतें. तेथील लोकांनीं ख्रिस्ताविषयीं उपदेश ऐकून त्यावर विश्वास ठेविला आणि आपल्या वाडवाडिलांचा धर्म त्यागिला.

बा० (त्रावानीं पुनः सिद्ध करण्यास कंत्र वांधिली कीं) ख्रिस्त वाईट चालीचा मनुष्य होता, व त्यानें आपल्या धर्माचा प्रसार जुलुमानें केला. माथी १८.६ ही ओवी वाचून पाहिली असतां सहज समजेल.

उ० जे ख्रिस्ताच्या शिष्यांस अडथळे आणितात, ते आपणावर देवाचा राग पेटवितात; त्यांच्या गळ्यांत जात्याची तळी वांधून समुद्रांत टाकण्यापेक्षांही अधिक शिक्केस ते पात्र होतात.

बा० हे त्यानें भय दाखविलें. जर त्यानें या रीतीनें भय दाखविलें तर निःसंशय त्यानें दुसऱ्या रीतीनेंही भय दाखविलें असेल.

जे० उ० तो उपदेशक होता. लपून मनुष्यांस

त्यांच्या पापांचे स्वरूप दाखवावे व जीं संकटें त्यांवर येणार त्यांजविषयीं त्यांस कळवावे हें त्यास योग्य होतें. जसे देवानें मूर्तिपूजेचा काय परिणाम होणार हें दुसऱ्या आज्ञेत कळविलें आहे, तसे पाप्यांचा परिणाम काय होणार हें ख्रिस्तानें मनुष्यांस कळविलें. या जगांत काय परिणाम होणार हें सांगितलें नाहीं. परंतु परलोकीं काय परिणाम होणार हें सांगितलें आहे.

बा० इलिजाबेथ राणी प्राटेस्टंट होती कीं नाहीं, आणि तिच्या राजकिर्दीत जे धर्मसंबंधी जुलूम झाले ते आपणास माहित नाहीं ?

उ० पुष्कळ आपणांस प्राटेस्टंट ह्मणवितात, परंतु खरे असे थोडेच सांपडतील. ख्रिस्ती धर्माच्या नांवानें पुष्कळ गोष्टी घडल्या आहेत, परंतु त्या गोष्टी ख्रिस्ती धर्मास मान्य नाहींत. [ख्रिस्ती धर्माचा प्रसार करण्यास प्रेषितांनीं जुलूम व अन्याय केला हें दाखविण्यास प्रयत्न करितांना बावानें अनान्या व साफैरा यांचा विषय काढिला.]

बा० “ जे ख्रिस्ती होते ते आपली मालमत्ता प्रेषितांचे पायांशीं ठेवीत असत. ” (प्रे. अ. ४. शेवटल्या ओव्या.)

उ० (प्रेषितांच्या पायांशीं ठेवीत असत येथपर्यंत वाचून बावा थांबले.) पुढें वाचावे.

बा० “ मग जसजशी कोणास गरज लागे तसतसे प्रत्येकाला वाटून देत. ” प्रेषितांच्या मनांत आपल्यास मातबर करण्याचे होते. अनान्या व साफैरा यांच्या वर्णनावरून समजतें कीं पेत्रस त्यांच्या मरणास कारण होता. कारण

तो साफैरास वोलला कीं " ज्यानीं तुझ्या नवव्यास नेलें त्यांचे पाय दाराशीं आहेत, ते तुलाही बाहेर नेतील. "

उ० पेत्रस त्यांचे मरणास अगदीं कारण झाला नाहीं. ते देवाच्या इच्छेनें मरण पावले. स्त्रीपुरुषांचें एक चित्त व एक मत त्या कामांत आहे, हें जाणून पेत्रसानें भविष्य सांगितलें कीं, जसा देवानें अनान्याचा जीव घेतला तसा त्या स्त्रीचाही जीव घेतला जाईल, आणि त्याप्रमाणें घडून आलें. देवाचा हात या कामांत असणें किती अवश्य होतें हें पुढील गोष्टीवरून सहज समजेल. मंडळींतिल लोकांच्या सर्व वस्तु समाईक असत, आणि जशी ज्यांस गरज लागत असे त्याप्रमाणें त्यांस वांटून देत असत. जे मंडळींत मिळत असत ते आपली मालमत्ता सर्वांच्या उपयोगासाठीं देत असत. परंतु अनान्या व साफैरा यांस वाटलें कीं आपल्या मालमत्तेतून कांहीं भाग ठेवून बाकी द्यावें, व मंडळीच्या ठेवीतून आपली उपजीविका चालवावी ही फायद्याची गोष्ट आहे. त्या वेळीं मंडळीचें मोठें नुकसान होण्यासारखें होतें. ज्यापाणून कांहीं लपत नसे अशा पवित्र आत्म्याच्या विरुद्ध त्या उभयतांनीं पाप केलें. या चमत्कारिक मरणाच्या रीतीवरून देवानें दर्शाविलें कीं, त्याचा पवित्र आत्मा खरोखर मंडळींत वास करीत आहे. आणि त्यावरून मंडळीची खात्री केली कीं, तो तिचा रक्षणकर्ता आहे व शत्रूस तिजवर जय पावूं देणार नाहीं.

(मंडळींत अशा ढोंगी मनुष्यांनीं असणें किती हानीची गोष्ट आहे ! जे दुष्ट बुद्धीनें मंडळींत मिळतात त्यांस बोध

होण्याच्या उद्देशाने देवाने त्यांचा असा भयंकर परिणाम होऊं दिला. लोक या बोधाकडे लक्ष देतील तर किती बरे होईल. मंडळींत पुष्कळ अनान्या व साफैरा आहेत ह्यागून तिची वृद्धि होत नाही. गलतीयांच्या पत्रांत वार्णिलेले पेत्रसाचे कपट व पौलाने त्यांचा निषेध केला ह्याविषयीं बावाने पुनः वादविवाद उपस्थित केला.)

बा० पेत्रस जातिभेद पाळीत असे. कारण तो विदेशांसंगतीं खातपात नसे.

उ० ब्राह्मण लोक तर सर्व लोकांपासून वेगळे राहतात. मंडळींत अशी गोष्ट चालू करणे ही पेत्रसाची मोठी चुकी होती आणि अशा कर्मांमुळे त्याचा यथायोग्य निषेध झाला, कारण सर्व मनुष्यांनीं परस्परांशीं प्रीतीनें राहावे असें आज्ञापिले होते.

गृहस्थ (बावाच्या तर्फेचा) जसा देवाने अनान्याचा जीव घेतला तसा त्यानें पेत्रसाचा कां घेतला नाही ?

उ० पेत्रसाचे पाप अनान्याच्या पापाहून वेगळे होते. सारांश त्या कामांत पेत्रसाचा समज यथायोग्य नव्हता.

आज सुमारे दोन हजार लोक जमले होते ते या वेळीं निवांत लक्ष देत होते.

ता० २८ मे, सन १८५७.

बावाची स्वारी आज फार उशिराने आली. ईश्वराने आब्राहामास दर्शन देऊन त्याजबराबर भोजन केले याविषयीं बावाने अणखी बोलणे लाविले.

बा० ज्या दूतांनीं सदोमांत लोकांस दर्शन दिलें त्या दूतांनीं आब्राहामास दर्शन दिलें काय ? दुसऱ्या दूतांचें काय झालें ? त्यांतून देव कोण होता ?

उ० तीन मनुष्ये आब्राहामास भेटलीं तेव्हां त्यानें त्यांस पाहुणचाराची मेजवानी केली. आब्राहामाच्या लक्षांत लवकरच आलें कीं त्या तिघां मनुष्यांतून एक देव होता, कारण त्यानें त्यास ईश्वरी वचनें दिलीं व त्यास पुत्र लवकरच होणार अशाविषयीं त्याची खात्री केली, व सारेच्या मनांतील विचार सांगितले व सदोम आणि गमोरा या शहरांचा नाश जवळ ठेपला आहे असें भविष्य सांगितलें. यांत देवाच्या चांगुलपणाचें व मेहरवानीचें उदाहरण दिसून येतें. परंतु यावरून देवाचे प्रतिष्ठेस व मोठेपणास कांहीं बाध येतो असें समजूं नये. ईश्वर आपल्या प्राण्यांशीं नेहमीं स्नेहभावानें वागतो. सृष्टि व त्यांतील सर्व पदार्थ त्याचेच आहेत. खाणें, पिणें, आणि बोलणें यांमध्ये कांहीं पाप किंवा अनुचित नाही व तेणेंकरून देवाच्या गुणांस कांहीं अपवाद येत नाही. त्या तिघांतून दोघे सदोमास गेले, तेथें त्यांस दूत असें नांव दिलें आहे.

बा० ख्रीस्ताचें सर्व शरीर पवित्र होतें काय ?

उ० पवित्रता मनास असते. देवाच्या इच्छेप्रमाणें वागणें, मनोवृत्ति यथायोग्य असणें, वरें करायास झटणें, सारांश अंतःकरण शुद्ध असणें याचें नांव पवित्रता. दृश्य वस्तूस पवित्रता नसते. जर अंतःकरण पवित्र तर सर्व शरीर पवित्र असतें.

बा० ख्रीस्ताची सुंता कां केली ?

उ० यहूदी लोकांची सुंता व्हावी अशी देवाची आज्ञा होती ह्मणून त्याची सुंता होणे अवश्य होते.

बा० त्या संस्काराचा अर्थ काय ?

उ० यहूदी लोकांनीं दुसऱ्या राष्ट्रांपासून वेगळें दिसावें व त्यांस देवानें निवडून घेतलें असें दर्शवावें असा त्याचा अर्थ आहे.

बा० उत्प १७. ११ या ओवींत काय सांगितलें आहे तें वाचून पाहा. देवानें आब्राहामास सांगितलें कीं तूं आपलें भ्रष्ट मास कापून टाक. ज्यापेक्षां ख्रीस्तानें तो संस्कार पाळिला त्यापेक्षां त्याचे शरीर अपवित्र असावें हे सिद्ध.

उ० उत्प. १७. ११. या ओवीचें भाषांतर बरोबर नाहीं. इब्री भाषेंत व इंग्रजी भाषेंत भ्रष्ट असा अर्थ नाहीं. शास्त्राची नवी प्रत जी आतां छापित आहेत त्यांत या ओवीचें भाषांतर [अग्रत्वचा असें जें केलें आहे तें] बरोबर आहे.

बा० असो. तुमच्या अर्थावरून सिद्ध होतें कीं, तो (येशू) अपवित्र होता. असें जर न ह्मणावें तर मनुष्यांनीं त्याचा तिरस्कार कां केला ?

उ० त्याचें कारण हेंच कीं तो त्यांचा दोष उघडकीस आणित असे. तो त्यांस खरें सांगत असे; पण तें त्यांच्यानीं सहन करवेना.

बा० नीति १६. ७. ग ओवींत सांगितलें आहे कीं

मनुष्याचे मार्ग परमेश्वराच्या मनीं आले ह्मणजे त्याचे वैरी-
ही त्याशीं शांतीनें राहत असैं तो करितो. जर ख्रीस्ताची
चाल देवाच्या मनास उतरली असती तर मनुष्यांनीं त्याचा
द्वेष केला नसता व त्याचा घात करण्यास इच्छिलें नसतें.
त्याचे शत्रु देखील त्याशीं शांतीनें वागले असते. यावरून
अनुमान होतें कीं ख्रीस्ताची चाल देवास आवडली नाहीं.

उ० नीतीच्या पुस्तकांतिल तो सामान्य नियम आहे.
त्याचा अर्थ, लोक स्वर्ग्या माणसांची भोड राखतिल; परंतु
जर कोणाएकास लोकांच्या पापाविषयीं उपदेश व निषेध
करण्यास नेमिलें तर लोक त्याचा द्वेष करितात. मुंबईंतिल
कितीएक साहेब लोकांवर हिंदु लोक प्रीति करितात व त्यां-
शीं शांतीनें वागतात. जर मी त्या साहेब लोकांप्रमाणें वागूं
लागलों आणि जर मी उपदेश करणें सोडलें व देवाचा
क्रोध लोकांवर होणार व मूर्तिपूजेचा व पापाचा किती भयं-
कर परिणाम होणार व ख्रीस्तावर विश्वास ठेवण्याचें किती
अगत्य आहे याविषयीं सांगणें बंद केलें, तर मला वाटतें
आतांपेक्षां मजवर लोक ज्यास्ती प्रीति करूं लागतील. ख्री-
स्ताच्या शत्रूनें त्याच्या पवित्रतेविषयीं साक्ष पटविली. एके-
मेळीं शिपायी त्याला धरण्यास गेले; परंतु त्यास न धरितां
परत आले आणि सांगूं लागले कीं, त्या माणसाप्रमाणें बो-
लणारा आत्मी कधीं ऐकिला नाहीं. तो कोणी थोर मनुष्य
असावा. पिलातसानें जरी त्यास वधस्तंभीं देण्याचा हुकूम
केला होता तरी त्यानें कबूल केलें कीं, त्याच्या अंगीं कांहीं
दोष नव्हता. यहूदी लोकांनीं त्याचा द्वेष कां केला याचें

कारण उघड आहे. ख्रीस्तानें त्यांचें ढोंग, गर्व व शास्त्राचें अज्ञान हें उघडकीस आणिलें. त्यांस वाटलें कीं जर ख्रीस्ताचें काम बंद होत नाही तर लोकांवर आमचें वजन राहणार नाही. जर त्यांनीं ख्रीस्त मशिहा आहे असें कबूल केलें असतें तर आपण इतके दिवस लोकांस फसाविलें असें झालें असतें.

बा० कर. ९. ९, ११ एथें पौल सांगतो कीं दारूवाजाची संगत धरूं नका. एथें जो नियम सांगितला आहे त्याप्रमाणें तुम्ही कां चालत नाहीं ? तुम्ही दारूवाजास आपल्या मंडळींत राहूं देतां.

उ० आम्ही दारूवाजाची संगत धरित नाहीं. पौलाच्या नियमास अनुसरून चालतो. जर आमच्या मंडळींतून कोणास दारू पिण्याचें व्यसन लागलें तर आम्ही त्यास बहिष्कृत करितों आणि त्याजवरोबर खाणें पिणें वर्ज करितों.

बा० दारूपासून किती भयंकर परिणाम आहेत त्या विषयीं तुम्ही कशी डोळेझाक करितां ? लोटाची अवस्था पाहा, तो नीतिमान मनुष्य होता, अशा गोष्टी मनुष्यास करूं देणें ही कोणत्या प्रकारची नीति आहे ?

उ० नीतिमान पाशांत पडत नाहींत असें शास्त्रांत सांगितलें नाही व मद्यपान केल्यानें वाईट परिणाम होत नाहीत असेंही सांगितलें नाही, व मीही तसें म्हणत नाहीं, व दुसन्यानेंही दारूस शिवूं नये असा मी उपदेश करित असतो. जसा ख्रीस्त परमितीनें द्राक्षरसाचा उपयोग करित असे

तसा जर लोक करतील तर त्याजपासून कांहीं वाईट परिणाम नाही. आति पिण्यास शास्त्रांत मनाई आहे व दारू-बाज अग्निकुंडांत पडतील असा आह्वास शास्त्रबोध आहे; परंतु द्राक्षरसं पिणें पाप आहे असें शास्त्रांत कोठेंही सांगितलें नाही.

बा० (उत्प. १८.) (हा अध्याय वाचून उपहासानें विचारलें) जो मनुष्य आब्राहामास भेटला त्याची जर प्रतिमा काढिली असती तर तिची तुम्ही भक्ति केली असती ?

उ० मूर्तीची भक्ति करण्यास व आकाशातील व पृथ्वीतील कोणत्याही वस्तूची प्रतिमा करून भक्ति करण्यास आह्वास मनाई आहे. आम्ही देवाची भक्ति खरेपणानें व आत्म्यानें करितों.

बा० मूर्तीची भक्ति कां करूं नये ? धर्ममार्गानें चालण्यास कांहीं आधार असला पाहिजे. मूर्तिपूजा जरी उत्तम भक्तिमार्ग नव्हे, तरी तो अज्ञानांस योग्य आहे. देवाचें ज्ञान प्राप्त करून घेण्यास तीन पर्याय आहेत. त्यांतील पहिला मूर्तिपूजा आहे. लेंकरूं शिकण्यास प्रारंभ करितें, तेव्हां मूळ अक्षरें ह्यणजे अ, इ, उ, शिकण्यास प्रारंभ करितें.

उ० देवाचें ज्ञान संपादन करण्याचा मार्ग मूर्तिपूजा आहे असें ह्यणवत नाही. तेणेंकडून देवाची ओळख होणें कठीण. मूर्तीच्या योगानें देवाविषयी योग्य समज होत नाही. मूळ अक्षरें लेंकरांस शिकलेंच पाहिजे परंतु या ठिकाणीं ही उपमा योग्य नाही. अक्षरानें लेंकरांस खोटा भास होत नाही, व तीं अक्षरें शिकल्यावर त्यांस टाकून देत

नाहींत. देव सर्वोत्तम आहे, आणि तुमच्या मूर्ते तर ओंगळवाण्या आहेत. जेव्हां तुमच्या लोकांस मूर्तींचे अगत्य पडते, तेव्हां ते दगड घेतात, आणि ब्राह्मणास बोलावितात. मग ब्राह्मण त्यांस विचारितो, तुलास कोणता देव पाहिजे ? पाहिजे त्या देवास आकाशांतून बोलावून मूर्तीत घालण्यास सिद्ध आहे. लोक ह्यणतात, शिव पाहिजे, मग पाषाण करितात. ब्राह्मणाला दाहा पांच रूपये दिले ह्यणजे तो शिवास बोलावितो. आणि त्या पाषाणांत राहण्यास हुकूम करितो. मग तो दगड देव होतो. मनुष्य त्याची भक्ति करून त्यास नैवेद्य वाहतात. पाहा, ब्राह्मण किती थोर आहे ! देव देखील त्याच्या स्वाधीन होतात.

नंतर याच विषयावर व मांस खाणे यावर रेव. दा. पा. यांनी वादविवाद केला. द्राक्षारस पिणे व मांस खाणे या दोहींचा समास करून मद्यमांस खाणे असें बावाच्या भाषणांत येत असे. जसे कां एक केलें असतां दुसरें सहज घडते. सुंता व नेमशास्त्राचा काना किंवा फाटा टळून जाणार नाही, हे विषय पुनः उपस्थित झाले.

मि. दा. पा. कित्येक प्रसंगीं दैवतांस मांस अर्पण करण्याची ब्राह्मण लोकांत चाल आहे. अणखी सूक्ष्मदर्शक यंत्रावरून असे सिद्ध होते कीं जें पाणी आपण पितों त्यामध्ये जीव आहेत. ते जीव दररोज मनुष्यांच्या पिण्यांत येतात. मग ते कोणत्याही धर्माचे असोत. यावरून उघड आहे कीं मांस भक्षण करण्यास देवाची मनाई नाही. पाप कोणते हें देवाची इच्छा नाणल्याने समजते.

वा० (वावानीं ख्रीस्ताच्या गुणाविषयीं पुनः वाद उप-
स्थित करून म्हटलें) लोकांनीं त्यास पवित्र म्हणूं नये अशी
तो स्वतः ताकीद करितो.

उ० असें कोठें सांगितलें आहे तें कृपा करून दाखवा.

वा० माथी. ७; २१. लु. १८; १९. " तूं मला
उत्तम कां म्हणतोस ? देवाशिवाय कोणी उत्तम नाहीं."

उ० त्या वाक्यावरून ख्रीस्त चांगला नाहीं, असें होत
नाहीं. ख्रीस्त स्वतः आपणास उत्तम म्हणतो. "मी उ-
त्तम मेंढपाळ आहे."

(देव उत्तम आहे व तो ख्रीस्तामध्ये प्रगट आहे. पण
देव ख्रीस्तामध्ये प्रगट आहे असें न समजून तो अधिकारी
ख्रीस्ताच्या पायां पडला. ख्रीस्ताच्या बोलण्याचा अर्थ
असा होतो कीं देव मजमध्ये आहे असें जर तूं मानीत
नाहींस तर तूं मला उत्तम कां म्हणतोस ? वावानीं हा वि-
षय सोडून मेंढक्यांविषयीं संवाद आरंभिला व आपल्या
ब्राह्मणजातीच्या अभिमानाप्रमाणें मोशाच्या मेंढपाळपणावि-
षयीं धिक्कारयुक्त भाषण केलें.)

उ० ब्राह्मणांपेक्षां मेंढपाळ लोकांस फार उपयोगी
पडतात. मोशानें हा धंदा चाळीस वर्षे केला. त्याच्या
वृत्तांत हा धंदा त्यास मोठा सन्माननीय होता. देवानें
मेंढरें उत्पन्न केलीं आणि त्यांचा सांभाळ कां करूं नये ?
कोणत्याही जातीच्या मनुष्यास तुच्छ मानूं नये, परंतु सर्वा-
ंचा मान राखावा असा ख्रिस्ती शास्त्राचा बोध आहे. देव
सर्वास बोलावितो. तारणाचा उपाय सर्वांसाठीं आहे.

कोणी एक मनुष्य. खडोग धनगर होता. [वैदिक काळांत ऋषि मंदरं वाळगांत असत. आणि त्यांचा संभाळी होण्याकरितां आपल्या देवांची प्रार्थना करित असत. ऋ. वे. १. ४३, ६; १. ११. १. पहा]

या० ऋषि घणं अनुचित, निर्दय व अनाचाराचें काम आहे.

उ० या तुमच्या मतास अपवाद आहे. समुद्रांत पोहणाऱ्या माशाची प्रकृति ईश्वरानें अशी केली आहे कीं, जीव भक्षण केल्याशिवाय त्यांचा जीव वांचत नाही. जमीनीवरील जनावरांची प्रकृतिही अशीच केली आहे, मांसभक्षण केल्याशिवाय तीं वांचत नाहींत. जर जीव घेणें निर्दयतेचें व अनाचाराचें काम आहे तर देवानें प्राण्यांची अशी प्रकृति केली याचा अर्थ काय ?

बा० जें पाणो आह्मी पितों त्या पाण्यांतिल सर्व जीव- नंतु आमच्या पोटांत जातात खरे, परंतु त्यांचा जीव न जातां ते सुरक्षित शरीरांत जातात.

उ० हें तुमचें बोलणें व्यर्थ आहे. मनुष्य देवाची आज्ञा पाळित नसतां तो आज्ञा पाळितो असें ह्मणणें मोठें बाधक आहे. मांस खात नाहीं ह्मणून आपण मोठे पुण्यवान् आहो असें या देशांतिल लोकांस वाटतें. देवाची मनाई नसतां ते मांस खाण्यापासून दूर राहतात, पण देवाच्या ज्या खरोखर आज्ञा आहेत त्या ते अवमानितात. पापाचा पश्चात्ताप व तारण कसें होईल याचा शोध न करितां गर्वानें व आपल्या पुण्यानें व्यर्थ फुगून गेले आहेत. आणि दुसऱ्यांस निंद्य मानितात.

बावानें व त्यांच्या मित्रांनीं लढले कीं, पर्जन्यकाळ ज-
वळ आला आहे म्हणून सभा तूर्त बंद करावी.

ख्रिस्ती लोकांत भेद केल्यामुळे मी परभूसेमेनिरींतील
सभेस जाणें सोडिलें होतें म्हणून किल्लेकांस वाटले होते
कीं, बावासंगतीं संभाषण करण्यास मी असमर्थ आहे. जेव्हां
समुद्राचे कांठी सभा विसर्जन झाली तेव्हां साडेचार महिने-
पर्यंत व त्यांच्याकडूनच सभा बंद होईपर्यंत मी सभेस जा-
ईन असे त्यांस वाटले नसेल. सध्यां उपदेश करण्यास हा
प्रसंग मिळाला म्हणून मी देवाचे उपकार मानितों. शेकडों
लोकांस जें ख्रिस्ती धर्माचें ज्ञान झालें असेल तें कदाचित्
दुसऱ्या रीतीनें झालें नसतें. नास्तिक मते जीं या सभेत नि-
घालीं होती तीं मुंबईत फार दिवस घोंटाळत होती आणि
ज्यांनीं हीं मते धरलीं होती त्यांस आतां समजलें 'असेल
कीं ख्रिस्ती धर्म त्या मतांचें खंडण करण्यास समर्थ आहे.
जे हीं मते धरितात ते ख्रिस्ती धर्माच्या प्रमाणावर जे ग्रंथ
आहेत ते वाचण्यास मान्य नसतात. जरी या सभेत कि-
त्येक मन दुखण्याजोग्या गोष्टी ख्रिस्ती लोकांस ऐकणें
प्राप्त झालें, तरी वादविवाद झाल्यानें कांहीं अन्यथा झालें
असें मला वाटत नाही. अंधार आणि उजेड यांमध्ये युद्ध
झालेंच पाहिजे; लोकांनीं ख्रिस्ताची निंदा करणें सोडिलें
नाहीं; तर त्याच्या शिष्यांची निंदा करणें ते सोडतील असें
वाटत नाही.

ज्या सर्व सभा झाल्या त्यांमध्ये अव्यवस्था किंवा दांडगाई
नव्हती. वादविवाद होत असतां सभेस आलेल्या हिंदु,

पारशी, मुसलमान लोकांनी बहुधा सभ्य रीतीची वर्तणूक केली. कदाचित पोलीसचे शिपाई होते हणून असें असेल, तरी ही गोष्ट तारीफ करण्याजोगी आहे.

पुष्कळ लोक ख्रिस्ता धर्माविषयीं वादविवाद करण्यास उत्सुक असल्यावरून सिद्ध होतें कीं ख्रिस्ती धर्म ईश्वरप्रे-रित आहे असें आह्मी म्हणतो असा लोकांचा चांगला सम-ज झाला आहे. जर ख्रिस्ती धर्म चालला तर दुसरे सर्व धर्म नाहीसे होतील व ख्रिस्ती धर्माचा नाश झाल्याशिवाय दुसऱ्या धर्माचा निभाव लागणार नाही असें फारकरून स-र्वांच्या दिसण्यांत आलें आहे.

कलासभ

सभाराव सिल्लकं

पांचे स्मरणार्थ,

बाराठी ग्रंथसंग्रहालय ३ नं.

॥ संस्थेस नजर.

पटवर्धन

समाप्त. १-१-१९१९